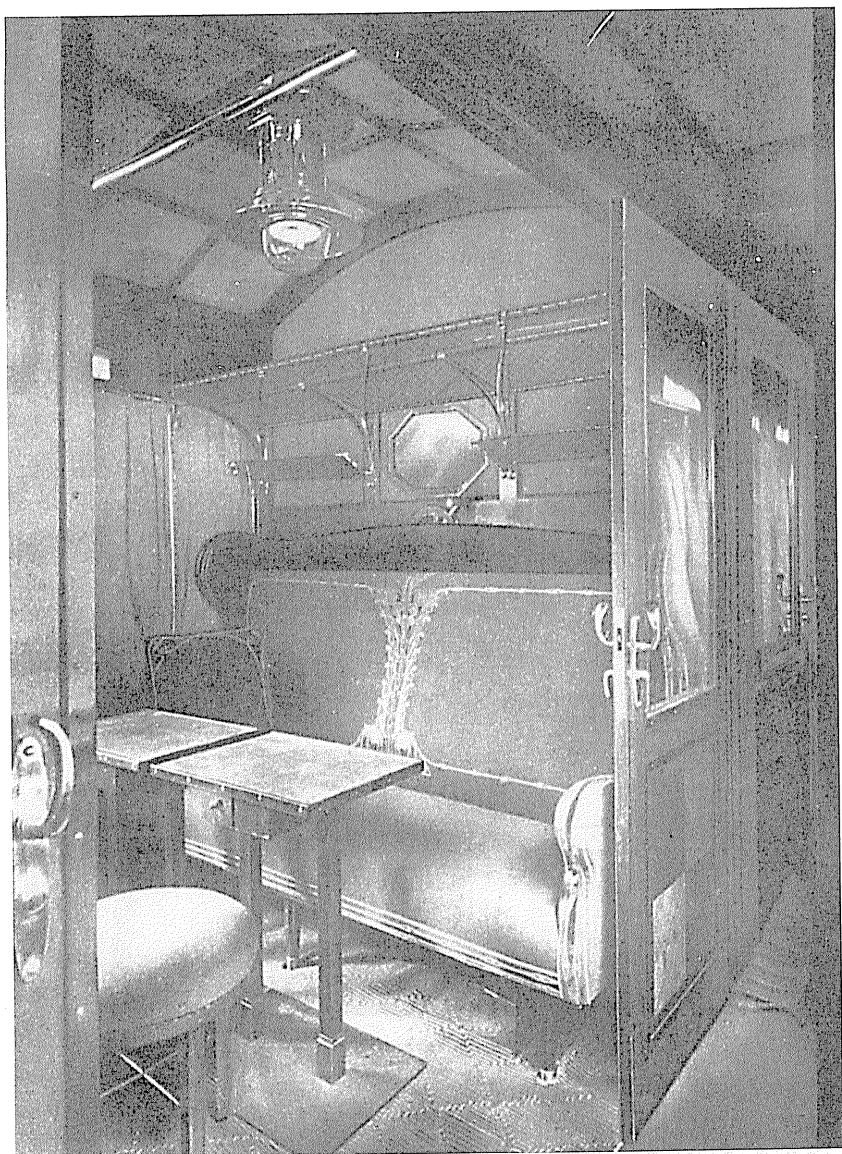

Jan Kotěra, interiér osobního vlaku I. třídy, 1905

Jan Kotěra, souprava na bowli, 1910-15

Problém překladu tzv. mluvících jmen v literárním textu

EVA UHROVÁ*

Jména, jimiž autoři pojmenovávají v literárních dílech své postavy – tzv. mluvící jména (jména charakterizující, figurativní, klasifikující, cue-words, sprechende, redende Namen), tvoří významnou složku výstavby textu. Není divu, že se touto problematikou zabývají v rámci literární onomastiky (nauky o vlastních jménech v uměleckých dílech) filologové a že jim nezdědka věnují teoretickou pozornost i sami autoři (např. F. Kafka, H. Böll). K světovým spisovatelům, kteří volbu antroponym (jmen osob) ve svých dílech považovali za velmi důležitou součást uměleckého záměru, patří např. Dickens, Defoe, Thackeray, Gogol, bratři Goncourtové, Th. Mann, H. Mann, Lessing, Hölderlin a mnozí další.

Práci o mluvících jménech, obsažených v dílech z různých období historie literatury a zkoumaných v rámci (literární) onomastiky, není málo (pokud jde o němčinu mohli bychom jmenovat např. D. Rümmeleho, R. Gerbera, P. Demetze, G. Eise). V české onomastice není počet badatelů v této oblasti tak veliký (H. Knappová, K. Hausenblas, R. Šrámek, bohemistická témata zpracovávající německý filolog K. Gutschmidt aj.), ale závažností příspěvků k tomuto vědnímu odvětví nestojí bohemistika v pozadí světového bádání. Názory na rozpětí pojmu *mluvící jméno* se různí. V nejširším slova smyslu je tento jev omezen na případy, kdy osobní jméno v reálném pojmenování lidí zřejmě neexistuje (*Federleicht/ Hnupírko*). V širším vymezení mohou být tato jména motivována existujícími slovy apelativními (obecnými), jako např. *Procházka, Černý, Sušil* apod.

Za specifickou skupinu se považují asociativní názvy, tj. jména historických a literárních postav (*Pilát, Barunka*). Terminologické pojmosloví však není ustálené (termín *asociativní jméno* má např. jiný obsah, než je výše uvedeno, v práci E. Berenda z r. 1942). To dosvědčuje, že bádání o mluvících jménech nemá doposud zřetelné kontury, je rozptýleno v studiích na sebe málo navazujících. Vzájemně shodná klasifikační kritéria jsou částečně aplikována v německé, anglické, příp. francouzské odborné literatuře; např. se vydělují skupiny pseudopompézních jmen typu *Don Peadillo y Palobras de la Malora de la Malaria* (J. Joyce, *Ulysses*), anti-tetických (double-edged) jmen: *Frau Dörr* ist „in Wirklichkeit des Pinsels von Rubens würdig“ (Paní Dörrová = paní Sušinková, Křížalová je ve skutečnosti hodna Rubensova štětce; Theodor Fontane) atd.

* Článek publikujeme jako připomínku významného výročí, jehož se autorka letos dožívá. Doc. PhDr. Eva Uhrová, CSc. působí na Ústavu germanistiky, nordistiky a nederlandistiky FF MU. Zabývá se především starší německou literaturou, lexikologií a německo-českou kontraktivní lingvistikou.

Obecně řečeno, může být výpověď o charakteru postavy naznačena, zpřesněna, doplněna jménem postavy. Přitom hrají úlohu různé aliterace, anagramy, palindromy, zvláštní kompoziční útvary, označení postavy iniciálou (u F. Kafky), různé onomatopoické podoby jména (*Hans Flanz von Namen*; H. Kleist) apod.

V mnohem menší míře byla (i v české filologii) dosud v literární onomastice zkoumána osobní jména (případně vlastní jména vůbec) ze srovnávacího hlediska, tj. málo byly konfrontovány podoby těchto jmen v jazyce originálu a jejich překlad do druhého jazyka. Povšimněme si, zvláště právě z česko-německého konfrontačního úhlu pohledu, některých problémů v této oblasti.

Ve většině případů vycházíme z děl, která byla přeložena z češtiny do němčiny nebo z němčiny do češtiny. Ojedinele jsme použili dosud nepřeložených textů, které se nám jevily pro úvahy tohoto druhu podnětné.

1. V překladech z jednoho do druhého jazyka se jména osob buď překládají, nebo nepřekládají. (Slovo *překládat* používáme se zjednodušující licencí. Může označovat úpravu, ekvivalenci sémantickou či formální apod.). V dnešní praxi se značně projevuje sklon jména vůbec nepřekládat. To je možné, pokud jde o tzv. necharakterizující, nefigurativní jména. Tak postupovali překladatelé sbírky českých povídek (*Erkundungen*, 24 tschechische und slowakische Erzähler, ed. Karl Heinz Jähn, Berlin 1981). Jména *Paryz*, *Frydrych*, *Bodnár*, *Hlaváč*, *Meluš* atd. jsou v textu zpravidla neutrální, necharakterizují postavy, i když by v případě autorského záměru některá z nich mohla k charakteristice postavy přispět (např. *Hlaváč*). Tento záměr musí však vyplynout z kontextu uměleckého textu. Při analýze působení vlastního jména – ať již charakterizujícího, nebo necharakterizujícího – na čtenáře vzniká mnoho otázek. Otázka je už to, jak dalece je např. pro vnímání českého textu německým čtenářem výhodné, když se ponechají v překladu z češtiny do němčiny přechýlená ženská příjmení. Tyto podoby zůstávají např. v překladu knihy V. Párala *Mladý muž a bílá velryba* (*Der junge Mann und der weiße Wal*): *Frýbortová*, *Mašková*. Problém je také, zdali se nemůže považovat záměna původního znění jmen v originále ekvivalentem existujícím v jazyce překladu (*Karel/Karl*) za jakési oslabení vztahu čtenáře k cizímu prostředí, ději, postavám.

Některá charakterizující jména se při překládání považují za necharakterizující. Čtenáři, pro kterého je jazyk originálního textu mateřštinou, skýtají však někdy možnost uvědomit si různé jemnosti s postavami spjaté i méně nápadně. Tak např. český čtenář určitě nepochopí finesy hláskové podoby některých jmen v románě Th. Manna *Buddenbrockovi*, pomocí nichž autor poukazuje na dolnoněmecký, resp. severoněmecký původ některých postav. Není snadné pro překladatele tuto okolnost českým čtenářům přiblížit. Podobně německý čtenář sotva jednoznačně zaznamená sociální a národnostní aspekt použití německých a českých jmen v Haško-

vě Švejkovi. Pro Čecha je zřejmé, že výše postavené, „úřední“ osoby mají v této knize často německá jména (policista *Bretschneider*; vojenský lékař *Bautze*, policejní inspektor *Braun*), příslušníci nižších vrstev mají nezřídka jména česká (*Kejřová*, *Palivec*, *Vodička*), případně česká hypokoristika internacionálních jmen: (*Anna – Aninka*, *Josef – Pepík*).

Avšak některé charakterizační nuance jsou vlastní jak českým, tak německým příjmením a vyplývají ze styčné životní reality obou jazykových společenství. Není však výjimkou, že mohou být chápány např. německým čtenářem textu přeloženého z češtiny dokonce někdy hlouběji než některým domácím recipientem. Tak může Němec např. ze jména typu *Sommerwitzová* v kontextu díla Škvoreckého *Prima sezóna* spíše než průměrný český čtenář (zvláště mladší) vyvodit, že je jím také jazykově charakterizována židovská postava knihy.

2. Z hlediska translatického jsou samozřejmě charakterizující jména osob v uměleckém textu často oříškem nesnadným. Překladaťel má k dispozici tři možnosti: nepřekládat vůbec, překládat zčásti nebo pokusit se důsledně překládat všechna jména. Všechny tyto možnosti mají své pro a proti. Rozhodnutí by však nemělo být přenecháno jen vůli a ambicím překladaťele. Měl by v této oblasti vzniknout jistý řád.

2.1. Antroponyma vůbec nepřekládat – často pod záminkou, že by se porušil kolorit originálu – je bezesporu nejlehčí řešení. Tento postup znamená ovšem také určitou eliminaci umělecké snahy autora. Ztrácí se tím důležitý prvek jeho tvůrčí techniky, postavy jsou zbavovány specifických rysů, které je ozvlášťují pomocí tohoto charakterizačního postupu. Nepřeváděná zůstala v některých překladech děl významných německých spisovatelů jména průhledně spjatá s vlastnostmi nositelů, jako např. *Ledderhose* („Lederhose“ – jde o poukaz na nevládnost, koženost; Th. Fontane: *Vor dem Sturm*).

Nepřeložením takových jmen pak dochází obzvláště v situacích, kdy nesou v dialogu důležitou informaci, k jistému „šumu“. Tak např. má Th. Fontane v knize *Frau Jenny Treibel* tuto pasáž: *Dann nahm Treibel Vogelsangs Arm und flüsterte diesem, ihn einigermaßen zu orientieren, zu: „Zwei Damen vom Hofe, die korpulente: Frau Majorin von Ziegenhals, die nicht korpulente (worin sie mir zustimmen werden): Fräulein Edvine von Bomst.“* – „Merkwürdig“, sagte Vogelsang. „Ich würde, die Wahrheit zu gestehen ...“ – „Eine Vertauschung der Namen für angezeigt halten ...“ Český překlad: *Potom vzal Treibel Vogelsanga pod paži a pošeptal mu, aby ho aspoň trochu orientoval: „Dvě dámy od dvora, ta korpulentní je paní majorka von Ziegenhalsová, ta nikoli korpulentní ... slečna Edvina Bomstová“*. „Podivné“, řekl Vogelsang. „Já, abych pravdu řekl... Pokládaly byste za vhodné ta jména prohodit“. V německém textu je antitetická fyzická příznakovost postav vyjádřena jasně jmény, v českém se tato okolnost úplně ztrácí, nejsou-li jména přeložena.

Zjevně v takových případech dochází k destrukci autorské charakteristiky postav. Nabízí se ovšem alespoň jistá „náhrada“, tj. vysvětlení jména

a jeho funkce v textu formou poznámek. Obzvláště pro školu by taková možnost byla pravděpodobně výhodná.

2.2. Částečný překlad (úprava) charakterizačních antroponym není ani v německé ani v české literatuře vzácný. Často se překládá tzv. onomastický leitmotiv, který je obvykle titulem knihy. Příkladem pro to jsou tituly *Der grüne Heinrich / Zelený Jindřich* (G. Keller), *Die Lebensansichten des Katers Murr / Životní názory kocoura Moura* (E. T. A. Hoffmann), *Professor Unrat / Profesor Neřád* (H. Mann). (Jako český překlad je označení Neřád sice relativně optimální, ale jen německý čtenář si uvědomuje jazykový vztah *Unrat*, tj. neřád, smetí, a *Rat*, tj. školní rada, jímž profesor Neřád byl). Ani překlady onomastického leitmotivu nejsou však naprostým pravidlem, jak je zřejmé z titulu českého překladu románu M. Frische *Stiller* (Praha, Odeon 1970), který je shodný s titulem originálu (*Stiller* = tichý, mlčenlivý člověk). Titul označuje v německém i českém vydání knihy současně také hlavní postavu díla.

V překladech, ve kterých je přeloženo jen jméno jedné postavy nebo jména jen části postav, zatímco jména jiných protagonistů zůstávají v jazyce originálu, působí poněkud rušivě. Často je kontrast zmírněn přizpůsobením jmen křestních. Českému čtenáři se musí jevit např. jméno *Neřád* (*Unrat*), zmíněné již výše, jako jistá anomálie, protože je jediným převedeným antroponymem. Bylo by účelnější, kdyby také další charakterizující jména v překladu tohoto díla i textů jiných autorů našla ekvivalentní formu v druhém jazyce. V Mannově románě *Profesor Neřád* by mohlo být např. jméno „umělkyně *Fröhlichová*“ převedeno do češtiny jako umělkyně *Veselá*, odpovídá to naturelu této postavy.

Velké pochopení pro skutečnost, že mluvící jména jsou pro vnímání postav díla, jejich vnější i vnitřní stránky a jejich vzájemných vztahů, koloritu děje, situací a celkového emocionálního a etického vyznění díla důležitou složkou, prokázal J. Munzar svým překladem německých pohádek C. Brentana (*O růžovém keři. Pět pohádkových příběhů pro malé i velké*. Vyšehrad, Praha 1978) a spoluautorským překladem knihy *O statečném Kašparovi a krásné Aničce* (Praha, Odeon 1988 – spolu s V. Vařechou). Uvedme pro ilustraci několik z jeho převodů pohádkových antroponym: *König Haltewort / král Slovodrž*, *Fräulein Flink / slečna Čiperka* (ponechání německého názvu by bylo zavádějící), *Baron Hüpfenstich / baron Hopsapich*, *Bär Honigbart / medvěd Medovous*, *Wolf Lämmerfraß / vlk Ovcežral*.

V dalším bychom chtěli demonstrovat překlad antroponym na příkladu *Českých pohádek* J. Drdy a jejich německého převodu (*Tschechische Märchen*. Prag, Albatros 1985). Pro Drdovu knihu je příznačné velké množství pohádkových postav a autor pro ně vytvořil slovtvorně a zvukomalebně příznačná jména. Překladateli se podařilo zachovat v německém překladu jejich příznakovost. Nejlehčí to bylo v případě nonsensových komplexů: č. *Trepifajksl* / něm. *Trepifaixel*. Mnohdy to znamenalo jen malé grafické přizpůsobení německému pravopisu: drak *Bucifal* / der Drache *Buzifal*. Někdy

dominovala zvukomalebná intence nad sémantickým obsahem: hejtman *Madlafous* / něm. *Mutteldaas* (význam *vous-Bart* nebyl v německé podobě zachován). V jiném případě ustoupil proti tomu do pozadí hláskový aspekt a zdůraznila se běžnost jména: kupec *Jelínek* / něm. *der Kaufmann Schmidt*; zde našlo v daném kontextu necharakterizující a v češtině často se vyskytující jméno *Jelínek* ve jméně *Schmidt* vhodně odpovídající pendant. Ze slovo-
 tvorných prvků mají význam zvláště sufixy, případně zakončení slovních forem vůbec: č. *Klofát* / něm. *Klopfer*, č. *Dařbuján* / něm. *Kumpelin*. V tomto ohledu není překlad jména postavy *Smrťák* německým slovem *Tod* ideální. Možná by zde rovněž (hovorová) forma se sufixem nebo složenina (např. *Sensemanni*) postavu charakterizovala lépe. Proti tomu zase bylo s jazykovým citem přeloženo nespisovné jméno (*baba*) *Plajznerka* do němčiny jako *Pleißnerin*. Jazyková tvořivost překladatele se také projevila v četných složeninách: č. *Kujbaba* / něm. *Tausendstark*, č. *Pyškytle* / něm. *Püschelhuber*. Motivace jinými základovými slovy, pokud je vhodná, působivost jmen nesnižuje. Diskutabilní by byl spíše překlad typu č. *Valihrach* / něm. *Kugelerbs*, a to proto, že v češtině na rozdíl od němčiny toto jméno jako přímění skutečně existuje, jeho „pohádkovost“ je v němčině tedy umocněna.

Na základě uvedených příkladů jsme chtěli naznačit různé aspekty, které jsou s překladem jmen pohádkových postav spojeny. To však platí také recipročně o překladu do češtiny. H. Hesse (*Gesammelte Werke*, 1. sv. s. 216-341) má v jedné z pohádek řadu jmen, která by se do češtiny převáděla obtížně, ale převod by byl účelný. Např. (had) *Edelzung* / č. *Šlechetník* ?; (král) *Ohneleid* / č. *Bezbolestný* ? *Nebola* ?; (čarodějnice) *Zischelgift* / č. *Jedosityčka* ? *Syčijedka* ?; (duch) *Haderbart* / *Zlovous* ? *Hněvoun* ?; (filozof) *Drehdichum* / č. *Točidlo*; (Herr) *Überall* / č. (pan) *Všudybyl* ?... Překladateli v těchto případech pomůže, nahlédne-li do seznamu českých příjmení. Může alespoň zjistit, kterému modelu by mohlo převáděné jméno odpovídat: *Ripplein* / č. *Žebírko* (analogicky podle podobných sufigovaných deminutivních onym *Očko* (*Äuglein*), *Bříško* (*Bäuchlein*)).

Překlady z češtiny do němčiny a naopak jsou ulehčeny tím, že mezi oběma jazyky fungují často společné jazykové mechanismy, které vyplývají z blízkého sousedství obou jazyků, lze tak využít souhry kulturních a historických faktorů. Tyto výhody se však mohou stát také nevýhodami. (Rozličné konotace slovanských jmen v určitém kontextu německého díla a německých jmen v kontextu českém.) Překladatel by se neměl spoléhat jen na svůj jazykový cit, případně na prostudování zákonitosti mezi oběma jazyky, nýbrž měl by pochopit i specifický naturel autora. Ten je – jak jsme již naznačili – v jednotlivých případech velmi individuální. Těžko je proto možné důsledně aplikovat ten či onen model převodu jmen literárních postav do druhého jazyka. Jméno má v literárním textu mnoho aspektů, přičemž každý může při recepci přeloženého díla hrát důležitou kognitivní a emocionální úlohu.

DANIEL ŠPELDA

O vztahu vědy a filozofie

„Inuenimus igitur sub hac ordinatione admirandam mundi symmetriam ac certum harmoniae nexum motus et magnitudinis orbium, qualis alio modo reperiri non potest.“

Mikuláš Kopernik, *De revolutionibus orbium coelestium* (1543)

Problematiku vztahu přírodních a humanitních věd lze řešit různě. Jedním z možných postupů je zpřítomnění historických faktů, vzpomínka na to, jakým způsobem se vztah mezi vědami v evropské kultuře utvářel. Střípkem v mozaice takových anamnéz chce být i tento esej.

Newton se v díle *Philosophiae naturalis principia mathematica* (1687) drží pro novověkou přírodovědu typického postupu, jenž by mohl být nazván „expanze skrze omezení“. Podle tohoto principu musíme především vědět o tom, co principiálně vědět nemůžeme, abychom mohli efektivně rozšiřovat hranice přírodovědeckého poznání. Newton nechce spekulovat o podstatě a příčinách přírodních jevů, nechce předložit novou filozofii přírody, ale pouze její matematické principy – *principia philosophiae tradidi, non tamen philosophica sed mathematica tantum*. Newtonovy vědy se však chopili anglikánští duchovní, kteří usilovali o takové spojení vědy s náboženstvím, jež by legitimovalo nový společenský řád ustavený po Slavné revoluci (1688) jako výsledek spolupůsobení boží prozřetelnosti a přírodního řádu. Systém světa, který Newton představil v *Principiích* a zčásti i v *Opticks* (1704), byl proto veřejnosti hlásán z kazatelen a stal se i předmětem dosti masivní propagace a promotion, které přinášely novou vědu v podobě osvěcujících přednášek do všech končin Anglie.

Co vlastně udělali anglikánští duchovní Richard Bentley, Samuel Clarke a další tzv. *latitudinarians*? Vytvořili na základě Newtonových výzkumů novou liberalistickou protestantskou sociální ideologii; nová přírodověda byla využita jako zdroj legitimacy pro církevní pojetí společnosti, které usilovalo o neutralizaci odlišných sociálních koncepcí odvoláním se na autoritu vědeckého poznání. Jakým způsobem to bylo možné?

Především šlo o problém imanence a transcendence zdroje pohybu ve světě. Tehdejší lidová hnutí (diggeri, levelři ad.) zastávala vitalistické a panteistické názory a zdůrazňovala proto imanenci spirituálního organizujícího a pohybuujícího principu. Jak to souvisí s politikou? Sektáři s revolučními choutkami četli všechny pokusy, které zbavovaly fyzickou

masu spontánní schopnosti k aktivitě a pohybu jako základ pro tvrzení, která zbavovala lidovou masu autonomní schopnosti k jednání, a tím také ke společenské nezávislosti. Oprávněně, neboť princip imanence, který vsazuje zdroj pohybu a řádu do samotné hmoty, nepracuje s křesťanskou ideou transcendentního Boha, a tedy ani s nutností zprostředkujících instancí, které by vykládaly a vykonávaly boží vůli: církve a světské moci. Právě anglikánští newtonovci však usilovali o vybudování stabilního sociálního řádu, v němž by existovaly nezrušitelné a nepřekročitelné vztahy závislosti a podřízenosti, na jejichž dodržování by dohlížela církev a světská moc. K přírodněfilozofické obhajobě této představy se nová věda dobře hodila, neboť Newton úzkostlivě dbal na to, aby organizující princip systému světa, totiž přitažlivá síla, nebyl vykládán imanentisticky jako esenciální vlastnost hmoty: *Gravitatem corporibus essentialem esse minime affirmo*. Původ pohybu i ordotvorných prvků vesmíru se musí nacházet v transcendentnu, v Bohu, jenž je pro Newtona především *dominus, pantokrator a almighty*, zatímco hmota je pouze *brute and stupid*. Světový řád vychází z Boha, žádná přírodní nutnost jej nemůže stvořit ani udržet: *Blind fate could never make all the planets move one and the same way in orbs*. Úplná závislost přírodního světa na Bohu podle newtonovců platí i pro sociální svět a zdůvodňuje tak odkázanost společnosti na ty, kteří znají boží vůli a její záměry.

Stejně jako v přírodním světě panuje princip univerzální přitažlivosti, který určuje chování těles, tak i společenský řád je strukturován principy, které stanovují vzájemné vztahy lidí k sobě navzájem. Oba řády jsou stejně závazné, protože jsou dekretem boží všemoci – a pouze ona je také může měnit. Jakékoli úsilí člověka o změnu přírodního řádu je nemožné a stejná zásada platí i pro společenskou strukturu. Myšlenka, že v přírodním a společenském panují stejně založené zákonitosti, má legitimovat konkrétní politickou situaci a především činit každý odpor vůči ní protipřírodním, nepřirozeným a nepřípustným. Myšlenka kosmopolitické harmonie mezi přírodním a sociálním má především represivní funkci.

Newton trval na tom, že jeho systém světa není autarkní mechanismus. Jedná se sice o dobře vytvořený stroj, ale kvůli občasným průletům komet vznikají v celém systému nepravidelnosti, které si vyžadují boží zásah. Bůh musí čas od času opravit běh přírodního světa: *System wants a reformation*. Newtonovci tuto teorii sloučili s teologickou ideou prozřetelnosti a uplatnili ji i na společenské dění: Bůh podle nich působí i v dějinách jako síla, která po zmatcích nastalých během anglických revolucí, konečně uskutečnila zásadní opravu, jejímž ztělesněním je existující sociální řád. Vedle této historické dimenze proměňují newtonovskou doktrínu božských oprav také v ideu ekonomicko-sociálního providencialismu: Sledování soukromého zájmu nemůže kolidovat se zájmem celku společnosti, protože prozřetelnost nakonec oba zájmy uvede v soulad takovým způsobem, že prospěch jednotlivce je i prospěchem společnosti.

Anglikánské duchovní na Newtonově výkladu přírody přitahoval soulad mezi mechanistickou pravidelností přírodních procesů a jejich závislostí na transcendentním a přirozenou cestou nepoznatelném Bohu. Svět je pochopen jako současně stabilní i závislý na moci, která jej nekonečně přesahuje. Taková představa plně vyhovuje záměrům křesťanské teologie, která mnohdy usilovala o takový výklad skutečnosti, v němž má světu zůstat jen minimum dispozice být sám ze sebe. Ideje samopohybu nebo imanence ordotvorného faktoru jsou striktně odmítány, protože v nich teologie spatřuje ohrožení suverenity křesťanského boha. Newtonův výklad o pasivní hmotě a působení transcendentního boha pro newtonovce především znamenal, že příroda nijak nezpravuje o tom, jak by se člověk měl chovat, jaké jsou jeho cíle a jak vypadá jeho štěstí – tím vzniká otevřený prostor pro formulaci nové nauky o člověku, která je v souladu se zákonitostmi přírodního řádu a odvozuje z něj svou legitimitu a bezpodmínečnou závaznost.

K interpretaci této recepce newtonovské vědy lze využít pojmy model světa a obraz světa, s nimiž pracuje německý filozof Hans Blumenberg. Model světa je celkovou představou o empirické skutečnosti, která se zakládá na současném stavu přírodních věd a zohledňuje celek jejich výpovědí. Obraz světa je takový ideál skutečnosti, v němž a skrze nějž si člověk rozumí, podle nějž orientuje své hodnoty i cíle jednání a na jehož základě chápe možnosti naplnění svých potřeb. Obraz světa má praktickou sílu, určuje naše jednání i poznávací aktivity, odpovídá na poslední a základní otázky po smyslu světa i člověka samotného, po možnostech jeho sebeurčení i postavení v kosmu. Příklady obrazů světa jsou antická idea *kosmu*, scholastická myšlenka *ordo* či magický sympatetický obraz světa renesance. Rozdíl mezi obrazem a modelem vyjadřuje mimo jiné i diferenci mezi celkovou představou o přírodě a určením cíle a účelu jejího poznávání: Samotný model v sobě neobsahuje zdůvodnění svého smyslu.

Novověk je epochou, v níž obrazy ztrácejí svou závaznost a mizí. Zničení spolehlivosti a důvěryhodnosti obrazů světa nezpůsobil uzurpační a násilný tlak vědy, ale nová zkušenost s pluralitou. Zprávy cestovatelů, utopické romány i historická zkoumání ukazovaly různost možných obrazů světa, které se tak změnily v pouhé geografické či historické fakty. Zkušenost rozpadu závazného a vedoucího obrazu světa není třeba interpretovat jako katastrofu pro lidské (sebe)vědomí. Naopak – absenci řádu novověk pochopil jako výzvu a možnost budovat nový řád.

V novověku začínají místo uprázdněné obrazy světa obsazovat teoretické modely. Samotný model však může funkci obrazu plnit jenom částečně, protože sice popisuje přírodní skutečnost, nevypovídá však nic o člověku, jeho místu ve světě, ani o jeho úkolech a cílech. Absenci antropologické dimenze popisu skutečnosti však bylo možné odstranit.

Vykonstruovaná aproximativní přehlednost a rozumnost přírodního řádu, který tyto modely nabízely, byla tak lákavá, že přírodní pořádek začal být chápán jako ideální vzor pro uspořádání společnosti. Vědy se zmocňují etikové, moralisté, teologové či sociální projektanti a snaží se z teoretických modelů odečíst obecná vodítka pro lidské jednání a vytváření společenské struktury. A právě to je také případ newtonismu. Neutrální matematický model skutečnosti slouží zčásti jako vzor a zčásti jako legitimizující prostředek nové sociální ideologie vyjadřující zájmy konkrétní společenské skupiny. Věda se stává zhoubnou v okamžiku, kdy je z jejích výsledků, postupů, metod a principů vyvozováno určení člověka, v okamžiku, kdy se jí chopí humanističtí všenápravci lidské společnosti. Věda je zhoubná v rukou revolucionářů, vizionářů a reformátorů, kteří vždycy vědí lépe, co je vskutku autenticky lidské.

Během procesu nahrazování obrazů světa modely ztrácí svou tradiční funkci filozofie. V rámci obrazů totiž právě filozofie formulovala účely, které má plnit vytváření teoretických modelů přírody. Přírodní poznání mělo zajistit kontemplativní blaženost bohů, poznání Boha či magickou moc nad přírodou. Poznání bylo naplňujícím sebeúčelem a přispívalo ke zdokonalení člověka. S rozpadem obrazů světa se vědy a jejich modely stávají autonomními; jejich cíle i postupy již neformuluje filozofie a vědy se začínají vyvíjet bez ohledu na lidské potřeby štěstí a naplnění, jejichž uspokojení až dosud poznání zaručovalo. Naopak právě filozofie formulující nauky o lidském určení začíná chápat, že k tomu, aby mohla kvalifikovaně a kompetentně hovořit o člověku, je odkázána na výkony přírodovědy. Koncepce člověka a společnosti jsou vytvářeny analogicky k popisům přírody, které však postrádají filozofické založení vlastního smyslu. Novověká neschopnost filozofie zabránit ztrátě všeobjímajícího obrazu světa bývá vnímána jako selhání filozofie. Často se poukazuje právě na negativní důsledky, které se objevily po přenesení teoretických modelů do učení o člověku a společnosti. Tyto modely byly původně koncipovány bez ohledu na lidské potřeby a bez prozkoumání vztahu člověka k přírodnímu prostředí, a proto jsou důsledky jako sekularizace, ekologická krize, ovládnutí přírody nebo přemrštěná víra v rozum vnímány jako přímé negativní efekty novodobého uctívání antropologicky neutrální vědy. Novověk a moderna jsou pak líčeny v děsivých barvách jako epochy svým způsobem nelegitimní, lidsky neautentické, odcizené, protipřírodní atp. S konstatováním negativního stavu obvykle přichází i výzva k nápravě – volání po novém projektu, nové vizi, novém řádu, zkrátka novém obrazu světa, který by zharmonizoval soužití lidí a upravil jejich vztah k přírodě. Nezřídka je splnění tohoto úkolu požadováno právě pro filozofii. Ale je nutno vyvarovat se právě takových snah všech předkladatelů vizi a projektantů lepších budoucností založených na filozofickém rozvrhu, protože z práva na filozofickou diagnózu ducha doby neplyne automaticky kompetence k filozoficky inspirovaným zásahům

do uspořádání této doby. Měli bychom chtít, aby filozofie přišla s novým obrazem světa? Odpověď zní: Ne.

Obrazy světa totiž nesou několik charakteristik, které činí snahy o jejich znovuoobnovení dosti nebezpečnými. Jsou především svou povahou monistické. Jeden obraz nesnese vedle sebe žádný jiný: Má-li být totiž takový obraz závazný, musí odpovídat na lidské otázky pravdivě, a proto nemůže strpět žádný odlišný souhrn výpovědí, které si také kladou nárok na pravdu. Filozofický obraz světa činí nepřipustnými jiné odpovědi, stává se kodifikovaným dogmatem, ztělesněním intolerance a v sociální rovině nakonec i terorem. Stoický filozof Kleanthés ve 3. století př. n. l. požadoval odsouzení autora ideje heliocentrického systému Aristarcha ze Samu: Kleantha k takovému požadavku nevedlo tmářství či intelektuální zaslepenost, ale fakt, že heliocentrika rušila metafyzickou harmonii a dignitu kosmu založeného na dostředivé (geocentrické) povaze stoického *tonos*. Heliocentrika, která pohyby nebeských těles vykládá jako iluzi vyvolanou pohyby Země, je neslučitelná se řeckou ideou antropocentrického kosmu, podle níž je myšlenka klamnosti božských nebes vyloučena.

Násilné prosazování křesťansko-scholastické ideje *ordo* zase ukazuje, že obrazy světa lze záměrně vytvářet tak, aby vyhovovaly mocenským zájmům a potřebám partikulární skupiny. Obrazy světa mají ideologickou povahu. Pracují s představou nějakého závazného, neporušitelného, bohem či přírodou daného řádu, z něhož lze odečítat, jak se to ve světě musí mít s člověkem. V obrazu světa nemůže být člověk jinak. Obraz přináší Smysl, který nemůže ponechat něco nevysvětlené, protože by pak byl nedůvěryhodný; a proto obepíná vše a nelze před ním utéci – nezbyvá než se podřídít jediné správné definici lidského štěstí a sebeurčení. Monolitické ztělesnění pravdy vylučuje odlišnost a různost: Místo nich nabízí řád jednoduchých a přehledných vztahů, který uklidňuje, ujišťuje, zabezpečuje a nedává vyvstat pochybnostem, tedy také kritickému myšlení. Vzniká tak údajně nepodmíněná závaznost, která zabraňuje být a myslet jinak. Cenou za harmonický výklad přírodní skutečnosti, člověka i společnosti je vždy požadavek poslušnosti a podřízení. Žadonění o nový závazný filozofický obraz světa je jen prosbou o vlastní podrobení.

Podobné negativní charakteristiky se však týkají i teoretických modelů, které nahrazují obrazy. Modely jsou zásadně indiferentní vůči možné ideologizaci tím, že nehovoří o člověku, a nemají tedy vnitřní mechanismy, jež by kontrolovaly snahu o vyvození nových koncepcí člověka a společnosti z poznání přírody. Tato indiference se projevuje v jednom pikantním efektu: Z téhož modelu lze vyvodit několik odlišných obrazů. Newtonův model neposloužil jenom k podložení sociálního učení anglikánské církve, ale s drobnými úpravami stejně dobře zdůvodňoval i názory různých osvícenských frakcí: zednářů, panteistů, deistů i ateistů.

Vždy se ale objevují tytéž rysy: Nárok na výlučnost představeného smyslu, potřeba zničit protivníka a stanovení pravé a jediné autentické formy lidství.

Cílem předchozích úvah je nepřilíš originální upozornění na nebezpečí, které plyne ze zmanipulování teoretických výkonů. Otázkou je, jak lze takové hrozbě čelit? Lze souhlasit s Blumenbergem, že obranou před převáděním modelů v obrazy by mohla být odpovědnost. Nikoli však odpovědnost morální, ekologická či politická, ale teoretická. Existuje reálné nebezpečí, že v uzavřených diskurzech jednotlivých věd bude jejich exaktnost nahlížena v dodržování určité formální struktury, v kvantifikaci, komputerizaci, v tabulkách experimentálního ověření. Skutečná exaktnost vědy však leží v souladu mezi definicí toho, čeho je schopna, a jejími výkony; jednodušeji řečeno: neříkat více, než můžeme vědět. A to není tak jednoduché, jak by se mohlo zdát. Síla a progresivnost moderní vědy se odvíjí od faktu, že vědecké poznatky existují pod stále přítomnou výhradou možné falsifikace; jsou to výpovědi s omezenou a provizorní platností. Pokud jsou tyto podmíněné výpovědi stabilizovány v obraz světa, je jejich provizorní status ohrožen, oslaben a nakonec zcela zapomenut: Darwinova teorie neobsahovala nic o tom, co by člověk směl a měl dělat. Přeložena v obraz světa se mění v nejhrubší formy biologismu a sociálního darwinismu.

Primárním cílem vědy není panství nad přírodními silami, ale udržování našich představ v rámci vymezeném teoretickou odpovědností. Filozofové vědy by sice rádi viděli filozofii jako strážkyni teoretické odpovědnosti, ale filozofii nepřislouší úloha kontrolovat výkony vědy, neboť ona sama má dostatek prostředků na to, aby si zajistila dodržování teoretické odpovědnosti.

Filozofii charakterizuje jiný rys: Během výuky filozofie na univerzitách bývají studenti seznamováni s ohromující záplavou údajů, která se zve dějiny filozofie. V nich se studenti i badatelé mohou seznamovat s nejrůznějšími systémy, modely a obrazy světa. Obeznamenost s pluralitou obrazů světa však poskytují i jiné společenské vědy: etnologie, sociální a kulturní antropologie, historie, sociologie, religionistika. Svéráz filozofie tkví v něčem jiném a ten, kdo si stěžuje na nezáživnost a nevyužitelnost dějin filozofie, nerozumí filozofii. Namáhavé zasvěcování (studentů nebo sama sebe) do dávno padlých filozofických systémů nemá pouze charakter poučení, předání určité sumy informací. Smysl dějin filozofie se neodvozuje ze samoučelné znalosti minulého vědění, ale z něčeho jiného: Ten, kdo se naučí pronikat do labyrintů filozofických systémů a obrazů, se také naučí nacházet z nich cestu ven. Poznání takových Ariadniných nití není žádnou banalitou, neboť ten, kdo je zná, se nechá svést. Filozofie se od ostatních duchověd liší tím, že nepodává jen přehled, analýzu a popis nejrůznějších obrazů světa, ale učí kritické práci s jejich teoretickým zdůvodněním a založením. Dějiny filozofie jsou

imaginárním cvičišťem rozumu, který se učí autonomnímu, nezávislému a kritickému myšlení. Na zjednodušování dějin filozofie v různých přehledech a rychlokursecch nevádí tolik, že se v něm vytrácí představa o nebezpečných konsekvencích filozofických představ všepromokajícího řádu, ale především – na banalitách nelze cvičit rozum.

Co plyne z dosavadních úvah pro pochopení cílů a snah současné filozofie? Pochopitelně je ztráta obrazu, přehledného řádu, vnímána jako bolestivá amputace, neboť člověku je vlastní nevykořenitelná touha požadovat odpovědi na své poslední a základní otázky. Ale právě zde musí filozofie v radikálním smyslu zakázat člověku závislost na jeho potřebách, jelikož ty se nakonec obrací proti němu samotnému. Předpokladem filozofie proto musí být odvaha ke kontingenci, k nezávislosti individua na přehledných obrazech a určování definitivního smyslu všech lidských aktivit. Regulativem filozofie je především intenzivní vědomí ohrožení lidské individuality dogmatizovaným a zneužitým věděním. Podstatou dnešní filozofie může být snad jen sociální kritika, neboť všechny tradiční kompetence filozofie převzaly speciální vědy; její poslední a snad i nezastupitelná úloha spočívá v kritické sociální analýze, která nepodléhá resentimentu ani zpuchřelému progresivismu, a především upozorňuje na nesamozřejmost předpokladů, na nichž se zakládá soudobý sociálně-ekonomický řád: Díky sociální kritice se může ukázat, jak nebezpečné jsou snahy všech všenápravců světa, měnících svět i člověka k obrazu vlastní pravdy. Výsledkem filozofování může být imunizace vůči svůdnosti přehledného a uspořádaného obrazu světa. Stesk po konejšívé užitečnosti obrazu světa dodávajícího definitivní odpovědi a prosba o založení nového řádu, který by disponoval Smyslem, jsou jen výrazem potřeby po laskavé ruce moci, která zabraňuje sejít na sceně – a tedy také výrazem intelektuální nedospělosti. Sapere aude!

LITERATURA K TÉMATU:

- Newton, I.: *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, I-III. Eds. T. le Seur et F. Jacquier. Glasguae 1822.
- Newton, I.: *Opticks*. In: *Great Books of the Western World* (Chicago: Encyclopaedia Britannica, cop. 1952), Vol. 34.
- Blumenberg, H.: *Die Legitimität der Neuzeit*. Frankfurt am Main 1966.
- Dobbsová, J. – Jacobová, M.: *Newton and Culture of Newtonianism*, New Jersey 1995.
- Freudentahl, G.: *Atom und Individuum im Zeitalter Newtons. Zur Genese der mechanistischen Natur- und Sozialphilosophie*. Frankfurt am Main 1982.
- Jacobová, M.: *The Cultural Meaning of Scientific Revolution*. New York 1988.
- Jacobová, M.: *The Newtonians and English Revolution, 1689-1720*. New York 1976.
- Stewart, L.: *The Rise of Public Science: Rhetoric, Technology, and Natural Philosophy in Newtonian Britain, 1660-1750*. Cambridge 1992.
- Toulmin, S.: *Cosmopolis. The Hidden Agenda of Modernity*. Chicago 1990.

Významné osobnosti naší univerzity

Profesor a Slovan Vjačeslav Ivanovič Petr, znalec antiky a hudby

Někdy v roce 1946, snad o Všech svatých, poslal mě profesor František Novotný na Ústřední hřbitov v Brně položit na hrob mně tehdy neznámého profesora Petra květiny svázané trikolorou. To jsem zopakoval – už bez trikolory – několik let po sobě a zaplatil i jakýsi poplatek. Po krátké přetržce jsem se pak na hřbitovní správě dozvěděl, že hrob byl zrušen. Tím definitivně zmizela z Brna památka na významného badatele v oblasti starořecké literatury a zejména hudby; ta je předmětem disciplíny náročné a málo průhledné, protože památek na řeckou hudbu je poskrovnu, ale zato je k ní dost a tak obsáhlých teoretických prací ze starověku, jejichž obsah namnoze zůstává temný nebo aspoň sporný.

Pro práci v tomto směru měl profesor Petr dobré předpoklady i vzdělání. Narodil se 17. února 1848 v Opočně, kde ho otec Jan jako učitel přivedl k hudbě i po teoretické stránce. Po studiu na gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou a v Hradci Králové se vzdělával na nerozdělené pražské univerzitě (1869-1872) v oblasti klasické, slovanské a srovnávací filologie a také v hudební vědě. Jeho učitelem byl především mimořádně nadaný, vzdělaný a veřejně aktivní profesor Jan Kvíčala, jehož význam byl potlačen po osobních rozporech s jeho neméně vynikajícím žákem a kolegou Josefem Králem, dále profesor A. Ambros na hudební vědě a Fr. Skuherský na pražské varhanické škole.

V důsledku školské reformy v Rusku, již postavil její autor hrabě D. A. Tolstoj na klasickém vzdělání, se pocítila potřeba učitelů klasických jazyků a byla přijímána pomoc i z ciziny. Tyto snahy podpořil i Kvíčala, jehož mnoho žáků odešlo do Ruska, kde mnozí z nich dosáhli vynikajících výsledků. Byli jimi Ladislav Škorpil, světově proslulý ředitel archeologického muzea v Kerči, kde byl tragicky zabit v revoluci

1918, profesor a akademik v Charkově Jan Netušil, dále Antonín Dobiáš, Jan Luňák a jiní. O nich všech psal Karel Svoboda, profesor klasické filologie na počátku dvacátých let na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a později na Karlově univerzitě, ve studii „Čeští filologové na Rusi“ (Listy filologické 66, 1939, 349-364) a v jedinečném shrnutí českého bádání o antice „Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové“ (které vydalo nakladatelství Akademie r. 1957 po necitlivém posudku recenzenta pouze rotaprintem, husťtých 361 stran). Zde se lze poučit i o životě a díle prof. Petra, stručněji se s ním můžeme seznámit v Ottově Slovníku naučném XIX, 615-616, v Ottově Slovníku naučném nové doby IV, 1937, 1033 (Ryba), v Masarykově Slovníku naučném V, 1931, 660, dále v citovém nekrologu z pera Fr. Novotného (Listy filologické 560, 1923, 171-173) i v oslavném článku prof. Fr. Groha: V. I. Petr, 40. jubileum pedagogické činnosti (Listy filologické 40, 1913, 393-394). Krátké působení v Brně vzpomněl po letech jeho brněnský žák profesor, člen korespondent ČSAV Ludvík Svoboda – Vzpomínka na prof. V. I. Petra (Listy filologické 96, 1973, 176-177). Z četných údajů zde obsažených si připomeňme aspoň tolik:

Ještě jako student odešel Petr na tzv. slovanské stipendium do Petrohradu, kde dokončil studia a zahájil svou odbornou dráhu. Přizpůsobil se novému prostředí změnou jména Raimund na Vjačeslav Ivanovič a současně přijal pravoslaví. Působil na řadě středních škol jako profesor, inspektor a ředitel, v Kyjevě jako soukromý docent a v roce 1882 zde byl prohlášen magistrem římské filologie, roku 1901 doktorem řecké filologie v Petrohradě. Od roku 1908 byl profesorem na exkluzivním historicko-filologickém institutu knížete Bezborodka v Něžině. Roku 1918 přešel na novou univerzitu v Kamenci Podolském: „Sovětská vláda roku 1920 univerzitu zavřela... Prof. Petrovi se podařilo uniknouti do staré vlasti, která ho přijala a opatřila honorární profesurou klasické filologie a lektorátem ruštiny na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity; vždyt ani on na ni nezapomínal

a šířil v Rusku znalosti jejich dějin a kultury.“ (Fr. Novotný v uvedeném nekrologu) Působil tedy v Brně od r. 1920 pouze do roku 1921, kdy zemřel.

Prof. Petr měl dobrý vztah ke studentům. Působil na jejich zušlechtění prostřednictvím hudby, „zakládaje a řídě osobně dnes na Rusi proslulé gymnasiální a universitní pěvecké a orchestrální sbory a pořádaje s nimi koncerty“ (OSN XIX, 616). Sám také zhudebnil písně na slova ruských a českých básní a složil k rusko-turecké válce „Balkanskij marš“. Jeho zaujetí pro hudbu i výuku je zřejmé i z toho, že svou rekonstrukci melodie prvního verše Iliady „předzpěvoval zvučným basem více než sedmdesátiletý svému jedinému posluchači v Brně“ (K. Svoboda, Antika a česká vzdělanost, 223).

Bohatá vědecká činnost prof. Petra zasahuje do celé řady disciplín antického bádání, jako mluvnice, hudba, metrika, náboženství, literatura, topografie aj. Jeho hojně gramatické výklady, v nichž prokazoval obsáhlé znalosti italských i románských jazyků i etymologie, byly spíše odvážné než průkazné (i když mnohé z nich byly přijaty do Bezzenbergerových Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen) a Petrův vlastní vědecký přínos je spíše na jiném poli. Podle vzoru mladogramatického bádání vytvořil teorii o vývoji hudby a jejích prvků od prajazyka a Číny do současnosti. Trvalého charakteru jsou jeho metrické příspěvky k poznání daktyloepitritů a výklady nově objevených zlomků řecké hudby na papýrech z egyptského Oxyrrhynchu. Vydal a obsáhlé komentoval Euripidovu tragédii Ifigenie taurská, odehrávající se na Krymu, a rozbořem starých zpráv zjistil místo chrámu této pozoruhodné bohyně. Došel k poznatku, že Euripides dobře znal topografii tohoto místa na vzdáleném Krymu. Profesor Petr publikoval ve všech důležitých časopisech předrevolučního Ruska, ale také v Německu a v Čechách. Byl dobře znám v Evropě a jeho působení v Brně, byť krátkodobé, bylo v počátečních letech Masarykovy univerzity přínosem i pro ni. Aspoň takto si připomeňme učence a učitele, jehož jméno upadá do zapomnění, ale který se zasloužil o klasická studia i na naší škole.

RADISLAV HOŠEK

Vzpomínka na profesora Pavla Kučeru 30. 9. 1872 – 17. 5. 1928

Dne 30. září 2002 jsme si připomněli 130. výročí narození pana profesora Kučery, prvního přednosty univerzitního Ústavu patologické anatomie v Brně a prvního děkana lékařské fakulty Masarykovy univerzity, letos v dubnu si připomínáme tři čtvrti století od jeho úmrtí.

I přes poměrně krátkou dobu jeho působnosti v Brně zanechal v lidech, se kterými přišel ať již soukromě či pracovně do styku, hluboký dojem.

Professor Kučera nastoupil na Ústav patologické anatomie nové Lékařské fakulty Masarykovy univerzity dne 1. října 1920 a ihned se plně zapojil do organizace chodu fakulty i univerzity.

Pavel Ludvík Kučera se narodil 30. září 1872 ve mlýně Štampach v údolí Kokořina na Mělnicku v prosté, ale sečtělé a vzdělané rodině, která měla styky s mnoha významnými osobnostmi, mj. i s prezidentem Masarykem. Studovat začal na Jiršíkově gymnáziu v Českých Budějovicích, kde rodina

Kučerova nějaký čas žila. Po maturitě se dal zapsat na českou Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Již v době studia si ho v roce 1896 prof. Hlava vybral jako demonstrátora svého Patologicko-anatomického ústavu. Jeho zájem o medicínu dokládá i fakt, že ve svém pražském bytě ve Štěpánské ulici měl Pavel Kučera svůj vlastní mikroskop.

Když byl Polák dr. Obrzut, tehdejší docent pražského Hlavova ústavu a nejbližší spolupracovník prof. Hlavy, jmenován profesorem patologické anatomie na nově založené polské univerzitě ve Lvově, vzal Kučeru s sebou jako svého asistenta. V té době Kučera ještě studoval a musel dojíždět skládat zkoušky do Prahy. Promován byl 11. prosince 1897 na Univerzitě Karlově a čtyři roky poté byl ve Lvově habilitován pro obor patologická anatomie a bakteriologie. Na lvovské univerzitě byl natolik oblíben a uznáván, že když se uvolnilo místo přednosty Ústavu hygieny, byl jím jednomyslně v roce 1906 zvolen, ačkoliv byl cizincem a hygiena navíc nebyla jeho oborem.

Profesor Kučera pozvedl Hygienický ústav ve Lvově na evropskou úroveň a v době světové války činnost tohoto ústavu zabránila vzniku epidemií. Kučera, vrchní lékař I. třídy, zůstává ve Lvově i po okupaci ruskými vojsky. Ve Lvově se vojska střídala a podle toho dostával prof. Kučera vysoké vojenské hodnosti, a to jak v armádě rakouské, tak i ruské. Přestože to prof. Kučera v osobních materiálech neuvádí, byl v roce 1918 vyznamenán řádem Františka Josefa I. třídy.

Po válce a po vzniku Československé republiky se Kučera vrací do vlasti a v Brně spolu s profesory Babákem a Studničkou začíná budovat Masarykovu univerzitu. Dnem 1. srpna 1919 byl jmenován řádným profesorem patologické anatomie a zhruba ve stejné době byl zvolen děkanem Lékařské fakulty a prorektorem univerzity. Až asi půl roku po odchodu svého rakouského předchůdce, jednoho z nejznámějších světových patologů profesora C. Sternberga, přebírá dne 1. října 1920 vedení prosektury Zemské nemocnice v Brně. Profesor Kučera, přestože se v Brně stává členem a dokonce místopředsedou Zemské zdravotní

rady, je povolán ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy dr. L. P. Procházkou do Prahy, kde se ujímá 15. října 1921 místa referenta pro výstavbu Státního zdravotního ústavu a je ustanoven jeho ředitelem. V té době již silně pociťuje potíže své choroby – plicní tuberkulózy, která navázala na skvrnitý tyf a dále progredovala. Zemřel v pouhých 56 letech dne 17. 5. 1928 uprostřed usilovné pracovní aktivity, kdy ve dne v noci pracoval na plánech ústavu. Svě koncepčně dokonalé dílo již nedokončil, za jeho života byla otevřena jen dvě oddělení, a to pro výrobu sér a pro výrobu neštovičné vakcíny.

Všichni znali prof. Kučeru jako člověka klidného, rozvážného a ohleduplného, jako obětavého učitele, dobrého přítele a vzorného otce dvou dcer. Jeho busta je umístěna před Ústavem patologické anatomie Nemocnice U sv. Anny v Brně na Pekařské ulici.

M. ZELENÝ, A. REJTHAR

Vzpomínka na profesora Emanuela Šimka

3. 4. 1883 – 16. 6. 1963

Na letošní rok připadají hned dvě výročí jednoho ze staré gardy profesorů Filozofické fakulty naší univerzity – Emanuela Šimka, zakladatele Ústavu pro prehistorii a protohistorii (dnešního Ústavu archeologie a muzeologie): v dubnu 2003 jsme vzpomněli 120. výročí jeho narození, v červnu 2003 uplyne již 40 let od jeho úmrtí. Jako pamětník tohoto energického univerzitního učitele masarykovského typu a jeden z jeho posledních žáků rád připomínám tuto stěží zapomenutelnou osobnost české i evropské prehistorické vědy.

Emanuel Šimek se narodil ve Vatelicích u Sušice v rodině lesníka. Mládí však prožil v Miřenicích, okr. Klatovy, v podhůří Šumavy, kam se celý život rád vracel, kde si postavil dům a kde také dokončil svoji pozemskou pouť. Po maturitě na plzeňském gymnáziu v roce 1903 vstoupil do aktivní vojenské služby u rakouského válečného námořnictva. Plavil se na válečných lodích a často pobýval v přístavech na jadranském

pobřeží, zejména na Istrii, kde v té době prováděl archeologické vykopávky dr. A. Gnirs. Měl tak možnost poznat řadu antických památek, což jej vedlo ke studiu klasické archeologie a určitě poznamenalo jeho další vývoj. V roce 1906 absolvoval námořní učiliště a byl jmenován námořním komisařem 2. třídy. Když si shromáždil jisté finanční prostředky, odešel na dovolenou a dal se zapsat k vysokoškolskému studiu humanitního směru (historie, prehistorie, geografie) na české univerzitě v Praze; v letech 1906-1910 navštěvoval přednášky významných profesorů, jmenovitě historiků Jaroslava Golla, Josefa Pekaře, Josefa Šusty, prehistorika Lubora Niederla, filozofa a sociologa T. G. Masaryka aj. Roku 1907 se vzdal důstojnické hodnosti u rakouské mariny a živil se nadále na studiích kondicemi. Roku 1910 studia dokončil, připravil disertační práci o pobytu Langobardů v Čechách, 1911 u L. Niederla promoval a stal se doktorem filozofie.

V letech 1911-1914 byl dr. Emanuel Šimek členem vídeňské Ústřední komise pro ochranu památek. Využíval pobytu ve Vídni jednak k doplnění znalostí z prehistorie (navštěvoval přednášky prof. Moritze Hoernesa a dalších profesorů vídeňské univerzity), jednak k publikační činnosti a k získání zkušeností s redakčními pracemi v odborných časopisech. Do té doby spadá také jeho neúspěšný boj proti kupčení s archeologickými starožitnostmi, zejména jeho půtky s ničitelem slovinských halštatských mohyl a prodejcem vzácných památek Jernejem Pečnikem, kterého „stíhal“ po celé Evropě. V té době se rovněž začal zajímat o staroslovanský Děvín v Bratislavě. Válečná léta prožil opět jako námořní důstojník ve vídeňském ministerstvu.

Po vzniku Československé republiky nastoupil nejprve na místo vedoucího referátu pro ochranu prehistorických památek při Drtinově Ministerstvu školství a národní osvěty ČSR. Brzy nato však z ministerstva odešel. Učil na reálce v Ječné ulici v Praze, věnoval se vědecké práci a jako konzervátor Státního památkového úřadu pro Čechy také péči o ochranu památek. Roku 1922 se na Karlově univerzitě habilitoval pro obor

Emanuel Šimek

„prehistorie Evropy se zvláštním zřetelem k starověké ethnografii“ spisem „Čechy a Morava za doby římské“ a byl jmenován soukromým docentem. Od té doby přednášel na pražské Filozofické fakultě římskou archeologii. Roku 1931 přišel na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity do Brna, byl jmenován mimořádným profesorem a instalován jako ředitel nově zřízeného Ústavu pro prehistorii a protohistorii.

Tricátá léta byla v životě prof. E. Šimka ve znamení jednak budování univerzitního ústavu a vysokoškolské pedagogické činnosti, jednak intenzivní badatelské a organizační práce. V krátké době zřídil na svém ústavu archeologické studijní sbírky a položil základy odborné knihovny. Přednášel o pravěku a rané době dějinné – hlavně posluchačům různých historických oborů, ale již i budoucím archeologům – profesionálům. Ve vědecké práci se zaměřil na shromažďování pramenného materiálu k dokončení posledních svazků svého stěžejního díla – Velké Germanie Klaudia Ptolemaia (sv. I – Praha 1930; II – Brno 1935;

III – Brno 1948; IV – Brno 1953). Za tím účelem podnikl řadu zahraničních studijních cest. Publikoval v té době také řadu významných časopiseckých studií. V roce 1936 byl jmenován řádným profesorem prehistorie na MU v Brně.

Mimořádná byla jeho vědecko-organizační aktivita. Byl si dobře vědom faktu, že s příchodem do Brna se dostal do prostředí s vysoce rozvinutou, byť dosud převážně amatérskou archeologickou činností, soustředěnou tehdy kolem Moravského archeologického klubu (MAK), jehož byl již od roku 1909 členem. Jakoby „věnem“ přinesl do Brna svůj programový spis „Problémy moravské prehistorie“, otištěný v Časopise Matice moravské 1935. Stal se předsedou MAK, ukázal se být důstojným nástupcem zakladatele tohoto legendárního „klubu“ – I. L. Červinky a stal se vlídným rádcem moravským vlastivědným pracovníkům a archeologům a dobrým organizátorem společného života.

Po uzavření českých vysokých škol německými okupanty v roce 1939 byl prof. Šimek penzionován. Stáhl se do soukromí do Miřenic. Do protektorátních či říšských časopisů přispívat nechtěl, a tak se věnoval přípravě románu „Mstislav. Z dávných dob jihočeských zlatých polí“, který hodlal pod pseudonymem Jiří Vichr vydat v jihočeském nakladatelství Novina; válečné události však vytištění knížky znemožnily a po válce již prof. Šimek pro obnovu tohoto nouzového projektu čas nenašel.

Po osvobození se prof. Šimek vrátil do Brna, aby restauroval válkou zlikvidovaný Ústav pro prehistorii a protohistorii a obnovil pedagogickou, vědeckou i organizační činnost. Promoval své první žáky, k odbornému studiu přijal další zájemce o archeologii, rychle obnovil činnost MAK, jemuž začal vydávat periodikum „Z dávných věků“, a intenzivně pracoval na dokončení svých posledních knižních publikací. Po roce 1948 sice udržel ještě nějakou dobu MAK v chodu, neubráníl se však zastavení časopisu „Z dávných věků“, které následovalo po administrativních zásazích do naší kultury v době nástupu totalitní moci, a posléze ani zániku klubu samotného.

Poté kdy musel opustit brněnský byt, zdržoval se prof. Šimek většinou ve svém domě v Miřenicích na Šumavě a do Brna pouze dojížděl za plněním svých povinností. Koncem akademického roku 1957/58 pak odešel ve svých 75 letech definitivně na odpočinek. Dožíval v ústraní v Miřenicích, kde 16. června 1963 ve věku 80 let zemřel. Pohřben byl 19. června 1963 na místním hřbitově v Nařžovských Horách u Sušice.

Prof. Emanuel Šimek nebyl archeolog v pravém smyslu toho slova; byl spíše kritickým vykladačem antických i raně středověkých písemných pramenů, historickým geografem a prehistorikem v tom nejlepším slova smyslu. Přesto se dobře orientoval i v pramenech archeologických, což prokázal např. analýzou českých pohřebišť z doby římské a stěhování národů, rozpoznáním slavniny žárových pohřbů tzv. veleslavinského (dnes pražského) typu, pracemi na staroslavném Děvině u Bratislavy, klasifikací pozdně laténského inventáře moravských keltských oppid atd. Nejvíce však proslul svou kritičností při interpretacích závažných jevů evropského pravěku. Byl např. první, kdo se kriticky vyjádřil k přímochařnému ztotožnění tzv. lužické kultury s Praslovany; přes své vlastenectví neustoupil v této otázce od svého přesvědčení ani v době poválečné vítězné euforie slovanství světa, ostře odmítal tehdejší konjunkuralistické „praslovanské“ výstřelky a varoval před zpolitizováním pohledu na staroslovanskou historii.

Na sklonku své kariéry se prof. Šimek dočkal velkého poválečného rozmachu terénních archeologických výzkumů. Nové objevy některé jeho historické konstrukce popřely, jiné opět potvrdily. Trvalým vzorem však zůstávají všem současným badatelům Šimkův vysoce etický přístup k ochraně a záchraně historických památek, jeho kritičnost ke hmotným i písemným pramenům, vysoké požadavky na morální kodex výkonných archeologů a konečně i jeho hrdé národní citění, s nímž byl za všech okolností odhodlán hájit odkaz našich dávných předků.

V. PODBORSKÝ

Marie Koutné – 100

V roce 2002 jsme si připomněli nedožití sté narozeniny PhDr. Marie Koutné (16. 7. 1902 – 5. 9. 1979), jejíž práce zůstala (až na letmé zmínky, např. Jany Jelínkové) nedoceněna. M. Koutná vystudovala slavistiku a germanistiku v Praze v letech 1922–1924, později svá studia dokončila v Bratislavě a Bělehradě. Jako učitelka působila v meziválečném období na Podkarpatské Rusi v Mukačevě, později v Břeclavi a Tišnově, po roce 1945 jako lektorka jazyků na brněnské univerzitě a nově založené JAMU. Od počátku 50. let 20. století přednášela starou ruskou a klasickou ruskou literaturu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity (do 1963).

I když její odborné zájmy byly značně široké – od jazyka k literatuře, od slavistiky v širokém slova smyslu k rusistice, od literární vědy k metodice –, přece podle mého soudu nezastupitelná a v daných časových a prostorových souvislostech výjimečné jsou její studie ze starší ruské literatury: práce o parodii (zůstala v rukopise) a zejména její stať o Antiochu Kantěmirovi a studie *K otázce vztahů mezi literaturou staroruskou a česko-církevněslovanskou* (obě 1958).

I. POSPÍŠIL

Adolf Kellner (27. 3. 1904 – 31. 5. 1953)

Před padesáti lety se česká jazykověda rozloučila s profesorem brněnské univerzity Adolfem Kellnerem, badatelem v oblasti slezských nářečí a jedním ze zakladatelů dialektologického semináře na Filozofické fakultě v Brně, z něhož později vzniklo dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd. Vedle pedagogického působení na fakultě byl A. Kellner rovněž místoředitelem Ústavu pro jazyk český a vedoucím jeho brněnské pobočky, jednatelem komise Matice moravské a členem Slezského studijního ústavu v Opavě.

Kellnerovo detailní zkoumání slezských dialektů je dodnes cenné nejen pro soubor poznatků, které během svého působení shromáždil, ale také pro zvolenou metodu a vytyčené cíle. Ve spojení s jeho vytrvalostí, nutnou ke shromáždění nářečního materiálu, a kritickým přístupem k získaným poznatkům tak vznikla díla zajímavá i z hlediska současné dialektologie.

Adolf Kellner chápal dialektologii nikoliv jako izolovaný úsek lingvistiky samostatně shromažďující poznatky o jednotlivých dialektech, ale jako obor přesahující statický popis nářečí, zachycující jevy podstatné pro výklad a vysvětlení stavu i vývoje národního jazyka. Zaměřil se především na výzkum nářečí východní části Slezska, v nichž dochází k silnému prolínání vlivu češtiny, polštiny a slovenštiny, zabýval se rovněž studiem středomoravských, valašských a slovenských dialektů. Z hlediska metodologického jsou zajímavé jeho dotazníky, které měly sloužit ke sjednocení a systemizaci výzkumu na území střední Moravy, Valašska a Slezska.

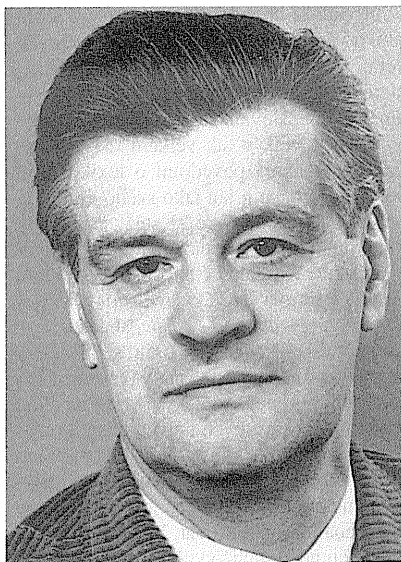
Nejvýznamnějším bodem Kellnerovy práce však zůstává popis nářečí východního Slezska. Toto území, tradičně považované za oblast zájmu polské jazykovědy, ponechávala česká dialektologie do 30. let 20. století stranou. Z popudu Bohuslava Havránka začal roku 1937 Adolf Kellner s detailnějším mapováním nářečí východo-láské oblasti. Jeho výzkumy ukázaly, že nářečí východního Slezska vytvářejí stupňovitou, diferencovanou strukturu s prvky českých, polských i slovenských dialektů, přičemž některé jazykové jevy pronikají hluboko do jinojazyčného území. Jednotlivá nářečí nadto vykazovala značnou nejednotnost ve vztahu k oběma národním jazykům; zatímco jejich gramatická stavba poukazovala spíše k polštině, slovníkem se přibližovala slezským dialektům českého typu. Ke složitosti tamější jazykové situace se připojovaly i problémy mimojazykové, především otázka národní identity obyvatel. Přestože A. Kellner neměl v úmyslu jakkoli zasahovat do sporů o národní charakter zkoumaného území a jeho zájmy byly čistě lingvistické, dospěl k výsledkům, které zpo-

chybnily vliv jazyka na deklaraci příslušnosti k určitému národnímu celku na území, kde se úzce stýkají dva tak blízce příbuzné jazyky, jako jsou čeština a polština.

Adolf Kellner neopomíjel ani diachronní perspektivu dialektologické problematiky a pokusil se podat odpověď na otázku původního charakteru východolašského území, přičemž za srovnávací kritérium zvolil pozdní praslovánštinu. Na základě historikosrovnávací analýzy dospěl k závěru, že nářečí zkoumaného území měla původně český charakter, avšak od 12. století se formovala pod kulturním a politickým vlivem polštiny. Kellnerovy výsledky nebyly přijaty vždy souhlasně a vedle vědeckých polemik musel čelit i obviněním z předpojatosti a postranních úmyslů.

Výsledky svých bádání A. Kellner publikoval v monografiích *Šramberské nářečí* (1939) a *Východolašská nářečí* (I, 1946, II, 1949) i v řadě dílčích příspěvků. Během pedagogického působení na Filozofické fakultě sestavil učebnici *Úvod do dialektologie* (1954), podávající základní poučení o národním jazyce a jeho dialekttech. Své konkrétní badatelské ideje a plány A. Kellner představil ve spise *Stav a úkoly české jazykovědy na Slezsku* (1950); sám se však již nedomáhal jejich naplnění. Jako hlavní úkol dialektologie ve Slezsku Adolf Kellner viděl úplný popis gramatické stavby i slovníku slezských nářečí, z něhož by bylo možné těžit při přípravě jazykového atlasu. Přestože představy A. Kellnera a jeho současníků o úkolech české dialektologie zřejmě dosud nebyly beze zbytku uskutečněny, přinejmenším vize vytvoření obsáhlého Českého jazykového atlasu v posledních letech dochází naplnění.

H. ŠINDLEROVÁ

Bořivoj Novák

stava muže středních let. Těžko je uvěřit tomu, že jsme ho už před časem připomínali jako devadesátníka (sr. *Universitas* 1996, č. 3, s. 27) a že letošního 6. června uplyne 30 let od jeho odchodu.

Mladého studenta češtiny a ruštiny, rodem z Letovic, lákalo v prostředí významných slavistů Filozofické fakulty MU, kam přišel v roce 1926, profesorů Součka, Arna Nováka, Wollmana, Havránka, Trávníčka, především studium literatury. O jeho aktivitě v tehdejším slovanském semináři svědčí dodnes kromě řady kartotéčních listků v Ústřední knihovně fakulty sepsaných jeho rukou také uznání A. Nováka za výraznou spolupráci při autorství *Přehledných dějin literatury české* (1936-39). A přece mu bylo souzeno, aby své úsilí zaměřil posléze na jinou kolej slavistiky: jako jednomu z nemnoha předválečných rusistů a po válce lektorovi češtiny na univerzitě v tehdejším Leningradě mu byl koncem čtyřicátých let svěřen závažný úkol, totiž součinnost při zpracování šestisvazkového *Velkého rusko-českého slovníku* (1952-1964) za vedení L. Kopeckého, B. Havránka a K. Horálka.

Třicet let od odchodu Bořivoje Nováka

Vzpomenou-li si příslušníci starší generace Filozofické fakulty MU na osobu jejího někdejšího proděkana, děkana a dlouholetého vedoucího katedry ruského jazyka prof. PhDr. Bořivoje Nováka (*11. 7. 1906), pak jim jistě vyvstane před očima statná po-

Novák se chopil práce s příznačnou akribií a věnoval jí téměř patnáct let svého života. Výsledkem tohoto záměru je dílo, které je ve slovanské lexikografii dosud ojedinelé: jiné slovanské národy rusko-jinajazyčný slovník v tak velkém rozsahu nemají. Kdo nemá povědomí o lexikografii, popřípadě chápe ji jen jako svého druhu řemeslnou práci, dovede si stěží představit, o jak úmornou, vyčerpávající a intelektuálně i časově náročnou činnost šlo (viz o tom např. Novákovu stať *K ekvivalentu v překladovém slovníku rusko-českém*, sb. Studie ze slovanské jazykovědy, P. 1958, s. 359). Přičteme-li k tomu ještě rozsáhlý (časem až třicetihodinový) pedagogický úvazek na obou tehdejších moravských univerzitách, brněnské a olomoucké, kde B. Novák konal řadu let přednášky a semináře z ruské normativní a historické mluvnice, je pochopitelné a je třeba toho jen litovat, že výtěžky dlouholeté činnosti, jichž využívají se samozřejmější dnešní generace, nemohl pro své časové zaneprázdnění uložit v hojnější míře do individuálních studií.

Novákův odborný zájem se v dalších letech zaměřoval na historii slavistiky a rusistiky. Jako pamětník začátků Masarykovy univerzity zanechal nám však i cenné informace v statích *Slovanská jazykověda na filozofické fakultě v Brně* (SP FFBU A 6/ 1958), *Předválečná jazykovědná rusistika na čsl. univerzitách* (Čs. rusistika 1968/5) a n. j. V jeho pozůstalosti lze najít řadu zajímavých dokumentů spjatých s vývojem univerzity v dvacátých i pozdějších letech.

Výrazem Novákova těsného sepětí s osudy fakulty a univerzity se stalo i to, že byl dvakrát zvolen do akademických funkcí: jednou jako proděkan, podruhé jako děkan. Vzhledem k tomu, že šlo o přelom šedesátých a sedmdesátých let, mohou mít současníci na zaměření této činnosti různé názory; je však třeba ocenit Novákovu odpovědnost, rozvážnost, osobní takt i odvalu, s níž přistupoval k řešení závažných a mnohdy ožehavých personálních otázek a v níž se nezřídka setkával i s nevolí či kritikou řídících orgánů. Stěží se dnes pravděpodobně najde někdo, kdo by možnou osobní nepřízeň nebo postih připisoval právě

příčinění B. Nováka. Podobně se mu i v vedení katedry, jehož se ujal po F. Wollmanovi již v roce 1959, podařilo překonat mnohé administrativní i personální potíže, plynoucí z původního nedostatku vysokoškolských tradic v oboru a z celkové pozdější situace. Ve všech obdobích jeho činnosti se výrazně projevovaly jeho pracovní i lidské vlastnosti: snaha o uvážlivé a věcné posouzení každého problému, přátelský a neformální vztah ke kolegům i studentům, pochopení pro jejich osudy a nesnáze i naprostá osobní nezištnost.

Nám, kteří jsme zažili působení B. Nováka jako studenti a později jako jeho mladší spolupracovníci, zůstane trvale v mysli jeho optimismus a humor, s nímž dovedl překonávat řadu svízelných životních situací. Nevymizí nám z paměti jeho pozoruhodné historky, jimiž mládeži přibližoval se znalostí pamětníka a s vtipem jemu vlastním postavy i figurky brněnského kulturního života předválečných let, úctyhodné osobnosti naši i zahraniční slavistiky a v neposlední řadě i významné události z dějin železnice, ke které měl důvěrný vztah jako syn přednosty stanice na důležité trati. Zbývá nám jen litovat, že nás pamětník už tak dávno a bohužel nenávratně opustil.

S. ŽAŽA

JUDr. Radoslav Vaníček (4. 7. 1910 – 10. 1. 2002)

Více než před rokem, dne 10. ledna 2002, zemřel v Brně jeden z vynikajících absolventů Masarykovy univerzity, erudovaný právník a oblíbený vysokoškolský učitel JUDr. Radoslav Vaníček. I když se narodil v Praze (4. července 1910), pocházel z venkovského prostředí – kořeny jeho rodu z otcovy strany sahají do Jablonného nad Orlicí. Vystudoval reálku v Lipníku nad Bečvou, jeho studijní zájmy však směřovaly do oblasti humanitních věd. Na Masarykově univerzitě navštěvoval přednášky na fakultě lékařské, filozofické a právnické, poněvadž usiloval o co nejvšestrannější vzdělání. Nakonec se však rozhodl pro stu-

dium na právnické fakultě, kterou absolvoval v první polovině třicátých let. Na této fakultě na mladého studenta nejvíce zapůsobili František Čáda a František Weyr. Z ostatních profesorů Masarykovy univerzity to byl vynikající klasický filolog František Novotný a zakladatelská postava moderní československé sociologie – Inocenc Arnošt Bláha, s nimiž Radoslava Vaníčka pojilo celoživotní přátelství.

Od svých vysokoškolských let až do stáří se JUDr. Radoslav Vaníček věnoval tělovýchově a sportu, především lehké atletice a později horolezectví. Ve sportovních soutěžích mezi brněnskou Univerzitou a Technikou velmi úspěšně reprezentoval Masarykovu univerzitu v běhu na 200, 400 a 800 metrů. Dosáhl v těchto disciplínách vrcholných výkonů a jako československý reprezentant se v roce 1937 zúčastnil mezinárodních studentských her v Paříži. Jeho sportovní nadšení nebylo výrazem omezené jednostrannosti, nýbrž patřilo k antickému ideálu *kalokagathie*, jež usilovala o výchovu fyzicky, duševně a především morálně zdatného člověka a spojovala v sobě uskutečňování ideálů dobra, krásy a spravedlnosti.

Jako právník se JUDr. Radoslav Vaníček uplatnil profesně v Jednotném svazu českých zemědělců. Druhá světová válka zasáhla významně i do jeho života. Byl neokázalým, ale rozhodným vlastencem, demokratem a odpůrcem všech totalitních systémů. A tak se za nacistické okupace aktivně účastnil odboje, za který se mu dostalo oficiálního uznání.

Jeho vyvážený a kritický světový názor vylučoval příklon k jakékoliv jednostrannosti, nemírnosti, fanatismu, a právě proto zastával ideály humanitní s požadavky na poctivou práci a sociální spravedlnost. V tomto smyslu se uplatňoval i jako publicista v sociálně demokratickém tisku. Velmi aktivně se zúčastnil přípravných prací pro Československou společnost pro Spojené národy, jež byla iniciována tehdejším ministrem zahraničí Janem Masarykem. Podařilo se mu po válce získat stipendium ke studijnímu pobytu na *London School of Economics and Political Science* u proslulého britského sociologa a labouristického

politika Harolda Laskiho, který si bystrého československého posluchače pro jeho zralost úsudku velmi oblíbil.

Za svého pobytu v Británii podnikl cestu k proslulému švýcarskému lékaři a psychologovi Carlu Gustavu Jungovi a dvakrát se s ním jako patrně jediný Čech setkal v jeho domě v Küsnachtu u Curychu. Seznámil se velmi důkladně s Jungovou analytickou psychologií, zejména pak s jeho typologií a aplikoval ji tvořivě na palčivé otázky moderních dějin v době, kdy naše akademická psychologie měla o Jungovi jen obrysové představy a v důsledku totalitních poměrů byl pro ni nepřijatelný.

Když se vrátil z Anglie do vlasti, ve které mezitím zavládla komunistická totalita, tvořivě na základě Jungovy typologie analyzoval v odvážné a rozsáhlé samizdatové práci nazvané *Od Marxovy dialektiky ke komunistické despotii* osobnost a učení Karla Marxe i politickou praxi z něho odvozovanou a uskutečňovanou nejprve v Sovětském svazu a následně pak v tzv. lidových demokraciích. Byl to úkol, který si předsevzal při loučení se svým učitelem Haroldem Laskim a který mohl pro nepřízeň doby splnit jen zčásti. Ve zmíněné práci se již v letech 1950-1951, kdy za pouhé vyslovení myšlenky protivící se vládnoucí totalitě hrozilo mnohaleté vězení nebo dokonce trest smrti, dopracoval k vědeckým závěrům, k nimž vědci ve svobodném světě dospěli teprve s velkým zpožděním. Přesvědčivě předpověděl, že společenský systém, jenž neodpovídá lidské přirozenosti, zejména duševním a duchovním předpokladům člověka, nutně zanikne: „Marxův filozofický fragment komunismu se ničí postupně sám, podléháje vlastnímu rozkladu, jako každý neúplný, a proto života neschopný organismus, hybnoucí nedostatkem částí k životu nezbytných.“ (Citovaná práce, s. 264). Toto dílo zůstává i s odstupem času cenné a je dokladem, že i v době kruté totality a vlády „ismu“ povýšeného na náboženství existovali u nás lidé se zdravým rozumem, kteří se nenechali zlomit poměry, uchovali si mravnost a kritičnost, nepropadli pomatenému duchu doby, zůstali věrni hodnotám a ideálům, na nichž je postavena evropská kultura, a viděli jasně do budoucna.

Česká společnost pro analytickou psychologii – stejně jako Collegium Jungianum Brunense, jehož činnosti se JUDr. Radoslav Vaníček účastnil – vysoce ocenila tuto jeho tvůrčí práci spojenou s mimořádnou osobní statečností a udělila mu v roce 2000 čestné členství jako dodatečný výraz své úcty a uznání.

Na počátku padesátých let JUDr. Radoslav Vaníček působil krátce v jednom z pražských ústavů Československé akademie věd, ale pro ideologicky vypjaté a nebezpečné ovzduší se vrátil k rodičům a příbuzným do Brna, kde pracoval a žil až do své smrti. Jistý čas se podílel na rozvoji Vědecko-technické společnosti, kde se zabýval zejména právní problematikou patentů a vynálezů. V letech 1959-1976 působil na Vysokém učení technickém v Brně. Dne 1. ledna 1959 nastoupil na děkanát tehdejší Fakulty energetické jako pracovník pro agendu pedagogickou a vědeckou. Od podzimu roku 1959 se jeho působišťem stala nově zřízená Fakulta strojní, kde měl na starosti tutéž agendu a kde se stal vedoucím studijního oddělení. Současně externě přednášel některé předměty (například Vybrané staty z československého práva, Ekonomika zahraničního obchodu, Organizace zahraničního obchodu, Patentní právo) posluchačům Fakulty strojní a Fakulty elektrotechnické. Dnem 1. února 1963 byl ustanoven odborným asistentem katedry ekonomiky, organizace a plánování průmyslových podniků (později katedry ekonomiky a řízení strojírenské výroby) Fakulty strojní VUT v Brně. Na této katedře poté působil až do odchodu do důchodu dne 29. února 1976.

Jako vysokoškolský učitel byl svými studenty milován, neboť i v dobách ideologické strnulosti si uchovával otevřenost, snažil se studentům zprostředkovat solidní poznání a byl jim příkladem svým účastným zájmem o problémy jednotlivce i současného lidstva a zejména pak svou ušlechtilostí a noblesou. Měl řadu plánů, z nichž mohl pro nepřízeň doby uskutečnit jen část. Přes výbornou znalost ruštiny se mu například nepodařilo dostat se do Sovětského svazu a seznámit se na místě se společenskou skutečností v zemi, v níž byly ideje marxisticko-leninské totality aplikovány

nejdrakoničtěji. A tak zůstalo jen u první části jím zamýšlené trilogie.

S JUDr. Jaroslavem Vaníčkem odešel ušlechtilý zjev naší republikánské inteligence, která vzešla mnohdy ze skrovných poměrů, rostla vlastním úsilím v politicky a hospodářsky nesnadných, ale kulturně příznivých podmínkách třicátých let první republiky. Vyznačoval se vysokou odbornou kvalifikací, vynikajícím celkovým rozhledem i všeobecnou kulturní úrovní, mravní pevností a neokázalým vlastenectvím, které bylo podroběno za nacistické okupace a pak v komunistické totalitě zkouškám, které neměly v celé naší dosavadní historii obdoby. V těchto zkouškách časů však mravně obstál. Dějiny daly za pravdu hodnotám a ideálům, o něž usiloval a jež patřily k samému jádru jeho bytosti.

K. PLOCEK

Slavista Jiří Krystýnek

Mám neustále před sebou stejný obraz: usměvavý pán, humorně naladěný životní optimista, vždy přátelský a ke všem uctivý (zejména k ženám).

Doc. PhDr. Jiří Krystýnek, CSc., se narodil 16. ledna 1913 v Ostravě-Michálkovicích, vystudoval na Filozofické fakultě v Brně v letech 1932-1937 češtinu a němčinu: mezi svými učiteli uváděl F. Wollmana, A. Nováka, B. Havránka, F. Trávníčka, A. Beera a J. Krejčího. Po absolutoriu působil až do roku 1954 na různých středních a odborných školách, v roce 1954 přešel na Filozofickou fakultu jako odborný asistent tehdejší katedry slavistiky. Zde se začíná odvíjet životní dráha polonisty a slavisty v širokém slova smyslu: v letech 1956 a 1963 se zúčastnil kurzu pro zahraniční slavisty ve Varšavě, v roce 1956 byl na letním semináři v Sofii, později v Jugoslávii, Bratislavě a opět v Sofii.

Dávno před Dionýzem Đurišinem věděl, co je to meziliterárnost a snad i „osobitné meziliterárne spoločenstvo“ – musel na podobné jevy narazit při zkoumání regionální literární tvorby na Moravě a ve Slezsku. Jeho orientace byla v zásadě dvojí: slovanská literární komparatistika, v níž byl

věrným žákem svého učitele Franka Wollmana, jehož byl, jak sám rád připomínal, nejstarším a nejoblíbenějším žákem, a v ní zejména česko-polské vztahy, a – jak již uvedeno – regionalistika, která nyní znovu přichází – ovšem v jiných souvislostech – do módy. Na fakultě přednášel souhrnně o slovanských literaturách, speciálně pak o literatuře polské, bulharské a srbochorvatské. A také obecně o srovnávací literární vědě (komparatistice).

Regionalistiky se týkají mimo jiné práce Ondrášovská pověst v literatuře české a polské (1956), K otázce regionalismu v literatuře (1957) a Minulost moravského Valašska v díle Čeňka Kramoliše (1958). Jeho klíčový spis Z dějin polsko-českých literárních vztahů (1966) obepíná rozsáhlý okruh problémů, zejména recepci polské literatury v českých zemích v letech 1914-1930. K pozoruhodným studiím patří také práce o básnickém díle P. J. Šafaříka a analýza walterscottismu v slovanských literaturách, z níž jsem se pokorně a pilně učil k aspirantským zkouškám z teorie a dějin slovanských literatur kdysi dávno v 70. letech minulého století – práce skvěle dokladovaná. J. Krystýnek nezapomínal ani na jižní Slovany: tohoto okruhu se týká studie Boj za osvobození balkánských Slovanů v bulharské literatuře 19. století (1976).

Neopomíjel ani svůj původní obor – českou literaturu: nejen studií o Šafaříkovi jako básníkovi, ale také prací Zapomenutý Bezručův epigon (1983) se hlásí o slovo. Především se však Jiří Krystýnek stále vracel k osobnosti svého milovaného učitele Franka Wollmana, jehož byl uznávaným znalcem a bibliografem (Literárněvědné dílo Franka Wollmana, 1969; Osobnost a dílo Franka Wollmana, 1978 – právě k nedožitým devadesátinám svého učitele; deset let nato ještě zažil jubilejní brněnskou wollmanovskou konferenci).

Jiří Krystýnek byl nejen seriózním vědcem a znalcem estetických hodnot slovanských literatur, ale také pilným čtenářem toho, čemu se dnes říká lascivní četba nebo triviální literatura: škoda, že se někdy nerozhodl napsat s erudicí jemu vlastní o tom knihu: byla by to věc v našich poměrech i dnes ojedinělá. Ostatně mé první zážitky

s četbou Milence Lady Chatterleyové v překladu Staši Jílovské s expertizou Viléma Závady o nářečí ostravských havířů (dnes již máme novější překlad) jsou spojeny právě s osobností Jiřího Krystýnka.

Last but not least: Jiří Krystýnek byl uznávaným organizátorem. V letech 1970 až 1976 byl na univerzitě ředitelem Letní školy slovanských studií, kterou rok předtím spoluzakládal (ani zde se bohužel nedočkal vděku – ostatně jako někteří další po něm). Ale napsané zůstává a lidská paměť si to dobré pamatuje snad věčně. Jiří Krystýnek byl dobrý člověk. I když na jeho profesuru, kterou měl po roce 1970 zapovězenou, již ve věku rehabilitací 90. let takzvaně „nezbyl čas“, jeho žáci ho za profesora považovali a považují už dávno. Díky za vše, pane profesore!

I. POSPÍŠIL

Miroslav Chleborád

Letos to bude již deset let, co od nás navždy odešel zapálený slavista a jazykozpytec PhDr. Miroslav B. Chleborád. Na svět přišel v moravských Bučovicích v předvečer první světové války – 6. června 1914. Dětství a mládí prožil v podmínkách meziválečné Československé republiky. Po maturitě na gymnáziu studoval na Filozofické fakultě MU český a německý jazyk. Pětileté studium ukončil v roce mnichovské dohody. Během studií – zejména pod vlivem profesorů češtiny – se u něj rozvinula slavistická orientace. Zajímal se však též o romanistiku, anglistiku a srovnávací jazykovědu. Během druhé světové války a určitou dobu i po ní učil na obchodní akademii v Přerově a Brně. V roce 1947 získal jednoroční stipendium na pobyt v tehdejší Federativní lidové republice Jugoslávii. Převzetí moci komunisty v Československé republice ho tedy zastihlo v zahraničí, vrátil se až v polovině roku 1948. V roce 1952 získal doktorát na základě disertace *O studiu literatury*, v témže roce začal působit jako lektor srbochorvatštiny na brněnské Filozofické fakultě. Od roku 1956 se stal jejím řádným zaměstnancem – odborným asistentem. Práci na fakultě přerušil v letech 1967 až 1973,

kdy působil jako lektor jazyka českého na Filologické fakultě Bělehradské univerzity. Další historický okamžik československých dějin – rok 1968 – jej opět zastihl v zahraničí. Po návratu z Bělehradu pracoval ještě několik let jako lektor, než odešel do důchodu. Jeho životní dráha skončila v roce 1993. PhDr. M. B. Chleborád se svou prací výrazně zasloužil o propagaci Jugoslávie v Československu a na vrcholu svého působení měl jako lektor češtiny možnost aktivní propagace české kultury. Pro brněnskou Filozofickou fakultu zůstane jeho jméno navždy neodmyslitelně spjata především s výukou srbochorvatského jazyka.

P. KREJČI

Dvacet pět let po odchodu doc. MUDr. Arnošta Texla, CSc.

V přijímacím řízení pořádaném letos na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity bude patrně jedním z adeptů na řádného studenta i Jakub Texl, syn dřívějšího absolventa této školy MUDr. Pavla Texla, úspěšného brněnského gynekologa, současného ředitele soukromého brněnského lůžkového zařízení.

Kdo však v tomto rodu zasel hluboký zájem o medicínu byl již Jakubův dědeček a Pavlův otec, doc. MUDr. Arnošt Texl, CSc. Ten nejenže studium medicíny absolvoval na naší Alma Mater, ale byl jí věrný po naprostou většinu svého produktivního, i když bohužel osudem poněkud kruté příliší brzy zakončeného života. Bylo mu teprve 51 let, když před dvaceti pěti lety, dne 22. července 1978 náhle zemřel. Pamětníkům na něho nezbyvá než vzpomínat, vzpomínat na jeho kamarádství, laskavost, ale také mimořádnou pracovitost a činorodost, se kterou se pouštěl do úkolů učitele i vědeckého pracovníka v oboru farmakologie. Věnoval se mu již jako student medicíny před svou promocí v roce 1950 a vrátil se k němu na plný úvazek záhy po atestaci z interní medicíny.

Pečlivě připravoval výuku mediků, věnoval se hojně i těm, kteří již během studia měli zájem o výzkumnou farmakologickou práci. Studenti si ho nejen velmi vážili, ale hlavně k němu vždycky cítili vřelou náklonnost. Pedagogická činnost docenta Texla byla v roce 1972 ohodnocena rektorem tehdejší Univerzity J. E. Purkyně udělením titulu Vzorný pedagogický pracovník. Z výsledků jeho vědecké práce vzešlo 52 vědeckých publikací, kandidátská disertační práce Příspěvek k účinku tříslovin na organismus, obhájená v r. 1964 a habilitační práce Příspěvek k hepatotoxickému účinku taninu a rectobarya, obhájená v r. 1970. Později věnoval pozornost zkoumání možnosti využití tříslovin při zánětech, zejména ve stomatologii.

Kromě příkladného plnění svých akademických pracovních závazků docent Texl neváhal aktivně věnovat valnou část ze svého volného času společenskému a kolegiálnímu životu školy. Jméno docenta Arnošta Texla můžeme nalézt mezi nositeli Stříbrné medaile Lékařské fakulty UJEP, která mu byla udělena u příležitosti jeho 50. narozenin.

Na současném Farmakologickém ústavu MU dosud pracují někteří někdejší spolupracovníci docenta Texla. Ti na něj rádi vzpomínají a zachovali si na něj ve svých srdcích živé a jen příjemné vzpomínky.

A. ŠULCOVÁ

Transplantace srdce

LENKA ŠPINAROVÁ, JIŘÍ VÍTOVEC

Historie

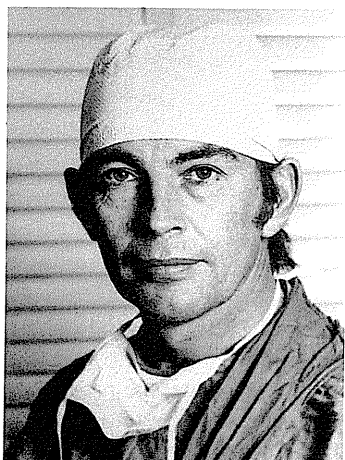
Srdeční transplantace je nyní již běžně klinicky užívanou metodou léčby pacientů s těžkým srdečním selháním. Cesta k uplatnění této metody nebyla lehká a trvalo řadu let, než si našla své místo v lékařské praxi.

Ohlédněme se nyní do historie a uveďme legendy, které se této metody týkaly. Prof. Fabián, jeden z průkopníků transplantologie v Československu, zmiňuje ve své knize Transplantácia srdca, legendy, fakty, perspektivy v obrazech některé zajímavosti z této oblasti. Nejpopulárnější legendou je vyprávění o Kosmovi a Damiánovi, kteří se rozhodli amputovat bolestivou diabetickou gangrenózní dolní končetinu a spícímu pacientovi ji nahradit nohou nedávno zemřelého černocha. Výkon byl údajně úspěšný a pacient byl schopen chodit. Legenda o transplantaci srdce pochází z poloviny prvního tisíciletí z Číny. V té době působil v Číně vynikající lékař Pion Chiao, který byl nejenom významným chirurgem, ale také filozofem v oblasti protichůdných sil v organismu. V průběhu svého působení se setkal se dvěma vojáky, z nichž jeden měl pevnou vůli, ale byl mdlého ducha, zatímco druhý byl intelektuálně na výši, neměl ale silnou vůli. Lékař vyřešil situaci neobvyklým způsobem – transplantací srdce obou vojáků. Toto jsou však vyprávěnky a trvalo řadu staletí, než se tyto legendy dostaly alespoň do oblasti experimentu na zvířeti. V 19. století došlo k bouřlivému rozvoji cévní chirurgie, kdy Carrel a Guthrie vypracovali techniku různých typů cévních anastomóz a v roce 1905 provedli první heterotopickou transplantaci srdce u psa, když srdce dárce napojili na krční žíly příjemce. Následovaly další experimentální ortotopické srdeční transplantace v USA (Goldberg 1958) a v Londýně (Ross a Brock 1959).

Chirurgickou techniku ortotopické transplantace, která se používá dodnes, popsali v roce 1960 Lower a Schumway.

První transplantaci srdce u člověka provedl 9. 12. 1967 Christian Barnard v Kapském Městě v Jihoafrické republice. Příjemcem byl 54 letý L. Washkanski, který zemřel 18. den po operaci na bronchopneumonii.

V pořadí druhý pacient, 58letý stomatolog P. Blaiberg žil 18 měsíců. Zemřel na tehdy neznámou cévní komplikaci: vaskulopatii štěpu, tj. akcelerovanou aterosklerózu věnčitých cév srdce. Zajímavé bylo, že Barnard ignoroval tvrdé rasistické zákony v JAR a bělochovi transplantoval srdce míšence.

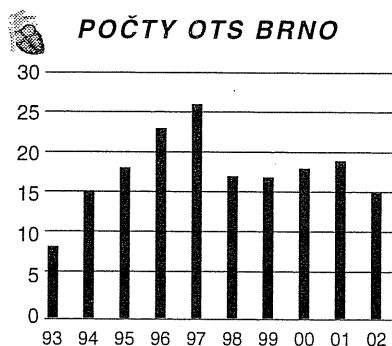
Christian Barnard

První transplantaci srdce v tehdejší Československu provedl 9. července 1968 tým akademika Šišky. Pacientka po 6 hodinách zemřela. V začátcích transplantací srdce to nebylo nic neobvyklého, protože pacienti při nedokonalé imunosupresi umírali na akutní odhojení srdce (rejekci). Tato skutečnost byla také důvodem k útlumu transplantací na celém světě a k jejich novému vzestupu v 80. letech 20. století, kdy byl do rutinní imunosupresivní léčby zaveden nový lék cyklosporin A; přežívání pacientů po srdeční transplantaci se rapidně zlepšilo. V 60. letech bylo jednoleté přežívání po srdeční transplantaci pouze okolo 25%. Nyní se udává jednoleté přežití 80%, pětileté kolem 70% a desetileté 50%.

První úspěšná transplantace v České republice byla provedena v IKEM Praha v roce 1984.

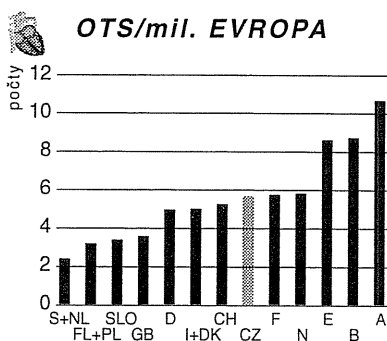
Druhé transplantční centrum v České republice zahájilo svou činnost v roce 1992 v Brně v Centru kardiiovaskulární a transplantační chirurgie pod vedením prof. J. Černého, CSc.

Od té doby bylo na brněnském pracovišti transplantováno 210 pacientů.

graf 1

Počty srdečních transplantací
na brněnském pracovišti

graf 2

Počty srdečních transplantací
v jednotlivých evropských zemích
na milion obyvatel
(zkratky států užívají
mezinárodní označení SPZ)

Po počátečním vzestupu počtu pacientů došlo v celém světě ke stagnaci, která je zejména dána nedostatkem dárců. (graf 1)

I přes tento nepříznivý trend si Česká republika udržuje velmi dobré místo ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi. (graf 2)

Výběr dárce a příjemce – nemocného

Nejvíce dárců je mezi doposud zdravými mladými lidmi po těžkém smrtelném úrazu, nejčastěji hlavy. Před odejmutím srdce musí být u dárce diagnostikována mozková smrt.

Vybrat vhodného pacienta k provedení srdeční transplantace a zvolit vhodný okamžik výkonu je velmi komplexní a složité rozhodování. Pacient musí splňovat jednak indikační kritéria, tj. prokázat, že jeho kardiální stav je natolik závažný a neexistuje jiný způsob léčby tohoto stavu, na druhé straně nesmí mít nemocný kontraindikace, které by limitovaly jeho další přežívání po výkonu. Jedná se zejména o závažné plicní, jaterní či ledvinné postižení, těžkou cukrovku či nádorové onemocnění. Je samozřejmostí, že pacient musí mít plnou léčbu chronického srdečního selhání.

Pokud pacient splňuje indikační kritéria a nemá kontraindikace, je zařazený na čekací list. Je neustále v kontaktu s transplantačním centrem a musí informovat transplantační centrum o každém svém pohybu. V případě infekce je přechodně vyřazen z čekání a po vyléčení infekce a kontrole u lékaře je znovu zařazen na čekací listinu. Pokud je pacient hospitalizován, vyžaduje nitrožilní podávání látek na povzbuzení srdeční činnosti a není možné ho propustit, je zařazen na urgentní čekací list. Naopak při výrazném zlepšení klinického stavu pacienta může dojít i k jeho vyřazení z čekacího listu.

Potransplantační sledování

Časné období sledování po transplantaci tráví pacient na kardiokirurgickém pracovišti, které ho zhruba po 4 týdnech předává do dlouhodobého sledování na kardiologickou kliniku. Nejdůležitější pro pacienty po transplantaci je časné zachycení odhojování transplantátu – srdce neboli rejekce štěpu. Zatím je suverénní diagnostickou metodou k posouzení transplantovaného srdce invazivní výkon, při kterém se odebírá při tzv. biopsii srdeční tkáň ze stěny pravé komory srdeční. Je snaha nahradit biopsii neinvazivními metodami, avšak současné výsledky zatím nedovolují, aby biopsii zastoupily. V časném období po srdeční transplantaci jsou srdeční biopsie prováděny v týdenních intervalech, které se postupně prodlužují až na intervaly roční.

Komplikace po srdeční transplantaci

A) časné – jsou řešeny na chirurgickém pracovišti

1. poruchy funkce štěpu (srdce)
2. časná rejekce (odhojení darovaného orgánu)
3. infekce

B) pozdní – řeší kardiolog v dlouhodobém sledování

1. rejekce
2. infekce
3. vaskulopatie štěpu
4. komplikace imunosupresivní léčby
(potlačující nežádoucí imunitní reakce)
 - hypertenze
 - poruchy ledvin (nefropatie)
 - poruchy metabolismu tuků (hyperlipoproteinémie)
 - cukrovka (diabetes mellitus)
 - poruchy jater a zažívací potíže
 - řidnutí kostní tkáně (osteoporóza)
 - útlum krvetvorby
 - malignity
 - obezita
 - zvýšené ochlupení (hirsutismus)
 - svalové poruchy

1. REJEKCE. Imunitní systém se přirozeně brání přijetí cizího orgánu a jeho reakci je třeba potlačovat imunosupresivní léčbou, kterou pacient užívá trvale, do konce života. Standardní léčbou je trojkombinace: cyklosporin, azathioprin a prednison. I přes trvalou imunosupresi může dojít ke vzniku rejekce, kdy je potřeba imunosupresi zvýšit. Zvyšuje se tím také riziko infekce a prohloubení nežádoucích účinků.

2. INFEKCE. Časné infekce do 1 měsíce jsou nejčastěji získané v nemocnici (nozokomiální). Pozdní infekce se nejčastěji objevují mezi prvním měsícem a koncem prvního roku a jsou obecně způsobeny mikroby, které u normální zdravé populace infekci nevyvolávají, jako je cytomegalovirus, herpes viry, pneumocystis carinii, legionella a plísň. Léčba spočívá v podávání antibiotik podle citlivosti, event. antivirotik a antimykotik.

3. VASKULOPATIE ŠTĚPU je zvláštní formou koronární nemoci cév štěpu, na jejímž vzniku se kromě klasických rizikových faktorů ischemické choroby srdeční (ICHS), jako je hyperlipoproteinémie, hypertenze či obezita, podílí chronická rejekce – tedy imunitní mechanismy a cytomegalovírová infekce. Mezi klasickou ischemickou chorobou srdeční a vaskulopatií

štěpu existují rozdíly: u vaskulopatie jsou postižené dlouhé úseky cév, zúžení je koncentrické a nebývají přítomny klasické ateromatózní pláty.

Léčba je svízelná, kromě režimových opatření jako u ischemické choroby srdeční (nekuřáctví, léčba hyperlipoproteinémie a hypertenze) se doporučuje podávání antiagregačních léků, kalciových antagonistů a inhibitorů angiotenzin konvertujícího enzymu. Nadějně se jeví rovněž podávání statinů. Pokročilá forma, která může vést až k dysfunkci štěpu, se řeší retransplantací srdce, jejíž výsledky však nejsou uspokojivé (přežívání 2 let je 40%), proto se od ní většina center odklání. Řešení by do budoucna mohla přinést některá nová imunosupresiva.

4. KOMPLIKACE IMUNOSUPRESE

Hypertenze je častou komplikací léčby cyklosporinem. Její výskyt se udává 70-90% u pacientů po srdeční transplantaci. Typická je nepřítomnost nočního poklesu tlaku. Léčba hypertenze je svízelná, ve většině případech je třeba současně terapie několika léky.

Nefropatie souvisí s podáváním cyklosporinu, do konce prvního roku je retence dusíkatých látek popisována u 45% pacientů. Snažíme se proto, aby u všech pacientů byly hladiny cyklosporinu v terapeutických mezích, v případě renální insuficience na dolní hranici limitu. Je však třeba pečlivě sledovat pacienta, aby na druhé straně nedošlo k poddávkování pacienta a vzniku rejekce.

Hyperlipoproteinémie se popisuje u 60-80 % pacientů po srdeční transplantaci. Hladiny cholesterolu se zvyšují někdy již v prvních 3 týdnech a nejčastěji k tomu dochází v průběhu prvních 6-18 měsíců. V léčbě se uplatňuje dieta, redukce kortikoidů a podávání statinů. Zde je třeba dávat na možné interakce s cyklosporinem a raději používat ty, které využívají jiných metabolických cest, jako je pravastatin nebo fluvastatin.

Diabetes mellitus souvisí s podáváním kortikoidů (prednisonu). Je třeba sledovat hladiny glykémie a v případě nového vzniku diabetu začít s dietní a farmakologickou léčbou. U pacientů, kteří již diabetes měli, se často přechází na inzulín nebo jsou jeho dávky zvyšovány. Je snaha o udržení normální hladiny cukru v krvi (euglykemie) vzhledem k prevenci vývoje vaskulopatie štěpu.

Jaterní poruchy mohou vznikat v souvislosti s podáváním cyklosporinu a jsou závislé na dávce. Je rovněž ovlivněn metabolismus bilirubinu, může docházet k stagnaci žluče a tvorbě žlučových kamenů.

Z gastrointestinálních potíží je častá dyspepsie, kortikoidy mohou aktivovat nebo vést k vředové chorobě.

Osteoporóza. Hlavním faktorem přispívajícím k jejímu vzniku je podávání kortikoidů a ledvinná nedostatečnost (pokud je přítomna). Výskyt roste se stoupajícím věkem a u žen po menopauze.

Poruchy krvetvorby, zvláště pokles bílých a následně i červených krvinek, může způsobit azathioprin. Léčba spočívá v jeho vysazení a nasaze-

ní jiného imunosupresiva, podání prednisonu, při těžších útlumech krevní převody event. růstové faktory .

Malignity. Pacienti po transplantaci mají 100krát větší riziko vzniku nádorových onemocnění než jejich stejně staří vrstevníci. Nejčastějším případem jsou kožní malignity a dále abnormální proliferace B lymfocytů.

Perspektivy do budoucna

I přes úspěchy v transplantačním sledování zůstává ještě řada možností a námětů k výzkumu k zlepšení kvality života a k přežívání pacientů.

1. Hledání nových, účinnějších imunosupresiv, která by měla méně nežádoucích účinků.
2. Diagnostika rejekčních epizod bez použití invazivní endomyokardiální biopsie. Z neinvazivních metod se hledají echokardiografické metody – tkáňové dopplerovské zobrazení, denzitometrie, kontrastní echokardiografie či stanovení hladin určitých humorálních působků.
3. Časnější diagnostika vaskulopatie (zde se nabízí možnost intravaskulárního ultrazvuku), ale zejména její farmakologická prevence.
4. Xenotransplantace jako možnost náhrady srdce srdcem jiného živočicha. Pokroky v genovém inženýrství vedou k vývoji transgenních zvířat, konkrétně prasat, která mají do svého genomu zabudované lidské proteiny regulující aktivaci imunitní systému. Tím by se dalo zabránit hyperakutní rejekci. Zůstává zde řada nejasných otázek, zejména etických a riziko přenosu živočišných onemocnění na člověka spolu s xenogenní tkání .
5. Transplantace buněk z kosterních svalů nebo kmenových dřevných buněk. P. Menasche použil tuto metodu jako první na světě u pacienta po srdečním infarktu. Vložil buňky do jizvy po infarktu a s odstupem času bylo při echokardiografickém vyšetření patrné obnovení srdeční stažlivosti.

Závěr

Srdeční transplantace se v posledních dvou desetiletích stala zavedenou metodou léčby těžkého srdečního selhání. I přes mnohá úskalí prodlužuje nemocným život a zlepšuje jeho kvalitu. Dlouhodobý úspěch této léčby pro pacienty závisí nejenom na práci transplantačních center a klinických pracovišť, ale také na dobré spolupráci s terénními kardiology, kteří se s těmito pacienty dnes již běžně setkávají.

Redakci Universitas došlo:

ABSTRAKTA. XI. Frejkovy dny s mezinárodní účastí. Brno, 20. 6. – 22. 6. 2002 Hotel Atlantis, Brno-Rozdrojovice. MU v Brně 2002

AKTUALNJE PROBLEMY OBUČENJA RUSKOMU JAZYKU. MU Pedagogická fakulta, Brno 2001

BOHEMICA LITTERARIA, V 4, roč. 2001. MU v Brně 2002

BRATISLAVSKÉ PŘEDNÁŠKY představuje katedra filozofie FF MU v Brně 2002.

CANADIENNES EN EUROPE CENTRALE. Volume 2. Brno 2002

CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF CANADIAN STUDIES. Volume 1, Brno 2001, volume 2, Brno 2002

DATAKON 2002. Sborník databázové konference. Ed. Dušan Chlapek. Brno, Hotel Santon 19. až 22. října 2002. MU v Brně 2002

EVROPSKÉ POLITICKÉ STRANY. Petr Fiala, Miroslav Mareš (eds.) MU v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2001

FOLIA HISTORICA Faculty of Science. Vladimír Vacek, Petr Bureš, BOTANIKA. Dějiny oboru na Masarykově univerzitě v Brně. MU v Brně 2001

FOLIA. Biologia 105. Diptera in an Industrially Affected Region (North-Western Bohemia, Bílina and Duchcov Environs), II. Edited by M. Barták, J. Vaňhara, MU v Brně 2001

FOLIA. Biologia 106. Vertebrates of the Pálava Biosphere. Reserve of UNESCO. Edited by Z. Řehák, J. Gaisler, J. Chytil. Masaryk University Brno, 2002

GEOGRAFICKÉ ASPEKTY STŘEDOEVROPSKÉHO PROSTORU. Předpoklady vstupu ČR a SR do Evropské unie. Sborník příspěvků z IX. ročníku konference. Editor: Svatopluk Novák. Katedra geografie Pedagogické fakulty MU v Brně, Katedra geografie Fakulty přírodních věd Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Rakouský ústav pro východní a jihovýchodní Evropu, pobočka Brno. MU v Brně 2001

HOUBY LIŠEJNÍKY A MECHOROSTY NÁRODNÍHO PARKU PODYJÍ. V. Antonín, B. Gruna, Z. Hradílek, A. Vágner, A. Vězda. MU v Brně, 2000

GEOLOGICKÉ VÝZKUMY na Moravě a ve Slezsku v roce 2001. IX. ročník. Katedry geolo-

gických věd PFF Masarykovy univerzity Česká geologická služba, pob. Brno. MU v Brně 2002

R. Brázdil, H. Valášek, Z. Sviťák, J. Macková, **HISTORY OF WEATHER AND CLIMATE IN THE EIGHTEENTH CENTURY,** MU v Brně 2002

International Chemometrics Conference CHEMOMETRICS VI. September 1-5, 2002. MU v Brně 2002

INTERNÍ KARDIOLOGICKÁ KLINIKA FN Brno-Bohunice. Ročenka 2001. MU v Brně 2002

MÉDIA A REALITA. Sborník prací studentů Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS MU Brno. MU v Brně 2001

Z. Adam a kol.: **MNOHOČETNÝ MYELOM.** Masarykova univerzita v Brně 2002 PROCEEDINGS. Ist International Conference of Central European Canadianists. „Multiculturalism and Diversity in Canada – Voices from Central Europe“ 13. až 15. November 1998, Brno. MU v Brně 2001

PROGRESS IN BASIC, APPLIED AND DIAGNOSTIC HISTOCHEMISTRY. Programme and abstracts. November 15-16, 2002. MU v Brně 2002

ORBIS IVRIS ROMANI. JOURNAL OF ANCIENT LAW STUDIES VII. BRNO-TRNAVA 2002

ROČENKA Ekonomicko-správní fakulty MU v Brně 2001. MU v Brně 2002

ROLE TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU V TRANSFORMUJÍCÍCH SE ZEMÍCH STŘEDOEVROPSKÉHO REGIONU. Kolektiv autorů. Soubor referátů z mezinárodní konference pořádané Katedrou tělesné kultury Pedagogické fakulty MU v Brně ve dnech 7. – 9. 11. 2001. MU v Brně 2001

UKOVĚŤ ÚZEMNÍ SAMOSPRÁVY díl I. (Právo. Normotvorba. Veřejný pořádek – Petr Průcha a kol.), díl II (Finance. Rozpočty. Účetnictví. Veřejná kontrola – Jaroslav Rektorík, Jan Šelešovský a kol.), díl III. (Sociální a technická infrastruktura – Jar. Rektorík, J. Šelešovský a kol.), díl IV. (Strategie. Komunikace. Řízení – J. Rektorík, J. Šelešovský a kol.). MU v Brně. Ekonomicko-správní fakulta. Institut pro místní správu Praha. Brno-Praha říjen 2002

SBORNÍK prací FF Brněnské univerzity, řada archeologická, M 6, roč. 2001. MU v Brně 2001

Slovo ekonoma

Výsledky výzkumu Posílení rozvojového potenciálu podnikatelů

ANTONÍN MALACH

Výsledky anketního šetření

Tento článek navazuje na příspěvek ve 4. čísle Universitas z roku 2002 strana 56. V něm byly nastíněny dosud organizované výzkumy v oblasti rozvoje podnikání a byla předložena koncepce výzkumu organizovaného řešitelským týmem Ekonomicko-správní fakulty MU v rámci projektu Grantové agentury ČR a Akademie věd ČR. Vzhledem k rozsahu článku vyjmete z osmi zkoumaných skupin názory tří podstatných skupin respondentů, a to podnikatelů, pracovníků hospodářských komor a pracovníků veřejné správy.

Skupina respondentů: podnikatelé

Dotazník ve skupině podnikatelů odevzdalo 42 respondentů. Z toho 19 % samostatných podnikatelů, 31 % firem do 10 zaměstnanců, 38,1 % firem do 50 zaměstnanců, 4,8 % do 250 zaměstnanců a 7,3 % nad hranici 250 zaměstnanců. Malých a středních podnikatelů bylo 92,9 %. Podle odvětví podnikání bylo zastoupení následující: obchod 29,3 %, služby 19,5 % a zpracovatelský průmysl 14,5 %. Podle struktury kapitálu se výzkumu zúčastnilo 81 % domácích firem a 19 % firem se zahraniční účastí. Z regionů převládají respondenti z Jihomoravského kraje (64,3 %), pak následuje Praha s 12,8 %. Kurzivou je uvedeno znění hypotézy, k níž se vztahuje příslušné hodnocení odpovědí respondentů.

1. Hypotéza č. 1. *Podnikatelé v ČR pracují v nezcela příznivém prostředí, v prostředí, které vytváří jisté bariéry, zejména v právní, daňové a úvěrové oblasti (otázka P1)*

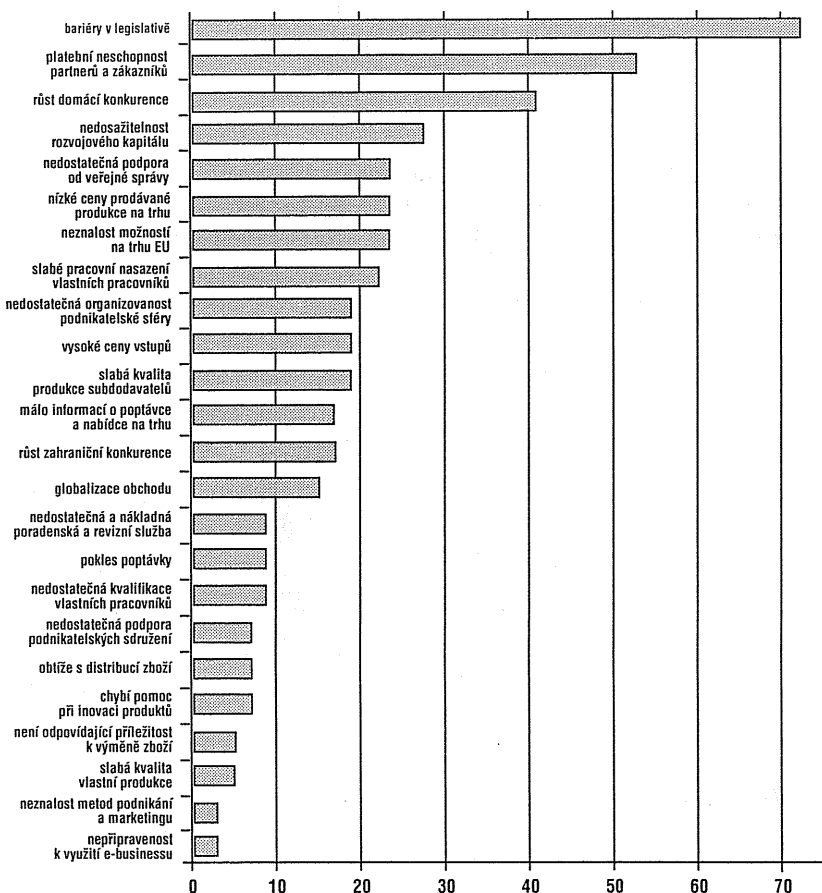
Tato hypotéza se potvrdila výrazně v tom, že na prvním místě spatřují podnikatelé hlavní překážku v nedostatečné legislativě, a to – měřeno mírou souhlasu s tvrzením – ze 71,4 %, jak lze sledovat v připojeném grafu. Na druhém místě podnikatelé souhlasí (míra souhlasu 52,4 %) s platební neschopností partnerů a zákazníků, 40,5 % míry souhlasu respondentů se

týká růstu domácí konkurence a 28,6 % nedosažitelnosti rozvojového kapitálu.

Hypotéza se nepotvrdila v oblasti daní. Vliv na tuto skutečnost měla i málo srozumitelně vyjádřena nabídka v dotazníku. V otázce 8 dotazníku se pro pomoc k získání úvěru vyslovila méně než polovina respondentů (44,9 %).

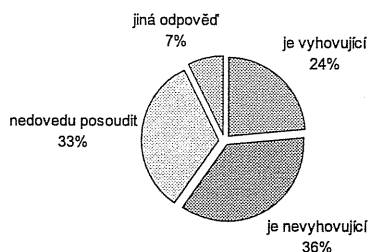
2. Hypotéza č. 2. Rozvinutost síťování (sdružování) podnikatelů k překonání dosavadní roztržitého za prosazování společných zájmů je zatím nevyhovující (otázka P2). Podnikatelé si málo uvědomují vliv nepřehlednosti a malé funkčnosti početných institucí naší podnikatelské sféry. Potřebu profesního podnikatelského sdružení pocítují jen slabě (otázka P3).

Se kterými problémy se setkáváte při podnikatelské činnosti? (míra souhlasu v %)

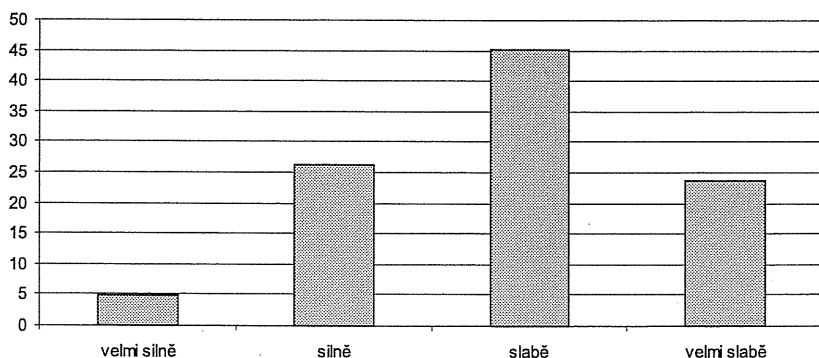
Za nevyhovující považují respondenti stav ve sdružování podnikatelů z 35,7 %. Poměrně velká skupina (33,3 %) se vyjadřuje v tom smyslu, že nedovede situaci posoudit. Pro návazný výzkum v roce 2003 je to signál k podrobnějšímu objasnění této otázky v dotazníku. Jako vyhovující hodnotí situaci 23,8 % respondentů. V poznámkách respondentů se vyskytl návrh na rozšíření mediálního seznámení s významem sdružování podnikatelů. Ojedinele zazněla poznámka, že se respondent se sdružováním podnikatelů neztotožňuje.

Jak hodnotíte rozvinutost síťování (sdružování) podnikatelů v ČR?

V otázce P3 se hypotéza plně potvrdila. Velmi slabě pociťuje potřebu profesního sdružení podnikatelů 23,8 %, slabě téměř polovina (45,2 %), dohromady tvoří tyto dvě skupiny 69 %. Silně pociťuje potřebu sdružování necelá čtvrtina respondentů (26,2 %), velmi silně jen 4,8 % – dohromady je to necelá 1/3 respondentů (31 %).

Jak silně pociťujete potřebu profesního sdružení podnikatelů?

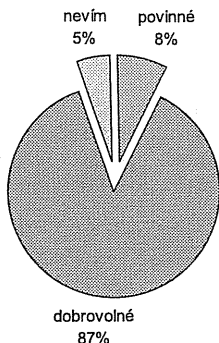
3. Hypotéza č. 3. Podnikatelé si představují svoji profesní organizaci s dobrovolným členstvím (otázka P5), strukturovanou podle územního i oborového principu (otázka P6) s registrací na jednom místě (otázka

P7), která by napomáhala založení a rozvoji firem, poskytovala by poradenskou službu a podporovala zvyšování kvalifikace (otázka P8) a se zastoupením v komisích a výborech veřejné správy (otázka P9).

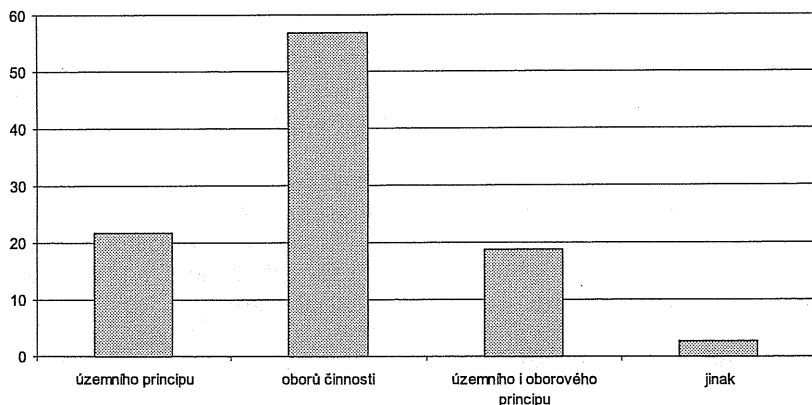
Přesvědčivými 87,2 % se potvrdila hypotéza o dobrovolném členství v organizaci podnikatelů (v hospodářských komorách). Pro povinné členství se vyslovilo jen 7,7 % respondentů. Spokojenost s členstvím v hospodářských komorách a živnostenských společenstvech vyjadřuje stejný počet respondentů jako nespokojenost. V obou početně vyrovnaných skupinách se ozvaly hlasy na nákladnost poskytovaných služeb a jejich opožděnost.

Ve volně vyjádřených odpovědích se k povinnému členství vyslovili pouze dva respondenti, z toho jeden z důvodu větší kontroly, 11 respondentů doplnilo své vyjádření na podporu dobrovolného členství (co je povinné není dobré, je to osobní věc svobodné volby každého podnikatele zachovat svobodu rozhodování apod.).

Podle vašich zkušeností by členství v komorách apod. mělo být?

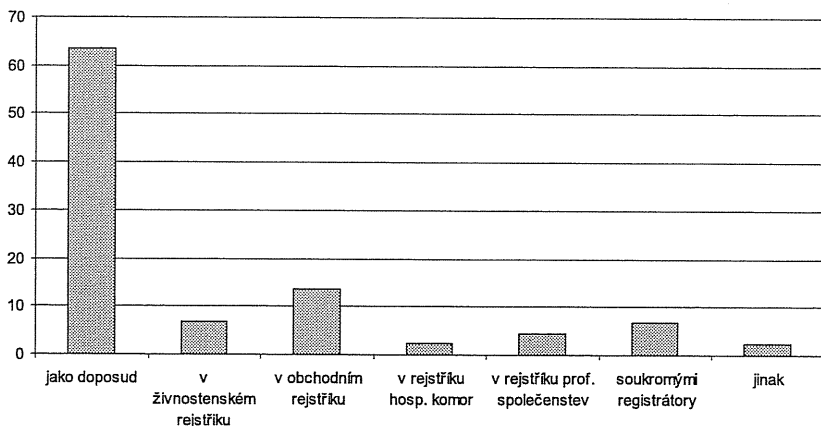

Samosprávné organizace podnikatelů by měly být strukturovány podle

Většina respondentů (56,8 %) si představuje strukturu organizování podnikatelů podle oborového principu. Pro územní princip je 21,6 %, pro územní i oborový princip 18,9 % respondentů. Přihlášení k oborovému principu organizování je provázáno vyjádřením respondentů typu: v rámci oboru lze řešit podobné problémy, je lepší výměna zkušenosti a informací, kvalifikovaný náhled na záležitosti v oboru – pekař neřekne nic zámečníkovi, lepší obhajoba společných zájmů, přehled a stabilita oboru.

Podnikatelé by měli být registrováni

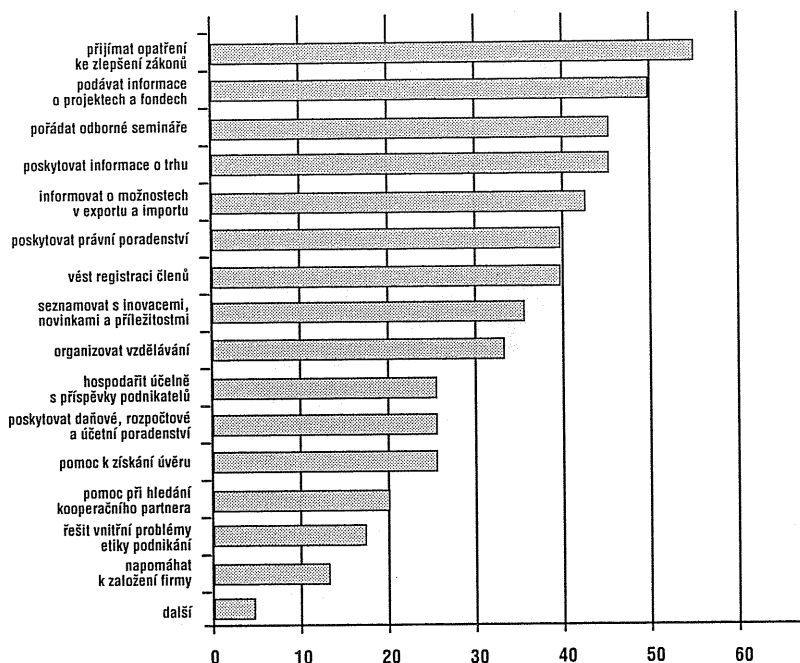
Oproti hypotéze předpokládající registraci na jednom místě setrvávají 2/3 respondentů (míra souhlasu 66,7 %) na konzervativním stanovisku, tj. ponechat registraci jako doposud. Míra souhlasu pro obchodní rejstřík je 14,3 %, pro rejstřík u živnostenských úřadů a u soukromých registrátorů po 7,1 %. Pro registraci u hospodářských komor (podle nizozemského modelu) je míra souhlasu velmi nízká (2,4 %).

Na dalším grafu je zobrazeno, které služby pro podnikatele by měly organizace podnikatelů zajišťovat; nejvyšší míra souhlasu je v hodnotě 55 % s požadavkem „přijímat opatření ke zlepšení zákonů“. To koresponduje s otázkou č. 1, kde jako největší překážku uvádějí podnikatelé nedostatky v legislativě.

Vysokou míru souhlasu (50 %) vykazuje služba „podávat informace o projektech a fondech“. Jen o málo slabší je míra souhlasu (45 %) v otázce „poskytovat informace o trhu“ a podobně „pořádat odborné semináře“ (45 %). Významná míra souhlasu 42,5 % byla zjištěna ještě u požadavku „informovanost o importu a exportu“, „vedení registrace členů“ (40 %) a „seznamování s novinkami a příležitostmi“ (35 %). Přehledněji vyjádřeno: kromě zlepšení zákonů o podnikání je velký zájem o různé druhy informací a vzdělávání.

Poměrně značná míra souhlasu (58,5 %) se projevila v názoru na zastoupení hospodářských komor ve výborech orgánů veřejné správy. Vyskytla se však nezanedbatelná skupina, která zastoupení nepožaduje (24,4 %) nebo neví (17,1 %), s vyslovením pochybnosti o možnostech ovlivnění jednání. Opačný názor vyjadřuje: „Politika a ekonomika jsou neoddělitelné součásti. Zlepšení komunikace mezi nimi je žádoucí.“

Které služby pro podnikatele by měly organizace podnikatelů zajišťovat?
(míra souhlasu v %)

4. Hypotéza č. 4. Podnikatelé nemají dosud přesnější představu o vlivech vstupu do EU na jejich podnikání (otázka P10).

Hypotéza č. 4 se potvrdila v tom, že nejvíce podnikatelů přiznalo neznalost problému. Značná část podnikatelů vidí pozitiva, která vzniknou evropskou integrací (zrušení kvót a bariér, vyšší kvalita, zjednodušení vývozu, nové odbytové možnosti, rozšíření trhu). Negativa vidí respondenti ve zvýšení konkurence, nárůstu cen nemovitostí a v obavách možného zániku malých firem.

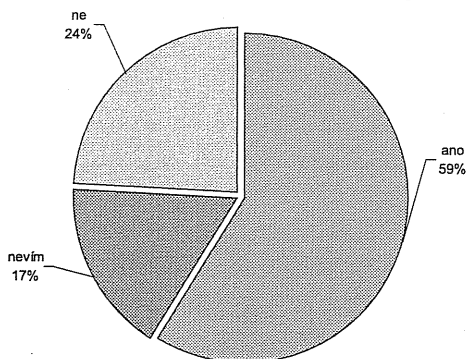
Ke zlepšení organizovanosti podnikatelů (otázka P11) jsou nejpočetnější náměty k lepší informovanosti, propagaci a komunikaci, dále k vyšší účasti, větší hmatatelnosti výsledků, k lepšímu chování úředníků a k zavedení stabilního režimu zasedání komor.

Shrnutí odpovědí podnikatelů

Mezi hlavní překážku, která brání podnikatelům v činnosti, je řazena nevyhovující legislativa. Koresponduje to i s hlavním požadavkem podnikatelů, kterým je přijetí odpovídajících zákonů. Mezi další problémy patří platební neschopnost partnerů a zákazníků a dále špatná dosažitelnost rozvojového kapitálu.

Podnikatelé potřebují jednak výrazně zlepšit systém projektů, dotací, trhu, importu a exportu, jednak prohloubit vzdělávání formou seminářů a jinými způsoby zvyšování kvalifikace.

Měly by být komory zastoupeny ve výborech orgánů VS?

Do jisté míry je překvapivé to, že pocit potřeby sdružování za účelem prosazování společných zájmů není všeobecný, ale s mírou souhlasu 69 %, z toho s převažující mírou souhlasu s dobrovolným členstvím se zaměřením na oborovou profesní organizovanost při zachování stávajícího způsobu registrace (63 % míra souhlasu).

Skupina respondentů: hospodářské komory

Názory této skupiny vycházejí z reprezentačního vzorku téměř čtvrtiny všech dotázaných. Z toho bylo nejvíce respondentů z okresních hospodářských komor (50 %) a z krajských hospodářských komor (29 %). Největší zastoupení (50 %) tvoří malé komory, které mají 21 – 100 členů, 35 % komor je s 101 – 200 členy a 35 % s 201 – 500 členy. Největší počet respondentů pochází ze Středočeského kraje (58 %).

1. Hypotéza č. 1. *V současné době zajišťují hospodářské komory různý rozsah servisních činností pro podnikatele, a to hlavně podle toho, jakou mají členskou základnu (otázka K2).*

Z hlediska poskytovaných služeb dominuje stoprocentní míra souhlasu ve spolupráci s institucemi veřejné správy a vedení registrace členů komor. S vysokým procentem míry souhlasu (96 %) následuje poradenství a zvyšování kvalifikace podnikatelů.

2. Hypotéza č. 2. *Poměrně nízké zapojení podnikatelů v hospodářských komorách je způsobeno převážně nedostatečnou nabídkou odborných služeb včetně jejich propagace (otázka K3).*

V této části se hypotéza potvrdila částečně. Slabá propagace tvoří míru souhlasu ze 78 %, nedostatečná nabídka služeb z 35 %. Hlavní příčinu však vidí respondenti v blíže nespecifikované neochotě podnikatelů.

3. Hypotéza č. 3. *Plnění poslání hospodářských komor nejvíce brání slabé kompetence, z toho vyplývající nízká organizovanost podnikatelů a nedostatečně motivující legislativa (otázka K5).*

Hypotéza se v podstatě potvrdila s tím, že slabá kompetence komor je vyjádřena stoprocentní mírou souhlasu respondentů, nedostatečná legislativa 80 % a nízká organizovanost 78 %.

4. Hypotéza č. 4. *Pracovníci hospodářských komor se domnívají, že podnikatelé by měli být registrováni automaticky (otázka K1) v jejich instituci (otázka K 7), strukturované podle územního principu (otázka K 6) a se zastoupením v komisích a výborech veřejné správy (otázka K 9).*

Hypotéza se potvrdila v tom, že respondenti z hospodářských komor preferují na rozdíl od podnikatelů automatické členství s 86 % mírou souhlasu, pro strukturování organizovanosti podle územního principu je 53 %, v rejstříku hospodářských komor 93 %, se zastoupením v komisích a výborech veřejné správy 100 %.

Shrnutí odpovědí respondentů z hospodářských komor

Odpovědi respondentů z hospodářských komor jsou do značné míry reprezentativní, protože tvoří téměř čtvrtinu počtu hospodářských komor ČR. Z jejich pozice je považováno za nejvhodnější automatické členství v hospodářských komorách strukturovaných podle územních celků, které by byly současně registračním místem.

Je nutno vzít v úvahu skutečnost, že organizovanost podnikatelů v hospodářských komorách se odhaduje pouze asi na 1 %. Překážku většího zapojení spatřují respondenti z HK v neochotě podnikatelů ke sdružování, dále v nízké propagaci služeb HK a v její nedostatečné nabídce. To souvisí s počty členů, protože malé hospodářské komory, které převažují, nemohou poskytovat specializované služby jedním či dvěma pracovníky.

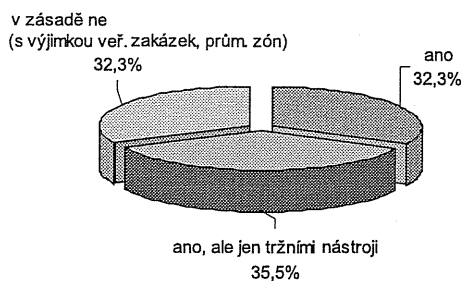
Skupina respondentů: pracovníci veřejné správy

Z prostředí veřejné správy bylo v podmínkách pilotního výzkumu vyhodnoceno 33 dotazníků z obcí a krajů. Z nich polovina je z menších měst s 5 – 30 tisíci obyvatel, asi čtvrtina (26,7%) z menších obcí s 1 500 – 5 000 obyvateli, 13,3% z větších měst nad 30 000 obyvatel a 6,7% z malých obcí do 300 obyvatel. Zastoupeny jsou tedy všechny velikostní skupiny obcí. Co do krajů, nejvíce bylo respondentů z Jihomoravského kraje.

1. Hypotéza č. 1. *Pracovníci veřejné správy jsou pro podporu podnikání, a to vhodnými prostředky, např. veřejnými zakázkami, péčí o infrastrukturu a poskytováním informací o trhu (otázky V1,2).*

Respondenti potvrdili hypotézu č. 1. Vyjádřili se pro podporu podnikání ze strany veřejné správy v 67%, v 35% s výhradou aplikace přiměřených nástrojů pro tuto podporu. Proti se vyslovilo dosti značné procento: 35,5%.

Podle vašeho názoru by veřejná správa měla podporovat podnikání?

Co se týká specifikace podpory podnikatelů, pracovníci veřejné správy, podobně jako podnikatelé navrhuji především zlepšení právních norem (s vysokou mírou souhlasu 87,1 %). Na druhém místě figurují veřejné zakázky s mírou souhlasu 67,7 %, na třetím místě je poskytování informací o trhu 58,4 % čtvrté místo zaujímá podpora výzkumu a inovací (51,6 %). Dále se umístily požadavky: podporovat podnikání investicemi do infrastruktury (48,4 %), podporovat MSP (48,4 %), organizovat vzdělávání (45,2 %), poskytovat daňové úlevy vybraným odvětvím (38,7 %), vytvářet průmyslové zóny (38,7 %), prostředkovat pomoc v exportu a importu (29 %), poskytovat subvence a dotace vybraným odvětvím (12,9 %), ovlivňovat tržní prostředí (6,5 %), zakládat společné podniky s podnikateli (3,2 %) a jiné (3,2 %).

2. Hypotéza č. 2. *Podle pracovníků veřejné správy pracují podnikatelé v ČR v nezcela příznivém prostředí, v prostředí, které vytváří jisté bariéry (otázka V3).*

Respondenti z řad pracovníků veřejné správy přiznávají, že jejich podpora podnikání je dosud nedostačující (avšak jen s mírou souhlasu 43 %). Spokojeno je 18 % respondentů, kteří nevidí žádné překážky v podnikání. Nedostatečná podpora podnikání je uváděna v 15,2 % respondentů. V otevřených odpovědích se poukazuje na časté změny legislativních předpisů, korupci, byrokratické postupy, možnost obcházení zákonů vinou nedostatečné legislativy.

3. Hypotéza č. 3. *Pracovníci veřejné správy si uvědomují, že dělba práce mezi veřejnou správou na jedné straně a komorami, živnostenskými, podnikatelskými a profesními asociacemi na druhé straně, není plně vyjasněna, není dostatečná koordinace společného úsilí (otázky V 4, 5).*

Hypotéza o neujasněnosti vzájemných vztahů na úrovni obce se potvrdila již tím, že 67,7 % na tuto otázku neodpovědělo. Na úrovni státu a kraje je toto procento ještě vyšší: 77,4 %. Ostatní nabídky jsou rozptýleny s malými procentními skóre.

Jako hlavní formy spolupráce obce s podnikatelským sektorem se uvádí vytváření průmyslových zón s mírou souhlasu 57,1 %, zdokonalování infrastruktury s mírou souhlasu 42,9 %, zajišťování územní a technické přípravy 39,3 %. Jako konkrétní příklad je uvedeno vydání mapy města s umístěním podnikatelských subjektů. Několik hlasů se vyjadřuje zcela kategoricky v tom smyslu, že spolupráce prakticky neexistuje nebo že je minimální zájem o veřejné projednávání konkrétních problémů.

4. Hypotéza č. 4. *Pracovníci veřejné správy mají za to, že podnikatelé by měli mít svoji profesní organizaci s dobrovolným členstvím (otázka V6), strukturovanou podle územního i oborového principu (otázka V7), s registrací na jednom místě (otázka V8) a se zastoupením v komisích a výborech veřejné správy (otázka V9).*

Z pohledu respondentů ze sektoru veřejné správy by mělo být členství v samosprávných orgánech podnikatelů dobrovolné z 51,6 %, automatické z 35,5 % a neví 12,9 %. Zdůvodnění automatického členství spatřují pracovníci veřejné správy v ohlídání etiky, čistotě podnikání, zlepšení fungování veřejné správy, v možnosti společného vystupování vůči státu, odborům a zaměstnavatelům a dále v kontrole kvality služeb. Dobrovolné členství je obhajováno v dodatečných poznámkách slaběji, a to právem svobodné volby. Vyskytla se i poznámka s doporučením diferencovaného postupu, souhlasná s povinným členstvím v komorách advokátů a lékařů.

Začleňování do struktur podnikatelských institucí by mělo být: podle územního i oborového principu u 50 % odpovědí, u 46,7 % podle oborů a překvapivě málo 3,3 % podle územního principu, v němž pracuje právě veřejná správa. Většina respondentů z veřejné správy (58,8 %) si myslí, že registrace podnikatelů by měla zůstat jako doposud, pro obchodní rejstřík je 29,7 % a u živnostenského úřadu 13,8 %. Pracovníci veřejné správy, kte-

ří se podíleli na výzkumu, se vyjádřili, že počítají se zastoupením podnikatelů ve výborech a komisích obcí a krajů ze 77%. Ti, co nesouhlasili, uváděli např. možný střet zájmů nebo nedodržení podmínek soutěže.

5. Hypotéza č. 5. *Pracovníci veřejné správy nemají dosud přes značnou informační kampaň přesnější představu o vlivech vstupu do EU na jejich podnikání (otázka V10).*

Tato hypotéza se potvrdila v tom smyslu, že bez odpovědi a s vyhýbavou odpovědí bylo více než polovina dotazníků této skupiny. Kladné odpovědi se týkají zkulturnění vztahů, vyšší regulace podnikání, sbližení zájmů, omezení nepoctivosti v podnikání a zpracování dokonalejší legislativy. Ojediněle zazněl negativní hlas bez bližšího vysvětlení.

Shrnutí odpovědí skupiny pracovníků veřejné správy

Pracovníci veřejné správy, podobně jako podnikatelé, spatřují potřebu podpořit podnikání především zlepšením zákonů a právních norem, organizováním veřejných zakázek, poskytováním informací o trhu a posílením výzkumu a inovací. Jako hlavní formy spolupráce obce s podnikatelským sektorem je uváděno vytváření průmyslových zón, zdokonalování infrastruktury a zajišťování územní a technické přípravy.

Výsledky výzkumných pohovorů

Výzkumné hovory doplňovaly a zpřesňovaly dotazníkové šetření u 21 respondentů z jednotlivých výše uvedených skupin. Položené otázky se týkaly hodnocení podnikatelského prostředí v ČR, názoru na vývoj naší podnikatelské sféry, posouzení vnitřní organizovanosti a seberegulace podnikatelské komunity, stanoviska ke způsobu udělování oprávnění k podnikání, možností podnikatelské samosprávy v naší reformované veřejné správě a hodnocení připravenosti podnikatelů na vstup do EU.

Jako slabiny našeho podnikatelského prostředí označili respondenti nízkou organizovanost naší početné podnikatelské komunity, nerozvinutost odpovědné vnitřní seberegulace a její nedostatečný veřejný vliv. Nízká organizovanost omezuje vliv podnikatelských institucí a neumožňuje státu delegovat na ně příslušné veřejnoprávní kompetence. Uvědomují si, že podnikatelská samospráva není dostatečně účinná při kultivaci našeho podnikání a není dosti kompetentní při obhajobě a prosazování podnikatelských zájmů. Podnikatelská komunita má sice vymezený právní rámec včetně základních forem vnitřní organizace (jsou to hospodářské komory, oborové svazy a profesní společenstva), jejich vzájemné vztahy, funkční závislosti a kompetence však nejsou přehledné a systémově uspořádané.

Podíl na tomto stavu mají podle respondentů především média tím, že prezentují převážně negativní projevy a formy podnikání. Vinu mají však

také sami podnikatelé svou nízkou organizovaností a nedostatečnou úrovní působení podnikatelských organizací. Jednostranná orientace na zisk, individualismus, slabá informovanost o formách podnikání v Evropské unii mají též vliv na neutěšený stav. Veřejná správa podcenila nároky na odborné požadavky podnikatelů a nevytváří odpovídající právní prostředí a podmínky. Problémem je dobrovolné členství v podnikatelských organizacích, které tak nemají mandát k převzetí garance.

Pohovory potvrzují neodkladnost řešení problémů spojených s rozvojem podnikání, zejména v úpravě legislativy, podpor podnikání a účelného profesního sdružování podnikatelů. Z rozhovorů vyplynuly náměty k řešení výše uvedených problémů. Respondenti doporučují v první fázi rozvinout odbornou a návazně i veřejnou diskusi ke stavu organizovanosti a rozvoji malého a středního podnikání, zformulovat strategii dalšího rozvoje a kultivace podnikání včetně zformování jeho kompetentní reprezentace jako funkční a odpovědné zájmové, profesní samosprávy. Na základě toho navrhuji promítnout programové záměry do systémově prováděné novelizace legislativy, která ovlivní pozitivně právní prostředí podnikání v intencích ověřených evropských zemí.

Shrnutí

Závěrem lze připomenout skutečnost, že rozvoji podnikání, jmenovitě malým a středním podnikům, je v posledních letech věnována značná pozornost orgány státu i Evropské unie. V období přípravy pro vstup ČR do EU však zůstává řada otevřených problémů. Z výzkumu vyplývá velké množství dalších poznatků, které mohou přispět ke zlepšení ekonomiky a konkurenceschopnosti ČR. Výzkumný tým Masarykovy univerzity, ve snaze přispět k jejich řešení, organizoval pilotní výzkum v rámci projektu GAAV a GAČR a výzkumné rozhovory. Byla zjištěna shoda různých subjektů spojených s podnikáním v nutnosti zlepšení legislativy, zvýšení informovanosti a zefektivnění podpor podnikání. Rozdílné názory jsou v otázce povinného či dobrovolného členství a ve způsobu vydávání oprávnění k podnikání.

Z výzkumných rozhovorů vychází také řada námětů. Doporučuje se rozvinutí odborné a veřejné diskuse k otázkám problematiky podnikání, zpracování strategie jeho dalšího rozvoje, včetně zvýšení transparentnosti, a zformování samosprávných podnikatelských institucí a návazné promítnutí podstatných opatření do právních norem s využitím osvědčené praxe zemí Evropské unie.

LITERATURA:

1. Malach, A. – Šelešovský, J., – Vališ K.: Institucionální podpora podnikání v regionech. MU, 2000.
2. Malach, A.: Rozvoj podnikání a profesní organizace podnikatelů. MU, 2002.
3. Malach, A. – Šelešovský, J. – Ustohal, M.: Samosprávné podnikatelské instituce. MU, 2002.

Aktuality v právu**Nový zákon o dobrovolnické službě**

PETR KOLMAN

*Cmest sama o sobě je nejkrásnější odměnou**IPSA QUIDEM VIRTUS SIBIMET PULCHERRIMA MERCES**Silius Italicus*

Veřejná správa moderního demokratického právního státu má za svůj hlavní úkol sloužit – plně v souladu se zákony – potřebám a oprávněným zájmům svých občanů. Již je naštěstí pryč čas kdy platilo, že občan je tu pro veřejnou správu, a nikoliv naopak.

Nicméně žádný rozumný demokratický právní stát, organizující efektivním způsobem veřejnou správu na svém území, se nevzdává *dobrovolné pomoci* svých obyvatel. Dobrovolnou pomocí se tu rozumí bezplatná služba občana v legislativně vymezeném sektoru činností majících veřejně prospěšný užitek. Problematika dobrovolníků a jejich pomoci potřebným se oprávněně stala ještě více diskutovaným tématem v souvislosti s katastrofálními povodněmi, které postihly naši vlast v srpnu roku 2002.

V této souvislosti si dovoluujeme upozornit na zcela nový právní předpis, který se týká dobrovolnické služby. Jedná se o zákon č.198/2002 Sb., **o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě)**. Tento zákon, ze dne 24.dubna, nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2003.

Co je tedy předmětem zmíněné právní normy? Zákon o dobrovolnické službě upravuje podmínky, za nichž stát **podporuje** dobrovolnickou službu, kterou vykonávají tzv. dobrovolníci bez nároku na odměnu. Zákon o dobrovolnické službě se nevztahuje na činnosti upravené zvláštními právními předpisy, i když by tyto činnosti jinak splňovaly znaky dobrovolnické činnosti. Zákon o dobrovolnické službě se rovněž nevztahuje na činnosti vykonávané sice dobrovolníky avšak nemající znaky dobrovolnické činnosti stanovené z.č.198/2002 Sb.

Co přesně je a co není ex lege zmíněnou dobrovolnickou činností? Je to taková činnost, při níž dobrovolník poskytuje

- a) pomoc nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin, imigrantům, osobám po výkonu trestu odnětí svobody, osobám drogově závislým, osobám trpícím domácími násilím, jakož i pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase,

- b) pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně a zlepšování životního prostředí, při péči o zachování kulturního dědictví, při pořádání kulturních nebo sbírkových charitativních akcí pro osoby uvedené v písmenu a),
- c) pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací.

Negativní vymezení: Za dobrovolnickou službu se ex lege nepovažuje činnost týkající se uspokojování osobních zájmů nebo vykonávaná v rámci podnikatelské nebo jiné výtěžné činnosti anebo v pracovně-právním vztahu, služebním poměru nebo členském poměru. *Pro názor-nost uveďme: policista ve služebním poměru pomáhající při přírodní katastrofě (např. povodeň) samozřejmě není v režimu tohoto dobrovolnického zákona.*

Dobrovolnická služba se podle své doby trvání rozděluje na

- a) krátkodobou – do tří kalendářních měsíců
- b) dlouhodobou – je-li vykonávána po dobu delší než 3 měsíce.

Kdo může být podle současného českého práva dobrovolníkem?

Z pohledu zákonem stanoveného věku je relevantní, zda bude dobrovolnická činnost realizována na našem státním území nebo mimo ně.

Dobrovolníkem tedy může být fyzická osoba

- a) starší 15 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby na území České republiky,
- b) starší 18 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby v zahraničí, která se na základě svých vlastností, znalostí a dovedností svobodně rozhodne poskytovat dobrovolnickou službu.

Co je to tzv. dobrovolnický kontrakt?

Každý dobrovolník musí vykonávat svou dobrovolnickou službu na základě smlouvy (*dobrovolnický kontrakt*) uzavřené s vysílající organizací. Obě smluvní strany musí dbát na to, aby při úpravě smluvních vztahů bylo odstraněno vše, co by mohlo vést ke vzniku rozporů. Projev vůle směřující k uzavření této smlouvy musí být určitý, vážný a svobodný. Neplatná by byla samozřejmě dobrovolnická smlouva, v případě, že by byl někdo nedobrovolně donucen jít konat dobrovolnickou činnost. Nejen jazykovou interpretací musíme dojít k závěru, že „nedobrovolný dobrovolník“ je spíše pojmem z říše *cimrmanovských her* než institutem konformním s právem demokratického právního státu.

Musí mít tento kontrakt písemnou formu? Ano, ale jen v případě dlouhodobé dobrovolnické služby nebo v případě krátkodobé dobrovolnické služby, k jejímuž výkonu je dobrovolník vyslán do zahraničí. A contrario

v případě krátkodobé (tj. doba trvání do tří měsíců) tuzemské dobrovolnické služby nemusí být tato smlouva písemná.

Je-li fyzická osoba v pracovněprávním vztahu, služebním poměru, členském poměru nebo je-li žákem nebo studentem, vykonává jako dobrovolník dobrovolnickou službu **mimo** svůj pracovněprávní vztah, služební poměr, členský poměr, školní vzdělávání nebo studium.

Rovněž je neslučitelný souběh vojenské činné služby nebo civilní služby a výkon dobrovolnické služby. Je třeba zdůraznit, že dobrovolníkovi **nenáleží** za výkon dobrovolnické služby odměna, ať již tuto činnost koná na našem státním území nebo v zahraničí.

Při sjednání rozsahu pracovní doby, doby odpočinku, podmínek pro udělení dovolené a pro zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci se použijí přiměřeně **pracovněprávní předpisy** a při sjednání výše kapesného se použijí přiměřeně předpisy **o cestovních náhradách**. Je dobré upozornit na skutečnost, že dobrovolnická smlouva o výkonu **dlouhodobé** dobrovolnické služby může obsahovat ujednání, že dobrovolník před vysláním k výkonu dobrovolnické služby podá přihlášku k **účasti na důchodovém pojištění** (splňuje – li podmínky dle ustanovení 6/odst. 1 písm. d) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů) a závazek vysílající organizace platit za něho pojištění na důchodové pojištění stanovené alespoň z minimálního vyměřovacího základu. Tento postup však přichází v úvahu pouze tehdy, když dobrovolník koná svou činnost v průměru více **než 20 hodin týdně**.

Ve výkladu jsme již zmínili pojem **vysílající organizace**.

Vysílající organizací se podle „dobrovolnického“ zákona rozumí právnická osoba se sídlem v České republice. Tato organizace dobrovolníky vybírá, eviduje, připravuje pro výkon dobrovolnické služby a uzavírá s nimi výše zmíněné smlouvy o výkonu dobrovolnické služby. To je ovšem možné jen za podmínky, že organizace má k této věci udělenou akreditaci. Tyto akreditační uděluje Ministerstvo vnitra České republiky.

Ministerstvo uděluje akreditaci na návrh akreditační komise složené po jednom zástupci Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva kultury, Ministerstva financí, Rady vlády pro nestátní neziskové organizace; akreditační komise je poradním orgánem ministerstva.

Akreditace může být MVČR udělena organizaci, která je občanským sdružením, obecně prospěšnou společností, církví nebo náboženskou společností nebo církevní právnickou osobou církve nebo náboženské společnosti, pokud doloží, že je schopna s ohledem na kvalifikační složení svých orgánů, zaměstnanců nebo členů, vzhledem ke konkrétním projektům nebo programům dobrovolnické služby a finanční způsobilost organizovat přípravu a provádění dobrovolnické služby a plnit další povinnosti vyplývající z tohoto zákona. Akreditace se uděluje **na dobu 3 let**.

MVČR je povinno ex lege vést seznam vysílajících organizací, kterým udělilo akreditaci. Tento seznam je **veřejným seznamem** přístupným elektronicky. Jeho součástí je i vymezení jednotlivých druhů dobrovolnické služby a jejich zaměření, jejichž organizování a zajišťování vysílající organizace provádí.

Vysílající organizace je povinna uzavřít před vysláním dobrovolníka k výkonu dobrovolnické služby pojistnou smlouvu kryjící **odpovědnost za škodu na majetku nebo na zdraví**, kterou dobrovolník při výkonu dobrovolnické služby způsobí sám nebo mu bude při výkonu dobrovolnické služby způsobena. Dobrovolník odpovídá pouze za škodu způsobenou **úmyslně**.

Vysílající organizace před vysláním dobrovolníka k výkonu dobrovolnické služby do zahraničí sjedná **podle povahy – tedy nejedná se tu o obligatorní povinnost** – dobrovolnické služby a podmínek státu, v němž má být dobrovolnická služba vykonávána, v tomto stáť **zdravotní pojištění dobrovolníka**.

S dobrovolníkem mladším 18 let nesmí vysílající organizace sjednat výkon takové dobrovolnické služby, která by byla nepřiměřená anatomickým, fyziologickým a psychickým zvláštnostem jeho věku nebo při níž by byl vystaven zvýšenému nebezpečí úrazu nebo jinému poškození zdraví. Jak jsme zmiňovali výše, dobrovolník v tomto věku nesmí být vyslán k výkonu dobrovolnické služby do zahraničí.

Rovněž legální vyjádření právní úpravy dobrovolnické činnosti je vedeno ústavní zásadou rovnosti občanů v právech a zamezení diskriminace z důvodu rozdílu v pohlaví, rase, barvě pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Vysílající organizace je povinna při výběru dobrovolníků, s nimiž uzavře smlouvu, a při sjednávání podmínek výkonu dobrovolnické služby uplatnit rovné zacházení, s výjimkou případu, kdy to povaha dobrovolnické služby neumožňuje.

Jistým logickým zrcadlovým obrazem vysílající organizace je tzv. **organizace přijímací**.

Přijímající organizací podle tohoto zákona je osoba, pro jejíž potřebu je dobrovolnická služba vykonávána, způsobilá uzavřít smlouvu s vysílající organizací a schopná dostát závazkům z této smlouvy.

Vysílající organizace může vedle smluv uzavíraných s přijímajícími organizacemi uzavřít smlouvy i s dobrovolníky o výkonu dobrovolnické služby v její prospěch. Podmínkou je, že předmětem těchto smluv uzavíraných s přijímajícími organizacemi a s dobrovolníky je **týž druh dobrovolnické služby** a že dobrovolník není členem vysílající organizace ani k ní nemá jiný právní vztah.

V těchto případech pro vztah mezi dobrovolníkem a organizací, v jejíž prospěch dobrovolník dobrovolnickou službu vykonává, platí přiměřeně ustanovení o právech a povinnostech vysílající i přijímající organizace a ustanovení o právech a povinnostech dobrovolníka.

Vztah mezi vysílající organizací a přijímací organizací

Vysílající organizace je ex lege povinna uzavřít ještě před vysláním dobrovolníka na místo jeho působení **písemnou smlouvu** (!) s přijímající organizací, v níž s ohledem na povahu určitého programu nebo projektu dobrovolnické služby navzájem dohodnutého s přijímající organizací, sjedná *zejména* podmínky výkonu dobrovolnické služby, předmět a dobu výkonu dobrovolnické služby, způsob ubytování a stravování dobrovolníků, jejich vybavení pracovními prostředky a osobními ochrannými pracovními prostředky, způsob ověřování průběhu dobrovolnické služby vysílající organizací za účelem kontroly dodržování smlouvy a hodnocení práce dobrovolníků.

Součástí smlouvy mezi vysílající a přijímající organizací musí být rovněž ujednání o povinnosti přijímající organizace informovat vysílající organizaci o rizicích, která mohou ohrozit život nebo zdraví dobrovolníka, vzniklých v průběhu výkonu dobrovolnické služby, a přijmout neprodleně opatření, která tato rizika vyloučí, v případě neodstranitelných rizik omezí.

Negativní zákonné vymezení: Vysílající organizace nesmí uzavřít smlouvu s přijímající organizací, jejímž předmětem činnosti je **podnikání**, anebo smlouvou na výkon takové dobrovolnické služby, jejímž účelem by bylo nahradit činnosti vykonávané jinak u přijímající organizace osobami v pracovněprávním vztahu, služebním nebo členském poměru nebo činnosti zajišťované pro přijímající organizaci jinými osobami v rámci jejich podnikání.

Ztráta akreditace

Pokud ministerstvo zjistí, že vysílající organizace, která má udělenou akreditaci, přestala splňovat podmínky stanovené tímto zákonem pro udělení akreditace nebo přes upozornění ze strany ministerstva nadále neplní povinnosti stanovené tímto zákonem, akreditaci této organizace po projednání v akreditační komisi zruší; přitom dbá, aby tím nebylo dotčeno splnění závazků vyplývajících z uzavřených smluv.

Co se děje po zániku vysílající organizace?

Zanikne-li vysílající organizace, s níž má dobrovolník uzavřenu smlouvu, přecházejí práva a povinnosti z této smlouvy **na jejího právního nástupce**, a není-li nástupce, pak **na stát**; ministerstvo poté bez zbytečného odkladu smluvně převede tato práva a povinnosti na jinou vhodnou vysílající organizaci.

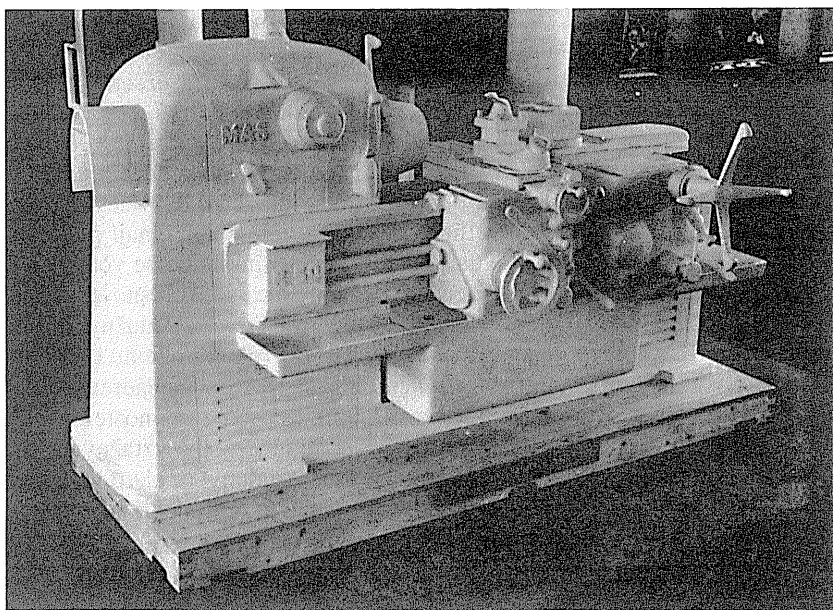
MVČR je oprávněno ověřovat, zda vysílající organizace plní podmínky stanovené zákonem o dobrovolnické službě. Postupuje přitom podle zákona o státní kontrole. MVČR tak může činit jak z vlastního, tak i z jiného podnětu.

Je možné, aby v postavení přijímací organizace figuroval stát nebo územně samosprávný celek?

Ano, státní orgány, organizační složky státu, orgány a organizační složky územních samosprávných celků mohou využívat dobrovolnickou službu v mezích své zákonné působnosti k účelům stanoveným v zákoně o dobrovolnické službě.

V tomto případě **mají postavení přijímací organizace** podle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovol. službě. *En plus* mohou především při organizování dobrovolnické služby do zahraničí bezúplatně zprostředkovat uzavření smlouvy mezi vysílající organizací se sídlem v České republice a přijímací organizací.

O právních aspektech dobrovolnické služby by se dalo napsat samozřejmě ještě mnohem více, například o vztahu k daňovým právním předpisům, nicméně vzhledem k standardnímu rozsahu časopiseckých článků zde svůj výklad o dobrovolnické činnosti ukončím.

Vincenc Makovský, revolverový soustruh RS 50, 1939-40

Potíže s češtinou

Věty vztažné a jejich kondenzáty

MILAN JELÍNEK

1. Každý autor odborných textů je si vědom toho, že potřebuje často rozvíjet podstatná jména shodnými přívlastky a že to může realizovat vztažnou větou nebo jejím kondenzátem. Ukažme to na následujícím právníkém textu:

Do lhůty určené podle dní se nezapočítává den, kdy se stala událost určující počátek lhůty.

V uvedeném souvětí jsou dva kondenzáty, jeden pasivní (*určené podle dní*), druhý aktivní (*určující počátek lhůty*). Sloveso *určit* je v nich transformováno do přídavných jmen, která umožňují kondenzovat nabízející se vedlejší věty vztažné ve větné členy, a to ve shodné přívlastky. Dáme-li přednost vyjádření větnému, dostaneme tuto variantu citovaného souvětí:

Do lhůty, kteřá je určena (// kteřá se určuje) podle dní, se nezapočítává den, kdy se stala událost, kteřá určuje počátek lhůty.

Po stránce syntaktické nemůžeme této variantě nic vytknout, věty vztažné jsou v ní vybudovány ve shodě se spisovnou normou. Rozdíl ve slovesném rodě (první věta je pasivní, druhá aktivní) je dán různou rodovou platností původně užitých přídavných jmen (*určený* x *určující*).

Srovnáme-li kondenzovanou verzi se souvětí podobou, která vznikla rozvedením adjektivních kondenzátů ve věty vztažné, cítíme větší koherentnost varianty kondenzované. Slovní spojení *lhůta určená podle dní a událost určující počátek lhůty* nabývají dokonce povahy víceslovných termínů. Tím si můžeme vysvětlit, že v odborných textech mají podobná spojení velkou frekvenci. Pravda, jejich hromaděním klademe větší nároky na vnímatele textu, ale kondenzací dosahujeme větší přesnosti vyjadřování. Převedeme-li adjektivní kondenzáty do podoby vztažných vět, zvýrazníme sloveso (v daném případě *určit*) a rozvolněním textu usnadníme jeho vnímání, ale učiníme to za cenu menší přesnosti vyjádření.

Při výstavbě textu je ovšem třeba vyhnout se oběma krajnostem – jak nadměrné adjektivní kondenzaci, tak i jednostranné volbě vztažných vět. Aby se mně dobře rozumělo: nejde o syntaktickou chybu, ale o stylistický kaz. Řekněme, že autor odborného textu užije následující kondenzované věty:

Opovědi získané různými tazateli používajícími otázek majících standardní povahu se značně přibližují.

Cítíme zde přetíženost výpovědi adjektivními kondenzáty. Kdybychom však všechny kondenzované přívlastky rozvinuli ve vztažné věty, dostali

bychom stylisticky neúnosný řetězec těchto vět (VI. Šmilauer metaforicky označoval takové řetězce jako větné tasemnice):

Odpovědi, které jsou získány různými tazateli (// které získají různí tazatelé), kteří používají otázek, které mají standardní povahu, se značně přibližují.

Tento stylistický kaz sice můžeme zmírnit střídáním vztažných zájmen *ten* a *ten*, ale úplně ho odstraníme nahrazením některé vztažné věty adjektivním kondenzátem. Snad můžeme doporučit tuto úpravu:

Odpovědi získané různými tazateli používajících otázek standardní povahy se značně přibližují.

Další únosná řešení najdou čtenáři zajisté sami.

2. Nejběžnějším typem adjektivního kondenzátu je zpřídavnělé přičestí trpné. Jemu konkuruje vztažná věta se slovesem ve tvaru pasivním; je tomu tak zvláště v případech, kdy není u kondenzátu uveden původce děje. Konkurenční věta pasivní se nabízí např. ke kondenzátu v této výpovědi:

Tabulka je souhrnem číselných údajů uspořádaných a tříděných podle předem zvolených hledisek.

//... údajů, které jsou uspořádány a tříděny...

Zvolíme-li tento typ úpravy, pak se asi vyhneme dekonenzaci přívlastku *předem zvolená hlediska* (*hlediska, která byla zvolena předem*). Rušilo by zde opakování schématu vztažné věty.

Je-li znám původce děje, můžeme dát při dekonenzaci výpovědi přednost vztažné větě s aktivním slovesem:

Doba trvání téhož děje, měřená různými pozorovateli, je tím větší, čím větší je rychlost pohybu pozorovatele vzhledem k místu děje.

Instrumentál vyjadřující původce děje při kondenzátu *měřený* nám umožňuje dosadit činitele děje ve funkci podmětu:

Doba trvání téhož děje, kterou měřili různí pozorovatelé...

Je samozřejmě právem autorovým, aby zvolil při dekonenzaci pasivní tvar slovesa (*kteří je měřena různými pozorovateli*). Měli bychom se už oprostít od různých puristických tvrzení, že češtině – např. na rozdíl od němčiny – lépe sluší aktivní schéma věty než pasivní. V našem jazyce, a to zejména v textech intelektualizované povahy, potřebujeme pasivní konstrukce se stejnou naléhavostí jako v jiných evropských jazycích.

3. Zatímco zpřídavnělé přičestí trpné zůstává mimo jisté výjimky omezeno na slovesa přechodná (tj. na slovesa s vazbou akuzativní), přídavná jména odvozená od přechodníku přítomného lze tvořit prakticky ode všech sloves nedokonavého vidu. Autoři v něm mají výhodný adjektivní kondenzát za vztažnou větu se slovesem vyjadřujícím současně probíhající děj, který je ovšem pojat jako proces aktivní. O příklady v odborné literatuře není nouze:

Vedle detektorů zachycujících popudy z vnějšího světa je naše tělo vybaveno i detektory registrujícími popudy vnitřní.

V citované výpovědi jsou kondenzovány vztažné věty *které zachycují a které registrují*.

4. Složitější je situace u kondenzace vztažných vět s dějem, který už proběhl. Jako systémový kondenzační prostředek se zde nabízí přídavná jména utvořená od přechodníku minulého na -vší nebo -ší, ale ten má silně knižní odstín. Je tomu tak zejména u slovesných tříd, u nichž přechodník minulý končí na základovou souhlásku (*přinesší, upekší*). Tvary na -vší nemají přece jen tak vyhocené knižní zabarvení, a proto se s nimi v odborných textech setkáváme častěji. Snad postačí jeden příklad z F. X. Šaldy:

Pochybná síla literatury jest v železné tradici vypěstovavší řadu úzkých žánrů a přesně je od sebe odlišivší.

Adjektivní kondenzát na -(v)ší se ve spisovné češtině vyvinul teprve v době obrozené a jako vzor mu posloužila ruština. Někteří autoři se mu dosud vyhýbají, ale zbavují se tak výhodného kondezačního prostředku. Ovšem v těch případech, kdy se v češtině ustálil adjektivní kondenzát z přičestí minulého činného na -lý, lze doporučit tento tvar, protože není provázen knižním zabarvením. Je tomu tak u některých sloves vzorů *ne-se, peče, mine, tiskne a sázet*.

Uvedme jako příklad výpověď s kondenzátem *vytekly*. Konkurenční podoba *vytekší* není sice chybná, ale pocitujeme ji jako silně knižní. A proto je pochopitelné, že v následující výpovědi dal autor přednost adjektivu na -lý.

Objem závaží se rovná objemu vody vyteklé přes okraj sklenice.

5. Puristé varovali před vztažnými větami nepravými, považující je za cizí import. Jde však o větná schémata, která se rozšířila do řady evropských jazyků a která vyhovují tendenci odborného vyjadřování k větší koherentnosti textu. Pravda, vztažná věta nevyjadřuje v těchto případech vlastnost určovaného substantiva, ale jiné vztahy, které se rozvíjeného substantiva nějak týkají a pro které má jinak spisovný jazyk specifické spojky. Např. v následujícím souvětí je ve vztažné větě ukryt vztah odporovací:

Pohled statistické fyziky 19. století na látku jako na materiální útvary složené z atomů a molekul se v rámci fyziky pokládal za hypotézu, kte-rá byla potvrzena, a tím akceptována jako atomová teorie na počátku 20. století.

Potvrzení *hypotézy* není její vlastnost, jak by to mělo vyplývat ze základní funkce vztažné věty, ale tato skutečnost je postavena do odporu k větě řídící (*pohled... se pokládal za hypotézu, ale ta byla potvrze-na...*).

Běžné jsou případy, kdy věta vztažná implikuje i vztahy, jejichž explicitním výrazovým prostředkem je podřadící spojka. O tom, že se podob-

ný způsob vyjadřování považoval za přijatelný, svědčí i doklad z textu jazykovědce Fr. Trávníčka:

Tato dvojznačnost se nehodí odbornému jazyku, kteřý usiluje o jednoznačnost slov, o jejich významovou přesnost.

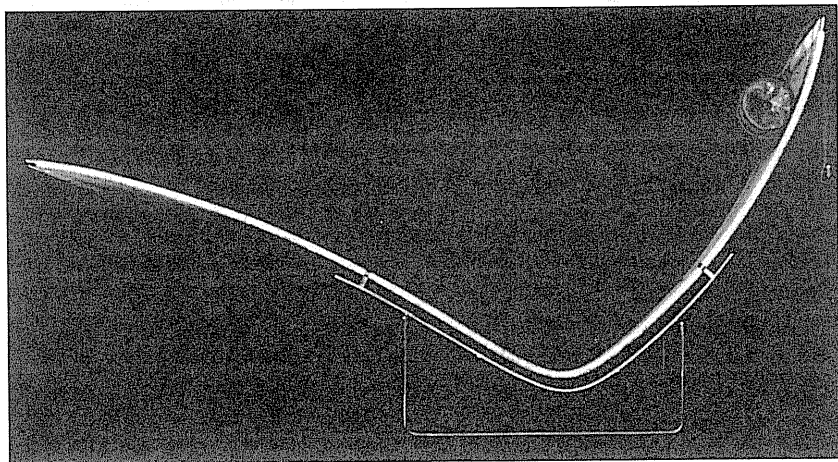
Za vztažné zájmeno *kteřý* zde můžeme dosadit spojku příčinnou *protože* a na výraz *odborný jazyk* pak odkážeme zájmenem *ten*.

Abychom dokumentovali rozmanitost vztahů překrytých nepravou větou vztažnou, uvedeme ještě souvětí z textu Olega Suse:

Voskovec a Werich, kteří zajisté nebyli odbornými noetiky a profesionálními lingvisty, dovedli nadmíru rafinovaně využívat vnitřních anti-nomií jazykového znaku.

K interpretaci vztažné věty se zde nabízí věta přípustková: *ačkoliv zajisté nebyli odbornými noetiky...*

Nedopouštějí se autoři, kteří při konkurenci mezi zájmenem vztažným a spojkou dávají přednost zájmenu vztažnému, nepřesnosti ve vyjadřování příslušného vztahu? Puristé takový názor měli, a proto nepravé věty vztažné odmítali. Navíc je pokládali za napodobení cizích vzorů. Výše uvedené příklady nás však přesvědčují o tom, že implikovaný souřadící nebo podřadící vztah zřetelně vyplývá z kontextu, a že tedy nemusí být vyjádřen explicitně. Jde zde vlastně o jeden případ z konkurence mezi vyjadřováním implicitním a explicitním. Volba varianty implicitní je právem autorovým.

Paul Kjaerholm, lehátko CHR24

Kultura umění

Design

JAROSLAV SEDLÁŘ

Anglické slovo design (kresba nebo náčrt) je odvozeno z latinského slovesa *designare* a znamená, že podle kresby nebo náčrtu může být něco vyrobeno, zároveň však tímto slovem můžeme označit obecný plán uspořádání i určení budovy, knihy, nábytku, stroje atd., vzor nebo záměr. Design zahrnuje design průmyslových výrobků, předmětů běžné spotřeby, strojů a jejich příslušenství, grafický design, písmo, plakáty, reklamu, typografii, design modulové a standardizované architektury včetně interiérů, výzdobu pracovních a veřejných prostorů, design obalové techniky (packing), design životního prostředí, úpravu krajiny a urbanismus. V češtině jsou adekvátními výrazy průmyslový návrh nebo průmyslová vyváženost oborů technických a výtvarných. Slovem design se tedy chápe návrh, navrhování, tváření či utváření, proces, jehož cílem je

vytvoření esteticky přitažlivého produktu, nebo samotný výsledek takového procesu, spojovací článek mezi uměním a technikou. Úkolem designérů je najít v součinnosti s výrobcem takové řešení, aby výrobek byl esteticky přitažlivý, účelný a výrobně technicky promyšlený. Designérská činnost v sobě tedy spojuje představivost jak výtvarnou, tak technickou. Jako návrhář a tvůrce nových forem si designér nesmí počínat s volností řemeslníka; je třeba, aby na všech úrovních spolupracoval s výrobou. Neřeší otázky fungování předmětu, to je záležitostí technika. Designér není ani konstruktérem, ani umělcem, musí však ve své osobnosti spojit racionalismus s fantazií, ale i s intuicí. U nejlepších designérů se často projevuje jakási univerzalita, v níž bývá technické nadání spojeno s tvůrčím myšlením, schopným překračovat bariéry dané konvencemi, ať už v technologickém, výtvarném nebo funkčním smyslu. Rozdíl mezi designem a uměleckým řemeslem je podobný jako rozdíl mezi formami čistého umění a řemeslem. Design nepotřebuje ruční úpravu, to znamená, že nový vzhled je určen až před vlastní výrobou (prototyp a forma). Základ průmyslové výroby tvoří sériovost, nutnost vyrobit dostatečný počet exemplářů, aby je bylo možno prodat za konkurenceschopné ceny. Tyto exempláře by měly být identické (na rozdíl od uměleckého řemesla) a je u nich vyloučen ruční zásah. Vznikají série – tzv. malá série vychází vstříc nadindividuální spotřebě (jedná se například o letadla, ponorky, parníky, autobusy), zatímco střední a velké série vycházejí vstříc individuální spotřebě, jsou závislé na požadavcích trhu.

Počátek průmyslového designu můžeme situovat do doby, kdy se objevují prostředky mechanické reprodukce. Východzí body designu byla tedy průmyslová revoluce na konci 18. století, v 19. století výstavba prvních inženýrských staveb z oceli, jakými byly Crystal Palace v Londýně, 1851 a Eiffelova věž v Paříži, 1889. Velmi důležité bylo ovšem i anglické Arts and Crafts Movement, reformní hnutí umění a řemesel, iniciované britskými umělci Johnem Ruskinem, Williamem Morrisem a Walterem Cranem. Ti usilovali o obrodu tvorby umělec-

Ludwig Mies van der Rohe,
židle Brno, 1929-30

kého průmyslu, nábytku, nádobí, skla, knihy, kovů, bytových dekorací návratem k ručodělné řemeslné práci po vzoru cechovních organizací, o obrodu integrity umění a řemesel. Jejich úsilí vyústilo v založení Art Workers Guild (spolku uměleckých řemeslníků) v roce 1884 a Arts and Crafts Exhibition Society (výstavní společnosti umění a řemesel) roku 1888, která se zaměřila na organizování výstav uměleckého řemesla a užitého umění, a tím na propagaci jejich výrobků. Důležitá byla také rezignace na ornamentální výzdobu, i když průmyslové předměty byly zpočátku ještě zdobené. Prvními umělci, kteří navrhovali kromě struktury stavby i její vnitřní výzdobu, například nábytek, byli Antonio Gaudí, Adolf Loos a Louis Perret. Vedle anglického hnutí Arts and Crafts se o rozšíření nové umělecké orientace zasloužil o něco později také spolek Der deutsche Werkbund (Německý svaz díla). Vznikl v roce 1907 a byl založen za účelem zvýšení umělecké a technické úrovně průmyslové výroby. U jeho zrodu stálo dvanáct umělců a výtvarníků, mezi nimi například Peter Behrens, Josef Hoffmann, Bruno Paul a Richard Riemerschmid, spolu s dvanácti podniky. Domnívali se, že výroba lepších a krásnějších výrobků by dala práci v továrnách jiný smysl. Nemohli samozřejmě vyřešit problémy nezaměstnanosti a také nemohli vytvořit novou kulturu tvaru. Tato organizace se však stala významným východiskem pro získávání a usměrňování výtvarných umělců, například výtvarně nadaných kreslířů pro průmysl. První období průmyslového výtvarnictví v moderním slova smyslu představuje Peter Behrens, který v Berlíně roku 1907 navrhl mj. osvětlovací armatury a kovové nádoby na elektrický ohřev v jednoduchém a konstruktivním stylu bez jakéhokoli zatížení historizujícími slohy. V Behrensově konstrukční kanceláři navíc pracovaly v letech 1910-1911 tři rozhodující osobnosti nadcházejícího vývoje designu: Walter Gropius, Ludwig Mies van der Rohe a Le Corbusier. První výstava spolku Der deutsche Werkbund se konala roku 1914 v Kolíně nad Rýnem.

Druhým významným obdobím v rozvoji designu byla činnost Bauhausu. V období

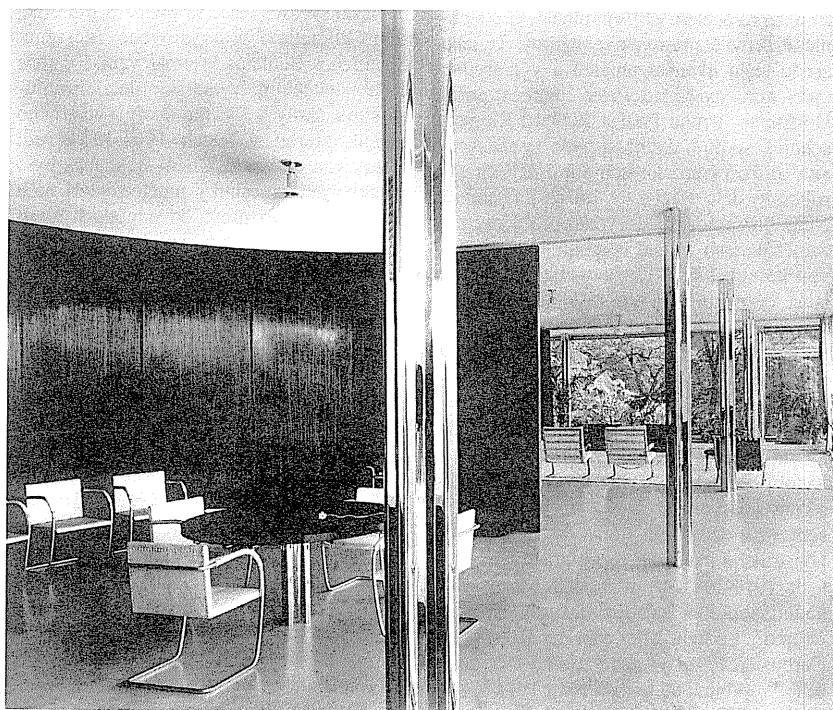
Fabricius a Kastholm,
Easy chair (pohodlná židle),
50. léta

po první světové válce se Bauhaus stal centrem klíčovího průmyslového designu. Staatliches Bauhaus Weimar vznikl v roce 1919 sloučením Výmarské uměleckoprůmyslové školy a Vysoké školy výtvarného umění, kterou v letech 1901-1914 vedl Henry van de Velde. Cílem Bauhausu bylo vychovávat řemeslníky umělce, kteří měli utvářet lidské prostředí, od jednoduchých užitých předmětů až po architekturu. Ředitelem školy se stal Walter Gropius, který se při výběru učitelů obracel na avantgardní umělce, u nichž se dalo předpokládat, že mají plné pochopení pro nový styl tvůrčí práce a že jsou schopni vytvářet podmínky jak pro přežití řemesla, tak pro nové kontakty s průmyslem. Podle Gropia měla škola znovu oživit myšlenku fundamentální jednoty, která je základem všech typů tvorby, a položit základy k typovým formám, jež měly odpovídat technickým, estetickým a komerčním potřebám. Umělec a architekt měli zaujmout ve výrobě zboží každodenní spotřeby místo vedle obchodníka a technika, měli ze svého úsilí vyloučit veškerou uměleckost; nový dobový sloh měl být založen na zásadách moderní průmyslové výroby. Bauhaus se odvolával na Adolfa Loose a na jeho požadavek morální čistoty, opíral se ovšem i o teozoficky inspirované snahy

holandské skupiny De Stijl, o její ideje překonání přírody a samozřejmě také o její praktické výsledky, k nimž patří například židle Gerrita Rietvelde. Bauhaus jako avantgardní instituce pěstoval přirozeně také kontakty s ruskými konstruktivisty, kteří vystavovali v roce 1923 v Berlíně a v roce 1925 v Paříži. V dílnách Bauhausu se ve výmarské době řemeslnicky vyráběla řada předmětů určených pro průmyslovou sériovou výrobu, avšak v tomto období se sotva něco z toho realizovalo. Například roku 1924 zhotovil Wilhelm Wagenfeld jako žák kovodílny lampu ze skla a kovu. Její tvar a celkový vzhled se zdály být vhodné pro tovární výrobu. Protože však vznikla jako solitér, představovala ve skutečnosti stále ještě drahý řemeslný výrobek. Bauhaus a jeho dílny navázaly kontakt s průmyslem teprve po přestěhování školy do Dessau v roce 1925, kde k tomu byly daleko přízni-

vější podmínky. Přesto se předměty navržené v dílnách Bauhausu sériově vyráběly jen ve zcela zanedbatelném rozsahu. Byla to však právě ideologie dobrého zboží, tzv. zbožíová výroba, vytvořená v Bauhausu a programově jednoduchý výtvarný projev přizpůsobený nové technice, které se staly základem veškeré moderní výroby, jež spolu s funkcionalismem ovládly ve třicátých letech Evropu a Spojené státy americké. První výstava Bauhausu proběhla roku 1923 ve Výmaru, ale do mezinárodního povědomí škola pronikla teprve na výstavě Die Wohnung, am Weissenhofsiedlung (Obydlí, na sídlišti Weissenhof), kterou ve Stuttgartu v roce 1927 uspořádal Der deutsche Werkbund (Německý svaz díla).

Bauhaus, v jehož čele stál ve výmarském období v letech 1919-1925 a v Dessau od roku 1925 do roku 1927 Walter Gropius, v letech 1925-1930 Hannes Meyer a od ro-

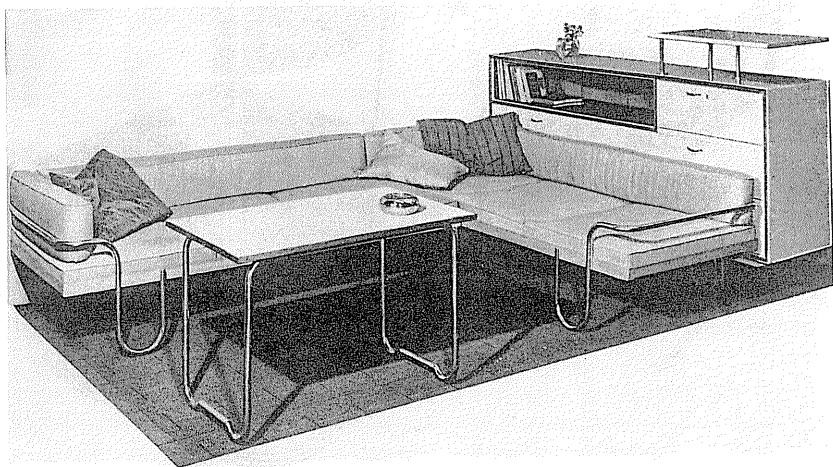
Ludwig Mies van der Rohe, vila Tugendhat, 1929-30

ku 1930 až do uzavření školy v roce 1933 Ludwig Mies van der Rohe, rozvíjel především podněty raného racionalismu (Peter Behrens, Walter Gropius) a podněty neoklasicismu holandské skupiny De Stijl. Po nějakou dobu si zde díla čistého i industrializovaného umění zachovávala společný rys, jímž byla funkčnost. Věřilo se, že vizuální umění a design tvoří jeden celek. O tom byli přesvědčeni Constantin Brancusi, Hans Arp, Henri Laurens i László Moholy-Nagy, jejichž díla se zdála být navzájem úzce spřízněna se současnou designérskou tvorbou, jak dokládá nábytek Ludwiga Miese van der Rohe a Le Corbusiera či praktické kovové trubkové židle Marcela Breuera a Marta Stama z dvacátých a třicátých let. Ukázalo se však, že analogie jsou jen zdánlivé, protože funkce byly odlišné.

Meziválečný funkcionalismus, který měl rozměry mezinárodního slohu, zasáhl celou Evropu. Nešlo jen o novou estetiku vycházející ze základního geometrického schématu, ale i o nový hodnotový systém a o politicky pokrokový postoj, který nastoloval etiku uspokojování základních životních potřeb pro co nejširší vrstvy. Funkcionalismus vyžadoval výrobní i spotřební ekonomiku a poprvé v historii řešil otázky

spotřeby v přímé závislosti na průmyslovém designu. Estetiku ekonomické úspornosti shrnuje například český časopis Stavba v roce 1925. Za hlavní prvky považuje hygienu, využití nosnosti materiálu, nízkou cenu, účelnost a lehkost. Funkcionalismus nastolil v architektuře zásadní změny v pojetí interiéru, do něhož důsledně promítal funkční hlediska. Za dominantu prohlásil uvolněný prostor a byty zařizoval běžnými továrními výrobky.

Ve 20. století a zejména po druhé světové válce zaujal průmyslový design daleko závažnější místo ve společnosti než dříve, zatímco malířství i sochařství bylo nazíráno jako něco téměř archaického. Už ve třicátých letech se Spojené státy americké vypracovaly do pozice vysoce industrializované země, a když se představitelé Bauhausu, Walter Gropius, László Moholy-Nagy, Ludwig Mies van der Rohe a Marcel Breuer vystěhovali do USA, dali podnět k tomu, že se otázky designu začaly řešit na moderní úrovni i zde. Americký design proslavily nábytek, lokomotivy, telefony Bell Company, parník Independence a designéři Henry Dreyfuss, Walter Dorwing Teague a Raymond Loewy, v designu architektury George Nelson a Eer Saarinen. Ideje architekto-

Ladislav Žák, stavebnicový nábytek pro malý byt, 1931

nického designu ovšem domyslel v Evropě Jean Prouvé. Vytvořil tzv. přemístitelnou bytovou jednotku a propracoval vývojový urbanismus, který dodnes propaguje a obhajuje Groupe international d'architecture prospective (Mezinárodní skupina pro architekturu budoucnosti), která ji zapojuje do designu životního prostředí s ideou jednotné úpravy dopravní a signalizační soustavy v komplexech, jakými jsou obchodní střediska, letiště a dálnice.

V USA byl po druhé světové válce důrazně rozvíjen druh designu, který se všeobecně označuje termínem styling. Je to design, který se omezuje na obměňování nebo na vnější pojednání tvaru určitého předmětu, aniž se berou v úvahu ostatní základní požadavky spjaté s funkcí návrhu, jako je bezpečnost, účelnost nebo kvalita výrobku. Příkladem může být aerodynamický tvar dětského kočárku. Takový design dá předmětu nový tvar, i když v jeho

mechanismu nedošlo k žádným významným změnám. Styling se dovolával reklamě a podle jejího pojetí usiloval o tzv. krásné věci, třeba i blízke kýči, jen když byly prodejné. A právě v USA ho pěstovali například i takoví designéři, jakými byli Walter Dörwring Teague, Raymond Loewy nebo Henry Dreyfuss. Stylingem podřídili design módě, pod jejímž tlakem periodicky měnili vzhled předmětu, kladli důraz na jeho povrchovou úpravu a tím vyzývali k jeho spotřebě. Proto došlo po druhé světové válce, zejména kolem roku 1955, ve skandinávských zemích k tzv. stylistickému kontrastu k americkému designu, a to zejména v designu švédského a dánského nábytku, ale i finské keramiky a skla a předmětů z kovu, jak to vyplývalo z tradiční úcty k řemeslné práci, zejména v oblasti nábytku a z úsilí o eleganci, i ze snahy po kvalitním materiálu. Rovněž v německém Ulmu vznikla Hochschule für Gestaltung,

Mücke-Melder, Fryštát (Karviná), židle niklovaná trubková, 1928-30

kteřá navázala na dědictví Bauhausu, ale jako vůbec nejodvážnější, nejnápaditější a rychle reagující na nové formy a moderní materiál se projevil design italský.

Skandinávský design nábytku reprezentují Dán Arne Jacobsen otáčecím křeslem z plastické hmoty nazývaným vajíčko, Fin Eero Aarno křeslem z pěnové hmoty, dvojice Švédů Fabricius a Kastholm svými trubkovými židlemi s koženým potahem, které lze zasouvat do sebe (poněkud složitější židle vytvořil i Američan Charles Eames) a které jsou běžné dnes i u nás, a dvěma lehátky, z nichž Easy chair (pohodlná židle), potažená kůží je pohodlná a působí přirozeně. Finové Alvar Aalto a Eero Saarinen pracovali se dřevem a umělou hmotou, v protikladu k Bauhausu upřednostňovali oblé tvary, pohodlnost a přirozenost, inspirovali se i lidovým uměním. Ve Skandinavii vynikla svou tvarovou čistotou a působí stylizovaným dekorem i keramika, moderní design dostalo stříbrnictví a osvětlovací tělesa, sklo i pfbory.

Italové využívají ušlechtilých materiálů, jakými jsou mramor, keramická hlína, ocel a vzácné kůže, ale i pryskyřice, aglomerované a plastické hmoty.

Z velkého množství tvarových inovací vzpomeňme průmyslové návrhy Ettorea Sottsassse, např. jeho design Elektroemma 23 (sčítací stroj firmy Olivetti) nebo Gae Aulentiho stůl a židle z trubek z chromované oceli a pohodlné křeslo s pohovkou složenou z ocelových trubek, mezi kterými je nataženo plátno přizpůsobující se tvaru těla, což ještě radikálněji vyřešil Gatti Teodoro Paolini křeslem neurčitého tvaru zvaným pytel, které se zcela přizpůsobí lidské postavě. Naopak sedací nábytek Joe Colomba z plastických hmot, židle stoličky, křesla a jiné předměty z plastů od Giotta Stoppiny nebo Giorgia da Ferrariho doplňují pestrou paletu italského designu, jemuž vévodí milánský architekt, zakladatel revue Domus Giaz Ponti. Francouz Roger Tallon a Němec Fritz Eichler přesahují svými průmyslovými návrhy karosérií automobilů na elektrický pohon již přítomnost a vymezení funkce svou obrazovností.

Pokud jde o český design, lze říci, že se rozvíjel rovněž od počátků 20. století.

Například architekt Jan Kotěra navrhl už v roce 1899 salonní vůz pro elektrické dráhy hlavního města Prahy, ale také stolní sklo, Josef Gočár projektoval benzinovou stanici na Klárově, Pavel Janák navrhoval nábytek, svítidla, tapety i telefonní přístroj. Koncem dvacátých let převzal Thonet, který vyráběl již od poloviny 19. století proslulé bukové ohýbané židle, do svého programu výrobu nábytku z ohýbaných ocelových trubek podle slavných návrhů mistra Bauhausu Marcela Breuera. Vyráběl je především v továrně Mücke-Melder ve Fryštátě-Karvině a obohacoval i o výrobky, které zde navrhoval Ernst Beck. Tehdy už navrhovali trubkový nábytek také designéři Ladislav Žák, Jindřich Halabala a Hana Kučerová-Záveská a jiní. K další etapě designu přispěl ve Zlínské škole umění v letech 1939-1943 sochař Vincenc Makovský, který spolupracoval s konstrukčním oddělením zlínského podniku na modelu revolverového soustruhu RS 50 a ještě v letech 1941-1943 na konstrukci první domácí radiální vrtačky VR 8, kde zcela nově vymodeloval především samonosné litinové rameno. Při modelování obou strojů vyšel nepochybně ze svých soch Hlava vejce, Hlava přilba a Hlava zahradní lampa z konce dvacátých a z počátku třicátých let. Soustruh byl vystaven roku 1940 na pátém zlínském salonu výtvarného umění, kde vzbudil velkou pozornost a ta vynesla Vincence Makovského po druhé světové válce na místo prvořadé osobnosti designu u nás. Jeho Žák Zdeněk Kovář, který se vyučil strojním a ručním ševcem a frézářem, studoval 1939-1943 u Vincence Makovského sochařství. Stal se pak výtvarníkem všech konstrukcí Zlínských strojíren (1944). Od roku 1947 vyučoval ve Zlíně na Škole umění, od roku 1961 pak na Střední uměleckoprůmyslové škole, na katedře tvarování strojů a nástrojů, která byla detašovaným pracovištěm Vysoké uměleckoprůmyslové školy v Praze. V padesátých letech se Kovářova spontánní konstrukční expresivita projevila na revolverových soustruzích, avšak vrcholnou ukázkou jeho designérského tvůrčího procesu je návrh osobního vozu Tatra 603 z roku 1954, který vyšel ze slavných modelů Tatry 77 a Tatry 78, které navrhl tým konstruktéra kopřivnické Tatro-

Hanse Ledwinky v roce 1933/34. Model Tatry 603 Kovář vypracoval spolu s Vladimírem Popelářem, Juliem Mackerlem, Františkem Kardausem a kopřivnickým karosářem Miroslavem Uhlíkem.

Poválečný vývoj designu v Československu určoval především znárodněný průmysl, v jehož rámci vznikly instituce Textilní tvorba (1949), z ní pak Ústav bytové a oděvní kultury (1959) a Institut průmyslového designu (1972). I přes reorganizaci průmyslu, kdy nebyla pocítována potřeba inovací, pokračoval design v duchu funkcionalismu, jak to vyhovovalo tzv. společenským školám, hromadnému stravování, dvoulátkovým bytům a podobně. Příkladem navázání na meziválečné funkcionalistické tradice jsou keramické soubory nebo výroba sektorového nábytku. O stylově jednotném období československého designu lze

hovořit zejména v letech 1957 a 1960, v době příprav na XI. a XII. trienále v Miláně a na Světovou výstavu v Bruselu, 1958, i na Mezinárodní výstavu keramiky v Praze, 1961. Tehdy do užitého umění pronikly nové materiály, nohy nábytku se ztenčily a zesíkměly, lamináty umožnily zavádět oválné a zvlněné tvary, na stolních deskách se objevil tzv. ledvinový tvar, stolní nádoby a užitkové sklo dostaly asymetrické, někdy až nestabilní tvary. Lamináty vedly k dynamizaci tvarů také v nábytkové tvorbě. Jiří Šusta, Jan Petřivý nebo Magda Sěpová tehdy navrhli sedací nábytek čalouněný výrazně barevnými textiliemi – fialovými, žlutými, okrovými a šedočernými, objevilo se charakteristické lisované sklo Františka Pečeného a ve foukaném nápojovém skle vznikly dnes už klasické soubory Věry Liškové, Marie Stáhlíkové a Stanislava Liben-

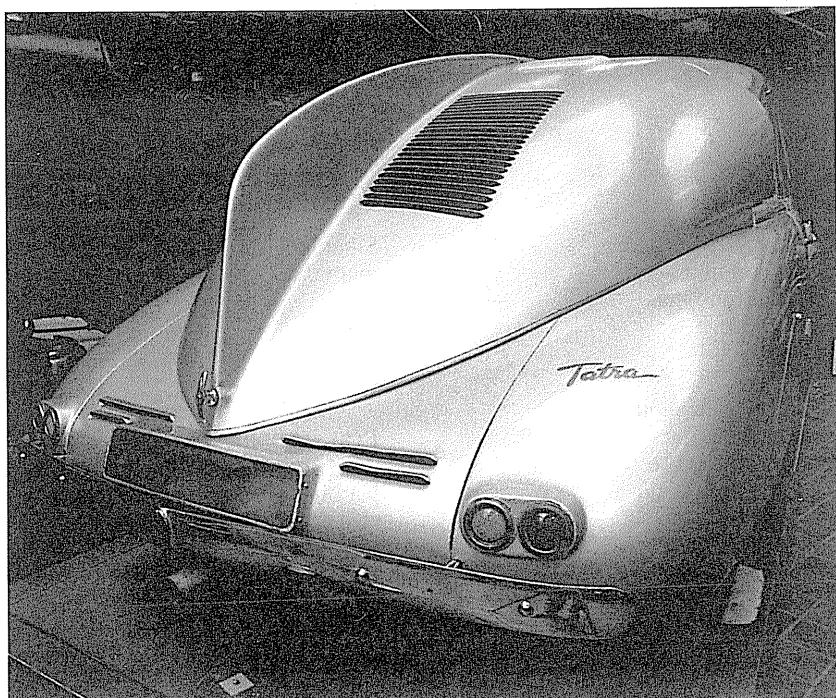
Ladislav Žák, křeslo (niklovaná ocelová trubka, vlněná tkanina), 1931

ského. Design byl postupně akceptován a v šedesátých letech i obecně uznáván jako kulturní a sociálně-ekonomický fenomén. V roce 1957 byla dokonce ustavena International Council of Societies of Industrial Design (ICSID, Mezinárodní rada společností pro průmyslový design) a nově byla zakládána střediska designu, která propagovala funkční a výtvarně kvalitní výrobky. Z výtvarného hlediska můžeme mluvit o nové věcnosti a o neofunkcionalismu s charakteristickými geometrizovanými tvary, jak se to projevilo v tzv. experimentálním bydlení na Invalidovně v Praze, které navrhli architekti z Ústavu bytové a oděvní kultury. Skupina Edis se inspirovala skandinávským funkcionalismem a zajímala se především o přírodní materiál a o dokonale zpracovaný detail.

Jedním z úspěchů československého designu byla zlatá medaile udělená roku 1968

na XIX. milánském trienále designu za soubor chirurgických nástrojů, které vytvořili Boris Duda, Libuše Korandová, Miloslav Hejný, Ivan Moucha, Miloš Hájek a Jan Tatoušek a které vyrobil podnik Kovona v Karvině.

V devadesátých letech 20. století bylo příznačné to, že hned po revoluci v roce 1990 vzniklo v Brně Design centrum, které koncentrovalo na sebe projekční práci, ale i propagaci a dokumentaci dosavadních výsledků designérské činnosti. Český design opět navázal na evropský design a nastoupil cestu modernizace, která však již není možná bez mezinárodní spolupráce a bez vlivů silných designérských center a osobností. Jedině to mu ovšem může zajistit místo v čele rychlého rozvoje průmyslového návrhu, jak konečně dokládají návrhy a realizace nejzřetelnější – karosérie a interiéry osobních automobilů.

H. Ledwinka, automobil Tatra 77, 1933-34 (návrh)

Jiným tónem

Tentokrát je v Universitas trochu místa pro studentskou poezii. Její autorkou je Pavlína Pazderníková (Paflapé), od roku 1998 studentka češtiny a angličtiny na FF MU. Její hravé verše byly ovlivněny i stáží na Aristotelově univerzitě v Soluni, kterou absolvovala v loňském roce.

Ráno na lodi

Ráno na lodi
radost násobí
Tvé lano
Mano století!
Když mi uletí
Co pak?

Větroplach jsem
Divožena
obložená
po kolena
Oči dokořán

Oči dokořán
nevidíš
výloho

Jo
ho
hooooooooo
zpívej námořníku
Na kotníku
navlečeno máš
třicet tři
mušlí

Ušly cestu svou
šeptavou
Teď houpou se
jak věčnost
čekání
jak vděčnost
smrákání

A
Já
Chci
Jít

Jez

Mřít na slunci či měsíci?
To poví si
potouchlí
chcípí
plížílové
Takové řeči
vedou se
v křeči

Taková mluva
trvá
moc

..... pamatuješ?
než přišel déšť
vše bylo psi

Teď
kočičí oči solí to zlo

Smaragdy od Magdy
mám dva

Jez!

Přes rovnoběžky

Na břehu Egeje
slza se vyleje
kulatá
Placatá Zemi
vem mi smích!
Chci ronit
přes všechny
rovnoběžky

Zeměpis
je mi teď
och
tak
těžký

Ištánbule

Řek minaret minaretu
jednu dlouhou
ostrou větu

Mešita počítá
korálky dní
pozor
osle
nespadni

Cukr káva
ryby raky
raki taki

Dobry žvanec
Břicha tanec
Bratr Zorba
zorá oba

Ištánbule
Ištánbule
požehnej
evropské
mule (nule)

Jízda

Hlava hvízdá
jedu-jízda
Hade – narovnej se
Užovatko – vzdej se

Zahryznu tě do odbočky
Vpravo – vlevo lítaj kočky

Kapota – slepota
Další díra – pekla škvíra

Nebe olověné
Kam se ten svět žene

Dajdalos

Houpy hou
notu svou
sní Dajdalos

Nos připálil
jako syna
Jeho vina
trápí

Napít chtěla bych
Smích zažehnout
S křídly ulehnout

Informujeme čtenáře o tom, že dne 20. 11. 2003 se ve Společenském domě a na zámku ve Slavkově u Brna koná konference s mezinárodní účastí „Podpora podnikání v regionech ČR a EU“.

Jak je to jinde ve světě

Drobečky z amerického kontinentu

DUŠAN SOUDEK

Voják Švejk v Kingstonu!

Kingston je sídlo nejen Queen's University, ale i Royal Military College, teď už s novým titulem University. To byl asi důvod, proč si vzpomněli prezentovat v menším divadélku Švejka jako divadelní hru. Hra byla také plakátována i ve vojenské koleji, ačkoliv by žádná armáda světa postavu Švejka neuvítala, zvláště ve válce. Představení připadla na dny po teroristickém útoku 11. září. Dokonce se prý uvažovalo o odložení nebo zrušení inscenace, ale pak si to rozmysleli. Švejk tu byl koncipován jako blbeček, který proto překonává všechny překážky; jaksi bojovník za mír. Proč to tu vše uvádím? Z programu jsme se totiž dozvěděli, že „the land was called Bohemia, after the Celts and Gypsies who first settled it“. Jak známo, totiž ve francouzštině Bohemian znamená cikán. Tedy tu máme černé na bílém potvrzeno, stejně jako že Indiáni žijí v Indii a syfilis byla před staletími zváná „francouzskou“ nemocí!

„Kozel“

V Ontariu je prodej alkoholických nápojů provinciálním monopolem, takže pivo a lihoviny lze dostat jen ve specializovaných prodejnách. Teď se sem dováží Velkopopovický kozel, který zde konkuruje desítkám piv – nejen evropským, ale i japonským, čínským atd. Samozřejmě se sem dováží i Prazdroj a Radegast (nemluvě o kanadských a USA pivech, které jsou ovšem levnější a k dostání v jiných prodejnách). Při příležitosti návštěvy mého londýnského bratrance jsem chtěl zakoupit pár lahví kozla. Ale v obrovských policích „beerstoru“ jsem marně kozla hledal. Sortiment tam doplňovala jakási zaměstnankyně, které se

zřejmě zželelo obcházejícího stařečka; zeptala se mě, co hledám. Nevybavil jsem si hned „bock“ a jen jsem jaksi ze sebe vykoktal „Czech beer with the name „he-goat“; ale vše marné. Ze zoufalství jsem nakonec zvolal „kozel“. „Oh, of course kozel,“ s potěšením odpověděla a hned mě zavedla k regálu, kde ten očekávaný kozel byl ustájen. Zdá se tedy, že alespoň v kingstonských obchodech s pivem bude do angličtiny inkorporováno další české slovo. Ale malé zklamání pro mne: Od útlého mládí jsem se domníval, že kozel je pivo černé, a až zde mě kozel usvědčil o omylu. V Americe je jen pod světlou způsobou!

Světská sláva polní tráva!

Podrobil jsem se menšímu lékařskému vyšetření. Při tom asistoval mladý Slovák, který se mě ptal, zda jsem Čech nebo Slovák – poznal to podle jména. Ptal jsem se ho, zda někdy slyšel jména akademiků Vilím Thurzo nebo Dionýz Blažkovič a zda mu ta jména něco vůbec říkají. Neslyšel je nikdy. Jako vysvětlení uváděl, že Bratislavu opustil ve stáří 9 let.

Tento experiment ukazuje, jak tehdejší význační lidé v Bratislavě byli v podstatě místní figury, omezené také dobou, v které působili, nějakou delší stopu zřejmě nezařadili. To má jasně obecnou platnost pro celou ČSR a ČSSR.

Co u nás v Americe znamená slovo „spa“?

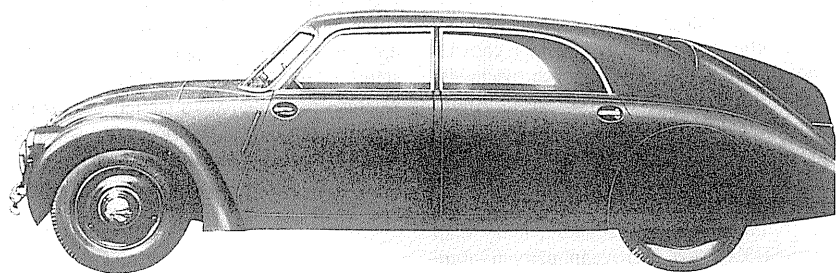
Za koho nás pokládá autor? To si asi pomyslí čtenář; přece podle každého slovníku „spa“ znamená „lázně“. Nejsou však lázně jako lázně. V evropském smyslu jsou lázně místo, kde pramení léčivá voda, nebo voda za léčivou pokládána. Lázeňská místa a tamní péče o pacienty mají staletou tradici, počínaje lázněmi Baia v antickém Římě. Později je možno jmenovat desítky lázní v záp. Evropě, mezi nimi i západočeské lázně. Neméně důležitá byla psychologická funkce lázní jako místa, kde se v pohodě a klidu setkávaly význačné osobnosti z různých oborů; lidé se tu rekreaovali a navzá-

li známosti. Kde jinde než v lázních Teplicích se mohlo stát, že se dva tehdejší velikáni Německa – Beethoven a Goethe – setkali a vyšli si na společnou procházku? Je známo, že se při tom projevily dvě odlišné individuality. Potkali rakouskou císařovnu s průvodem a Beethoven prošel kolem bez pozdravu, kdežto Goethe – nejen básník, ale i výmarský ministr – ustoupil stranou s kloboukem v ruce; s císařovnou se znal už od dřívějšíka. Společná procházka obou geniů se ovšem už nikdy neopakovala.

V Kanadě a rovněž v USA tradice lázeňských míst nikdy nevznikla, ale podniky nazývané „spa“ vyrostly zhruba před desítkami let jako houby po dešti. Letos se kanadské „lázně“ organizovaly do asociace a přede mnou leží zbrusu nová brožurka popisující 19 lázní v oblasti ohraničené dvouhodinovou jízdou od Toronta. Tyto podniky slouží – abych tak řekl – k urychlené rekreaci v 21. století, k odstranění stresu a únavy co nejdříve. Masáž, koupele podle evropského

vzoru s přísadami např. mořských řas, sena z Alp nebo léčivého bahna – ale i koupel v kozím mléce je možná! Dále tu figuruje péče o pokožku, aromaterapie, reflexologie, terapeutický dotek, joga, shiatsu, cvičení a sporty, vybraná strava. Mám dojem, že lázně jsou zaměřeny především na ženské zákaznictvo. Lázeňské procedury je ovšem nutno si soukromě zaplatit. Zdejší lázně jsou buď samostatné podniky, nebo součástí velkého hotelu ve městě. Jak vidno, zcela tu chybí společenská složka, promenádní koncerty a pití léčivé vody u pramene; některé „lázně“ inzerují možnosti konference zájmových skupinek, např. zaměstnanců těžké firmy.

Slovo „spa“ v severní Americe má poněkud odlišný význam než by mělo v Evropě. To reflektuje zvyklosti americké medicíny, kladoucí důraz na chirurgické zákroky, na chemoterapii a psychoanalýzu; ta nepřeje konzervativní terapii, jaká se prováděla v lázních Evropy.

H. Ledwinka, automobil Tatra 77, 1933-34 (návrh)

Panorama knih**Petr Mareš a kolektiv:
Dávky sociálního státu**

Publikace vznikla na základě výběru a promyšleného uspořádání textů vystoupení předních českých a slovenských sociologů, které byly předneseny na konferenci k sociálním dávkám v České republice, konané v říjnu 2000 v Praze. Není tedy sborníkem, ale svébytnou publikací přesahující pragmatický rozměr tématu.

Hned v úvodu knihy je čtenář seznámen s historickým vývojem pojetí chudoby v Československu druhé poloviny dvacátého století a v období koncipování sociální politiky v polistopadovém období. Autoři ukazují, že atributy chudoby jako sociální kategorie jsou nedílnou součástí ideologie i politiky státu. Uvádějí, že se nový režim po roce 1989 legitimizoval do podoby sociálního státu, s jehož vývojem jsou spojená paradigmatu sociální politiky České republiky. Ta také tvoří osu většiny příspěvků zařazených do publikace. Nicméně přijetí výkonové ideologie, která sociální nerovnost ve společnosti nejenže akceptuje, ale považuje ji za hybnou sílu jejího vývoje, významným způsobem determinovalo nejprve otázky v oblasti teorie a poté i politické praxe. Kniha je rozvržena do pěti kapitol, každá kapitola je uvedena instruktivním vstupním slovem P. Mareše.

V první kapitole jsou předmětem zájmu otázky vlivu ústřední doktríny státu na řešení problému chudoby. Rozebírány jsou nejen vlivy ideologických doktrín na podněty ke tvorbě zdrojů bohatství, ale i chování jednotlivců pod vlivem různých mechanismů redistribuce vytvořených zdrojů. Autoři se v této souvislosti zamýšlejí nad mírou solidarity, nad vyvážeností mezi udržovací a motivační funkcí sociálních dávek a obecněji nad otázkami jejich účelu vzhledem k obsahu životního standardu, který mají zaručit. Zajímavé je srovnání užitých řešení s koncepcemi sociální politiky ve Slovenské republice.

Ve druhé kapitole jsou podrobeny analýze objekty solidarity – příjemci sociálních

dávek. Předmětem zájmu jsou potenciály nesené jednotlivci a obsažené v sociální struktuře obyvatelstva, rozboru osobních perspektiv občanů a jejich vztahu k sociální politice státu. Zajímavá je otázka míry ovlivňování sociálního klimatu masmédií.

Jádro publikace tvoří hledání odpovědí na míru a účinnost stabilizačních a dynamizujících funkcí sociálních dávek v rozvoji společnosti. Předmětem zájmu jsou zde vlivy sociálních dávek na sociální strukturu a sociální procesy ve společnosti a na legitimitu rozdílů v poskytování sociálních dávek.

Třetí kapitola je věnována otázkám administrativního zabezpečení distribuce sociálních dávek s důrazem na kvalitu pomoci klientům sociálních dávek v řešení jejich sociální situace. Podrobně jsou rozebírány na jedné straně otázky oprávněnosti požadavků klientů a na druhé straně otázky přístupu administrativních pracovníků k problémům pracovního a širšího životního uplatnění klientů.

V poslední kapitole jsou analyzovány životní strategie chudých, způsob života vybraných sociálních a etnických skupin chudých v České republice a na Slovensku.

Publikaci vhodně uzavírá informace o autorech.

Předností publikace je zřetelně vymezený teoretický fundament, který umožnil formulovat aktuální otázky sociální politiky a pevně zakotvit užité analytické postupy. To všechno se odrazilo v interpretaci získaných poznatků, které dávají exekutivě náměty k případným korekturám praktických opatření v oblasti sociální politiky. Kniha je však právě z těchto důvodů velmi dobrým zdrojem poznatků pro pracovníky státní administrativy, studenty i všechny zájemce o problematiku širších souvislostí sociální politiky s formováním sociálně rovnovážné společnosti s limitovanými dynamickými vlastnostmi, jež jí poskytuje sociální stát.

I. HÁLEK

Literaria Humanitas X. Slavistika a balkanistika*

Svazek obsahuje materiál ze sympozia na počest 65. narozenin Ivana Dorovského, které upořádala Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 18. května 2000. Je uveden textem z pera vedoucího Ústavu slavistiky této fakulty a předsedy České komitétu slavistů Ivo Pospíšila, věnovaným jubilantovi jako slavistovi, balkanistovi a komparatistovi širokého kulturního záběru s primární orientací na Balkán a Mediterán.

Následuje jedenáct vědeckých příspěvků zaměřených především na balkánskou a slavistickou problematiku, a to jak historickou, tak i politologickou a literárněvědnou. První z nich je úvaha Slavomíra Wollmana Kde začíná Balkán, ve které autor zdůrazňuje, že není chybou klást otázku, kde všude začínají centripetální síly, které v literárním vývoji vedou k balkánským konvergencím, ke korelacím a jevům příznačným pro Balkán a spjatým s množinou kulturních center přímo na Balkáně, ale i mimo vlastní poloostrov. S počátky české byzantologie, které jsou spojeny se jmény Konstantina Jirečka, Karla Škorpila, Jaroslava Bidla a Františka Hýbla, seznamuje čtenáře Lubomíra Havlíková. Zajímavé podrobnosti o Athosu v moderní době přináší Marcel Černý, který se opírá zvláště o materiály z pozůstalosti českého mnicha Sávy Chilendarského. O úskalích „nové komparistiky“, která navazuje na dlouholeté tradice srovnávací literární vědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, uvažuje Ivo Pospíšil. Koncepte slovanské duše ruského symbolistického básníka Konstantina Dmitrijeviče Balmonta (1867-1942) je předmětem zájmu Danuše Křivého. Ján Jankovič se zaměřil na některé aspekty překladatelské a popularizační činnosti českého pedagoga působícího na Slovensku Vojtěcha Měrky (1888-1974). Nástin vývoje kosovské otázky od zrušení autonomie po počátek vojenských akcí NATO podává Václav Štěpánek. Potřebu dějin konkrétních národněliterárních procesů zdůrazňuje ve svém příspěvku Pavol Koprda. Nad

vkladem Ivana Dorovského do nové formulace česko-jihoslovanských vztahů na sklonku 20. století se zamýšlí Jaroslav Pánek a s poválečnou literární činností Makedonců v Československu seznamuje Dagmar Dorovská.

Sborník je uzavřen rozsáhlou studií Ivana Dorovského o recepci díla Alexandra Sergejeviče Puškina na Balkáně.

J. VACULÍK

* Brno, Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2001. 161 s.

J. Patočka a V. Richter: Dopisy*

Vydáním korespondence J. Patočky Václavu Richterovi byly ukončeny četné dohady o osudu jejich epistolární pozůstalosti. Poslední držitelka těchto dopisů Eva Jůzová (Richterova žačka) uvážně předala uchované dopisy Archivu J. Patočky, který je u příležitosti 100.výročí Richterova narození připravil k vydání. Dopisy podávají zajímavé svědectví o přátelství dvou duchovně blízkých, i když ve svých oborech odlišných osobností. Jan Patočka byl filozofem (významný představitel fenomenologie), zajímajícím se také o umění a estetiku. Václav Richter byl předním „kunsthistorikem“ (odchovancem tzv. vídeňské školy) se zájmem o filozofii, zvláště ve fenomenologickém pojetí (Heidegger, Gadamer). Styčným bodem jejich duchovního přátelství byl filozofický přístup k problémům umění a dějin. Ze vzájemné korespondence se v celistvější podobě uchovalo 109 dopisů J. Patočky, kdežto z Richterových dopisů zůstalo jen několik. Korespondence tak podává pouze asymetrický obraz obou pisatelů, o Patočkovi svědectví přímé – autentické, o Richterovi zprostředkované. Vydané dopisy proto mohou sloužit zejména jako důležitý pramen životopisných údajů a filozofických názorů J. Patočky. Odtud také jejich zařazení do souboru Patočkových Sebraných spisů. O Richterových názorech uměnovědných a filozofických nám více poví nedávno vydaný výběr jeho článků Umění a svět. Z Patočkovy obsáhlé korespondence nebylo

vydáno zatím mnoho, takže už proto je třeba tento vydavatelský počin uvítat. Umožňuje nám poznat nové skutečnosti v osobním i profesionálním životě pisatele a seznámit se s názory na důležitou oblast jeho zájmu, tj. na umění a dějiny umění. A co je pro nás zvláště důležité je to, že se v dopisech dočteme o Patočkově vztahu k Brnu, o jeho kontaktech s MU a o služebních i soukromých cestách do našeho města.

Série Patočkových dopisů odeslaných Richterovi zahrnuje dobu necelých 23 let (26. 10. 1947 – 10. až 11. 1. 1970), od prvních kontaktů jako kolegů na MU v Brně až k důvěrnému přátelství (i s rodinami), končícímu Richterovou smrtí (1970). Přátelé si sdělovali osobní i rodinné problémy a v těžkých chvílích se morálně posilovali. Ten, kdo častěji potřeboval přátelské povzbuzení v důsledku politických příkoří s existenčními dopady, byl J. Patočka. Přes občanskou loajalitu, avšak jako nestraníka a nemarxista, musel často pít kalich hořkosti připravovaný nuceným střídáním zaměstnání a přezobíváním na podřadná místa, jež vždy neodpovídala jeho možnostem a schopnostem. Jako ediční pracovník Filozofického ústavu se tak mohl podílet na vydávání (i překladech) již klasických děl, jako jsou logické spisy Aristotela, Hegelova Estetika, spisy Komenického apod. Patočkovo odborné renomé rostlo i v zahraničí, zejména jeho pracemi z kmenologie. Na tomto poli spolupracoval s brněnským klasickým filologem prof. Jar. Ludvíkovským, který patřil také k jeho nejbližšímu přátelskému okruhu. Několik Patočkových dopisů se týká také druhého profesorského řízení na brněnské univerzitě v letech 67–68, kdy dosáhl na FF jmenování profesorem dějin filozofie, avšak kam již nenastoupil. Vedle sdělení o určitých životních událostech, týkajících se vlastní osoby nebo rodiny (zdravotní problémy v rodině nebo studijní záležitosti dětí), zmiňuje se Patočka i o problémech na vědeckých pracovištích (obsazování vedoucích funkcí na katedře filozofie, ředitel Filozofického ústavu). Uvádí také zprávy o společných známých a řadu běžných informací. Je též vtipným a bystrým pozorovatelem a glosátorem poměrů na svých působištích, ale zejména politických událostí, přičemž se ně-

kdy pouští i do většího komentáře. V tom se s Václavem Richterem vhodně doplňovali, avšak u Richtera šlo více o ironický a lapidárnější projev. Oba vzpomínají také na společné konané výlety do okolí Brna nebo na pobyty v Richterově rodišti Třešti. Nechybí ani žádosti o přátelskou pomoc. V závěrečné korespondenci nacházíme zmínky o Patočkově úsilí přispět do připravovaného sborníku k Richterovým sedmdesátinám zásadní filozofickou prací. Jde o článek *Der Subjektivismus der Husserlichen und die Forderung einer asubjektiven Phänomenologie* ze Sborníku prací FF brněnské univerzity (řada uměnovědná), kde Patočka účtuje se svou husserlovskou minulostí a přiklání se k Heideggerovi; článek vyšel až po Richterově smrti (1971).

Největší část korespondence zaplňují úvahy a kritiky – převážně v povzbudivém duchu – týkající se dvou Richterem zpracovávaných témat z oblastí filozofie umění a historiografie dějin umění. První téma představuje (Příloha I, str. 215–220) Richterův Syllabus *Prostor a čas v dějinách umění*. Patočka na tento rukopis reagoval třemi neodeslanými koncepty komentářů. Richter zdůrazňuje důležitost teorie a filozofie pro práci historika umění. I dopisy z roku 1960 se většinou týkají „polemik“ kolem problému prostoru a času v umění, čímž byl Patočka podnícen k promyšlení tohoto tématu, jak dokládá stať *Prostor a jeho problematika* z roku 1961, později otištěná v *Estetice* 1/1991. V roce 1961 (k Richterovým padesátinám) byla uveřejněna ve Sborníku prací FF (řada uměnovědná) Patočkova francouzská stať na téma *prostoru* pod titulem *L'idée d'espace depuis Aristotele jusqu'à Leibniz*. Druhým důležitým tématem, k němuž si oba přátelé vyměňovali názory, byla Richterem připravovaná, ale nedokončená práce *Dějiny historiografie umění*. Dnes je z ní znám *Obrys filozofie historie umění*. Patočka práci vytýká mnoho látky a nedostatek členitosti, což se snaží sám napravit a navrhuje i jiný titul. Varuje před nekritickým přejímáním Heideggera, přičemž má na mysli aplikaci heideggerovské četveřice, a také upozorňuje na marxistické pojetí dějin, které považuje za pozitivistické. Končí přátelskými slovy:

„Myslím si, že by se ta věc mohla ještě vylepšit, i když ovšem i v této podobě je svědectvím celého Tvého odvážného a rezolutního ducha, který směřuje do hloubky.“ (Dopis 1/70, str. 212)

Archiv Jana Patočky připravil tímto svazkem publikaci, která je zajímavou sondou do životních osudů a myslitelské dílny filozofa J. Patočky. Nejen patočkologové, ale i všichni ti, kteří jsou nějakým způsobem spjati s MU a Brnem zde najdou mnoho nového a poutavého.

J. VÍTEK

* Sebrané spisy J. Patočky, sv. 20, Oikúmené, Praha 2001.

Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik, Band XIV

Čtrnáctý svazek Sborníku prací katedry germanistiky a nordistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně tematicky navazuje na problematiku z předchozích svazků pracemi E. Uhrové (tvoření slov – kompozita s předním členem reprezentovaným zkratkami), J. Malé (kontrastivní frazeologie) a S. Stanovské (mediavistika – textová kritika díla „Ackermann aus Böhmen“ ve srovnání s českým protějškem). Bohatými odkazovými prameny a četnými vlastními doklady s originální interpretací zaujme článek J. Zemana věnovaný analýze komunikačních funkcí vyčtených částí výpovědi v rovině lexikální a syntaktické. Za zdařilou je možno označit studii H. Fryšákové zaměřenou na kontrastivní analýzu fonologického systému norštiny ve srovnání s češtinou, která vyúsťuje v návrh optimálního postupu při nácviu norské výslovnosti a prozodie pro české studenty.

Literární část sborníku je zastoupena minuciózním rozborem jazykového stylu a zpracování motivů v podobenství „Der Spiegel des Herrn“ Rudolfa Kassnera ve srovnání s „Vorschule der Ästhetik“ Jeana Paula z pera R. Kopřivy. Druhým literárním příspěvkem je kapitola z obhájené diplomové práce A. Urválka; pojednává o tematice smrti v literárním odkazu E. Canettiho.

Na celkově dobré obsahové úrovni recenzovaného sborníku mají bezpochyby svůj podíl také zahraniční germanisté, kteří jsou nějakým způsobem v pracovním kontaktu s brněnským pracovištěm. J. Riecke se ve svém příspěvku zabývá analýzou kategorie časového průběhu slovesného děje (Aktionsart) v německých gramatikách a pokouší se ji vymezit ve vztahu ke kategorii slovesného vidu (Aspekt). K. Heydemann podrobně popisuje situaci v podunajské monarchii 19. stol. v oblasti vydávání klasické německé literatury. A. Greule informuje čtenáře o organizaci, průběhu a praktickém dosahu akce „Patvar roku“, která se pravidelně organizuje již od roku 1978. Sborník uzavírají dvě recenze.

Drobnou vadou na kráse jinak vydařeného sborníku je to, že se v poznámkách pod čarou občas objevují odkakující písmenka a chybné dělení slov.

M. MUZIKANT

Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2000

Sborník prací výše uvedeného titulního názvu vydávají ve vydavatelství MU Brno v roce 2001 společně obě katedry geologických věd PřF MU a Český geologický ústav, pobočka Brno. Ročenka vychází pravidelně od roku 1993, poslední z nich je tento VIII. ročník 2000 o rozsahu 118 stran v nákladu 170 výtisků. Publikace si postupně vydobyla uznání naší odborné veřejnosti a důstojné místo v seznamu současné geologické literatury. Stalo se tradicí a dobře se osvědčilo, že se v ní prezentují dílčí zprávy, různé drobné příspěvky a zejména průběžné výsledky vědecko-výzkumné činnosti převážně moravských a slezských, ale i českých a zahraničních odborných, vysokoškolských pracovišť, praxe, jednotlivců i týmů z řad učitelů, studentů a dalších autorů z geologických a příbuzných přírodních vědních oborů. Ustálila se formální obsahová struktura do podoby pokynů redakce pro autory, obsahu čísla, autorského rejstříku a především pak členění tematických celků

na kvartér, terciér a mezozoikum, paleozoikum, krystalinikum a aplikovaná geologie. Publikaci rediguje prof. dr. Antonín Přichystal, CSc. s redakční radou předních brněnských odborníků z oboru geologických a geografických věd.

Zveřejněné příspěvky uvedené ročenky mají předepsanou strukturu, tj. český a anglický název článku, autora s adresou a kontaktem na pracoviště (důchodci uvádějí bydliště), v angličtině základní uváděná zkrácená slova a abstrakt, většina hlavních článků má úvod, vlastní obsah, závěr, některé i poděkování, téměř všechny mají seznam literatury. Jedinému příspěvku, obsahem rovnajícím se zprávě, bez uvedeného seznamu literatury (str. 35 a 36) je možné tento nedostatek vytknout. Rozsah textové části někde i s obrázky, tabulkami a grafy jednotlivých příspěvků se pohybuje od jedné do šesti stran a v podstatě jsou obsahově dostatečně výstižné.

V kapitole KVARTÉR je publikováno pět článků celkem sedmi autorů. Tematicky se dotýkají obecné problematiky a regionálních studií statigrafie pleistocenního vývoje. V kapitole TERCIÉR A MEZOZOIKUM je uvedeno pět příspěvků třinácti autorů. Všechny řeší regionálně geologickou problematiku Západních Karpat a karpatské předhlubně. Kapitola PALEOZOIKUM obsahuje jedenáct článků, na kterých se podílelo osmnáct autorů. Obsahově jsou různorodé – zastoupeny jsou články z oboru rudní mineralogie, další pak přinášejí informace o paleontologických nálezech ve vrtných jádrech a o horninové stavbě a vývoji konkrétních lokalit v síleziku a brunovistuliku. Kapitola KRYSTALINIKUM má šest regionálně geologických příspěvků, které napsalo devět autorů. Pojednávají o nálezech a studiu karbonátových hornin brněnského masivu, dále o minerálech v horninách bývalého zlatohorského rudního revíru i konkrétní části sílezika a o horninovém vývoji moldanubického plutonu. Do závěrečné kapitoly APLIKOVANÁ GEOLOGIE přispělo jedenáct autorů sedmi články. Jejich obsahem je např. studium stavu usazenin v severomoravských vodních nádržích, nové výzkumné speleologické poznatky z Moravského krasu, výsledky pozorování

mikrozeměťresení u nás v roce 2000, z oboru environmentalistiky jsou zde články o ochraně vybraných jihomoravských geologických lokalit a o problematice antropogenní zátěže krajiny znečišťováním anorganické přírody.

Závěrem lze konstatovat, že zveřejněné příspěvky jsou zajímavé, kvalitní, odborně plně na výši a přispívají k pokroku geologických věd u nás. Je vidět, že zejména mladí autoři, absolventi a doktorandi, prokazují talent, pílí a zaujetí pro obor, ve kterém se rozhodli hledat profesní perspektivu. Některé z nich osobně znám a zdá se mně, že za několik málo let je na nich patrný další pokrok ve vědomostech, výsledcích a v prezentaci své práce. Že i publikačně se uplatňují tito noví naděšní odborníci, je rovněž velmi pozitivní zjištění, což asi nejvíce těší jejich učitele.

J. MATYÁŠEK

Dušan Lužný: Zelení bódhisattvové. Sociálně a ekologicky angažovaný buddhismus*

Soudobý buddhismus nabyl vpravdě celosvětového rozšíření. Knížka D. Lužného si všímá toho, jak tento proud reaguje na celek globálních problémů nejen myšlenkovou reflexí, ale i hledáním cest k jejich řešení.

Proměnu v podobě obratu k sociálním a environmentálním otázkám odráží výraz „angažovaný buddhismus“, postihující konkrétní úsilí o naplnění základního cíle – odstranění utrpení. D. Lužný ve své práci dokládá, že to bylo cílem buddhismu od samého počátku. Čtenáři jistě ocení stručný a zároveň zasvěcený výklad buddhistického pohledu na svět, vycházejícího z nesubstanční ontologické pozice, určující i lidskou roli v dění.

Právě v kontextu globálních problémů se v průběhu minulého století posiloval v buddhistickém hnutí aktivní aspekt. Jeho ztělesněním je ideál bódhisattvy, zřikajících se nirvány, pokud bude existovat jediná trpící bytost. Počátky tohoto obratu autor spojuje s osobou Bhímráa Rámdží Ambéda-

kara, indického bojovníka za práva nedotknutelných. Text představuje i další významné osobnosti, které přispěly k rozvoji a šíření angažovaného buddhismu. Mezi medailony tu nalezneme nejen reformátory vzešlé z původního prostředí (včetně současného tibetského dalajlámy), ale i některé západní stoupence hnutí. Čtenář se tak může blíže seznámit s vnitřním vývojem generace beatníků (zejm. G. Snyder). Nechybí tu ovšem ani jedna z nejznámějších představitelů dnešního mírového a environmentalistického hnutí J. Macyová, kterou i naši čtenáři již dříve poznali prostřednictvím sborníku Myslet jako hora (česky 1993).

Výběr těchto výrazných osobností je zároveň ilustrací obsahového rozvrstvení snah dnešního angažovaného buddhismu. Z reality globalizovaného světa vzešla tato trojice témat: otázky lidských práv, kritika industriální konzumní společnosti a environmentální etika. V krátkém shrnutí uvedených okruhů D. Lužný srovnává buddhistický přístup se západní tradicí. Toto srovnání pak v práci doplňují vybrané ukázky původních textů, mnohdy v českém překladu publikované vůbec poprvé. Čtenář tak získává další z možností seznámit se například s argumentací tzv. hlubinné ekologie.

Útlá knížka D. Lužného tedy nabízí mnohovrstevný pohled na jednu z podob soudobého náboženství; je výrazným příspěvkem do diskuse o hledání cest z globální krize dnešní civilizace. Text jistě nalezne díky preciznímu a současně čtivému zpracování řadu vděčných čtenářů. Je i slibným počátkem nové edice Proměny náboženství, kterou hodlá prezentovat výsledky badatelské práce brněnský Ústav religionistiky FF MU.

P. JEMELKA

* MU Brno, 2000, 144 s.

Nahlédnutí „za hranice“ aneb Nad čtvrtým číslem teatrologického a filmologického sborníku *

Teatrologická a filmologická řada Sborníku prací Filozofické fakulty Masarykovy

univerzity v Brně dospěla ke svému čtvrtému svazku. Jak předdeslal vědecký redaktor publikace doc. Júlíus Gajdoš v úvodních slovech, přispěvatelé si přejí, aby jednotlivé studie byly „něčím víc než manifestačním projevem“, neboť jejich cílem je spíše „přispívat k poznání v oblasti divadla a filmu bez snahy „zvědečtovat“ umění a definovat divadlo a film na pozadí tzv. věčných, neměnných se termínů“. Zvolený záměr pisatelé naplnili přinejmenším ze dvou zorných úhlů: jednak tím, že ve svých příspěvcích sledují okrajová a problémová témata, jimž byla dosud v odborné literatuře věnována jen malá pozornost, jednak zaměřením na evropský a světový kontext, což mj. dokládá i aktuálně zařazený příspěvek zahraničního hosta (Joseph Norman Rostinsky: *Conceptual Models and Symbolic Perception in Japanese Gay Text*).

Do sborníku přispělo deset členů Ústavu divadelní a filmové vědy. V úvodní studii přibližuje Júlíus Gajdoš vztah mezi feministickou teorií a divadlem a zasazuje tzv. feministické divadlo do kontextu postmoderních divadelních aktivit. V této souvislosti Gajdoš upozorňuje, že „zámerom feministického divadla je zmeniť deremináciu pohľadu, v ktorom prevládajú mužské znaky“, a jako jeden z charakteristických rysů feministického divadla uvádí „aktívnejší podiel publika na predstavení“. Margita Havlíčková ve stati *Johann Baptist Bergobzoom a jeho program Národního divadla v Brně* představuje herce, dramatika a divadelního ředitele, který se během svého působení v moravské metropoli v letech 1784–1788 pokusil o pozoruhodnou reformu divadla v duchu osvícenských ideálů. Problematickou ruského divadla, konkrétně ruským symbolismem, se ve svém příspěvku zabývá Pavel Klein. Autor k tomuto účelu do češtiny přeložil takřka zapomenuté texty V. J. Brjusova (1873–1924) a opatřil je vysvětlujícím komentářem. Hana Pospěchová sleduje dramaturgii divadelní skupiny České studio (působící od r. 1924), zvláště si všímá adaptace Moličrovy komedie *Skapinova šibalství*. Další tři příspěvky se vztahují ke světovému kontextu. Barbora Schnelle analyzuje společensko-politickou hru současně rakouské dramatičky Elfriede

Jelinek *Stecken, Stab und Stangl*, Helena Spurná představuje hudebně scénická díla rakouského skladatele Arnolda Schönberga (1874-1951) a Veronika Valentová napsala podrobný portrét italského dramatika a divadelníka Daria Fo, nositele Nobelovy ceny za literaturu z roku 1997. Ve stati *Zmizelý Kristus* pak Eva Stehlíková analyzuje *Officium quarti militis*, což je název pro nepříliš známý fragment rozsáhlé velikonoční hry, který byl poprvé vydán v roce 1887.

Filmologickou část sborníku otevírá stať Jaromíra Blažejovského *Modus pasivity a spirituální styl Satanského tanga*. V první části příspěvku autor definuje tzv. modus pasivity a popisuje výrazové postupy, které k němu směřují, v části druhé charakterizuje výrazové prostředky spirituálního filmu při analýze monumentálního černobílého díla maďarského režiséra Bély Tarra *Satanské tango*. Pavlína Mičová přispěla studií o principech hledání životního štěstí v českém meziválečném filmu. Všímá si nepravděpodobných dějových schémat, výchovného poslání některých snímků i cudných „erotických“ motivů ve filmové „červené knihovně“. Jde o čtivě napsanou stať, v níž nechybí humorný nadhled a otevřené kritické soudy.

Čtvrtý sborník Ústavu divadelní a filmové vědy Filozofické fakulty MU je přínosný především v tom, že dává nahlédnout za hranice českého umění (a vědy) a obrací pozornost k tématům, která ukazují nové směřování teatrologického a filmologického výzkumu.

D. KROČA

* SPFFBU, řada teatrologická a filmologická, č. 4, Masarykova univerzita, Brno 2001, 170 s.

Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada uměnovědná*

Na uvedeném sborníku, sestávajícím ze čtyř částí (články, materiály, varia, obrazové přílohy), se tentokrát – vedle několika zku-

šených autorů – podíleli většinou mladí odborníci zabývající se problematikou dějin umění, v některých případech v současnosti působící mimo seminář dějin umění Filozofické fakulty MU. Při podrobnějším pohledu na tyto mladší autory příspěvků však zjistíme, že se jedná o úspěšné absolventy nebo doktorandy uvedeného semináře, kteří svými pracemi reprezentují nastupující generaci historiků umění.

V úvodním, kratším článku se Lubor Machytka z Olomouce zabývá možnou podobnou Jana de Wertha, významného velitele císařské kavalérie, který se proslavil svou chrabrostí a úspěchy v bitvách třicetileté války. Autorem portrétu je dosud málo známý holandský malíř Harmen de Bye (1601/1602-1688). V Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie je dokumentováno jen několik dalších prací tohoto malíře, vzniklých převážně až v druhé polovině 17. století, proto autor považuje portrét uchovávaný jako součást sbírek hradu Bouzova za velmi důležitý pro poznání rané fáze umělcovy tvorby.

Petr Tomášek, posluchač semináře dějin umění se ve svém příspěvku pustil do hodnocení obrazu sv. Anny Samotřetí, který se nachází na bočním oltáři farního kostela Narození Panny Marie v Novém Malíně na Šumpersku. S odvoláním na čitelnou signaturu, rukopis a malířskou techniku Tomášek tvrdí, že se jedná o dílo Tobiase Pocka, malíře pocházejícího z Kostnice, působícího hlavně ve Vídni, avšak tvořícího rovněž pro české a moravské objednavatele. V kontextu ostatní Pockovy tvorby na Moravě autor konstatuje, že se sv. Anna Samotřetí liší od jeho ostatních obrazů svým malým formátem, méně obvyklou (kovovou) podložkou, ale také jednoduchou kompozicí, která umožnila na malé ploše podat výjimečný umělecký výkon, zařazující ho na přední místa umělcovy tvorby.

Následující článek Petra Arijčuka, působícího v Památkovém ústavu v Pardubicích, mapuje neznámá díla Johanna Wenzela Bergla ve východních Čechách. Tento představitel rakouské pozdní barokní tvorby nepůsobil ve východočeském regionu náhodou, narodil se ve Dvoře Králové. Z nejvýznamnějších zapomenutých Berglových děl

připomíná autor tři obrazové cykly zpracovávající téma křížové cesty, umístěné v děkanském kostele ve Dvoře Králové, filiálním kostele v Orlici u Letohradu a v křížové chodbě při konventním kostele kapucínů v Opočně, dále kvalitní, výrazně expresivní ikonografické téma Smrt sv. Františka Xaverského (dnes v depozitáři královéhradeckého biskupství) nebo obraz Panny Marie zjevující se sv. Františkovi z Assisi a sv. Janu Evangelistovi, nacházející se v Podkrkonošském muzeu v Trutnově.

První část sborníku uzavírá svým článkem Lucie Pelcová, doktorandka semináře dějin umění FF MU. Předmětem jejího zájmu se stala osobnost českého sochaře druhé poloviny 19. století Josefa Strachovského, tvůrce českých vlasteneckých pomníků. Kutnohorský rodák, který získal akademické vzdělání v Mnichově u profesora Wagmüllera, považovaného za jednoho

z největších přirozených talentů tehdejšího německého sochařství, jako mnozí další zůstal ve stínu Myslbekovy tvorby. Ze Strachovského díla jsou v příspěvku vzpomínuty též u širší veřejnosti známé pomníky Karla Havlíčka Borovského v Kutné Hoře, Jana Žižky v Táboře nebo Jana Evangelisty Purkyně v Libochovicích.

V materiálech čekají čtenáře dva inspirující příspěvky. Lenka Kalábová z Památkového ústavu v Brně ten svůj nazvala Malíři a dekoratéři v Brně kolem roku 1800. V úvodu autorka poukazuje na fakt, že starší i novější práce zabývající se dějinami umění na Moravě tradičně věnují pozornost uzavřenému okruhu jmen, mezi něž patří např. Josef Switil, Ignatz Mayer, Wenzel Waitzmann. Kalábová doplňuje nebo zpřesňuje poznatky ke známějším jménům, jejichž seznam rozšiřuje o další umělce. Abecedně seřazený seznam 36 malířů a štafířů

Redakci Universitas došlo:

DOKONČENÍ ZE STRANY 33

SBORNÍK prací FF Brněnské univerzity, řada literárněvědná bohemistická, V 3, roč. 2000, MU v Brně 2001

SBORNÍK prací FF Brněnské univerzity, řada germanistická, R 6, roč. 2001, MU v Brně 2001

SCRIPTA. FACULTATIS SCIENTIARUM NATURALIUM UNIVERSITATIS MASARYKIANAE BRUNENSIS. BIOLOGY. Volume 27/2001. ed. of. Jan Novotný, Přírodovědecká fakulta MU. MU v Brně 2001

SCRIPTA. FACULTATIS SCIENTIARUM NATURALIUM UNIVERSITATIS MASARYKIANAE BRUNENSIS. GEOLOGY. Volume 30/2000. Ed. of. Jan Novotný, Přírodovědecká fakulta MU. MU v Brně 2001

SHAPING CANADIAN IDENTITIES. Formation des identités canadiennes. ed. Don Sparling. Volume 2 Brno, October 16. – 18. Octobre 2000. MU v Brně 2002

SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA NA PRAHU TŘETÍHO TISÍČLETÍ – vývoj, realita, perspektivy. Sborník příspěvků ze studentské vědecké konfe-

rence konané dne 17. května 2000. Ed. Pavel Mühlpachr, Pedagogická fakulta MU v Brně 2000

SPFFBU řada psychologická ANNALES PSYCHOLOGICI, P 6. MU v Brně 2002

SPFFBU řada romanistická ÉTUDES ROMANES DE BRNO I 23. MU v Brně 2002

SPISY Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, řada teoretická 254. Michal Lamparter (ed.) 6. ročník konference Církev a stát. MU v Brně 2001

VÝROČNÍ ZPRÁVA 2001. Výroční zpráva o činnosti MU v Brně za rok 2001. MU v Brně 2002

VI. BRNĚNSKÉ IMPLANTOLOGICKÉ DNY. Středoevropské sympozium. Brno, 27. – 29. 11. 2002. MU v Brně 2002

40 LET OD ZAHÁJENÍ VÝZKUMU SLOVANSKÉHO HRADISKA BŘECLAV-POHANSKO. Konference. Břeclav – Pohansko 3. – 4. 6. 1999, ed. Zdeněk Měřinský. ÚAM FF MU Brno. MU v Brně 2001

působících v Brně kolem roku 1800, který je plodem autorčiny badatelské práce v Archivu města Brna, je jistě přínosem k uveřejněné problematice.

Druhým materiálem, rovněž nabízejícím řadu nových informací, vybízejících k dalšímu využití, je příspěvek profesora Lubomíra Slavička.. Výsledkem autorova bádání je přehledně sestavená korespondence Antonína Breitenbachera, respektivě Antonínovi Breitenbacherovi, čítající celkem 54 dopisů pocházejících z pera mnohých významných kunsthistoriků, mezi nimiž najdeme např. Alžbětu Birnbaumovou, Eugena Dostála a další osobnosti. Historik a teolog, který patří mezi průkopníky zpracování dějin sběratelství v raném novověku, se jako arcibiskupský knihovník a archivář v Kroměříži, soustředil na archivní průzkum zaměřený na sběratelskou a mecenášskou činnost olomouckých biskupů a arcibiskupů.

Kompletní bibliografie univerzitního profesora Lubomíra Slavička v oddílu Varia vypovídá o rozsáhlé badatelské práci autora a o jeho bohaté invenci na uměleckohistorickém poli. Lubomír Slaviček se věnuje především problematice barokního sběratelství. Z jeho nejvýznamnějších prací připomeňme alespoň *Artis pictoriae amatores*.

Barokní sběratelství v Čechách, vydané v Praze roku 1993. Uvedení soupisu Slavičkových prací naznačuje, stejně jako málo nápadná poznámka v úvodu prvního článku sborníku, že jeho vydání bylo původně patrně zamýšleno u příležitosti padesátých narozenin Lubomíra Slavička (nar. 1949), leč datum skutečného vydání sborníku svědčí o jistém zpoždění.

Poslední částí sborníku, v tomto případě nedílnou součástí je obrazová příloha. Z pochopitelných důvodů je pouze černobílá, ale reprodukce jsou na křídovém papíře provedeny kvalitně, takže umožňují čtenáři solidní představu alespoň o některých významných dílech připomínaných v jednotlivých příspěvcích.

Celkově lze uvedený sborník hodnotit jako zdařilý a přínosný. Pozornost by mu měli věnovat zejména studenti ze semináře dějin umění a kolegové z příbuzných společenskovědních oborů, ale domnívám se, že zejména některé příspěvky by mohly zaujmout i širší čtenářskou veřejnost, která má zájem o uměnovědnou problematiku.

J. MIHOLA

* F 44, ročník 2000, Masarykova univerzita Brno 2001, 137 stran, 23 obrazových příloh

I n o c e n c A r n o š t B l á h a **R O D I N N Á K R O N I K A**

Toša však nebyl spokojen s vývojem poměrů u nás a ani s tím, jak byl za svou práci odměňován. Nemohl svým platem vystačit na udržení slušné úrovně životní pro svou rodinu, a tak se rozhodl, že se vrátí do USA. Právě tehdy byl vypsán konkurs na místa u Spojených národů. Podal si žádost, musil se v Londýně podrobit důkladné zkoušce ze znalosti jazyků i problémů politických a výborně obstál. Byli přijati jen dva z českých žadatelů, on a dr. Majda. A tak sotva jedny starosti přestál, začaly nové. Toša se totiž vzdal všech nároků na odškodné za vyrabování svého bytu gestapem a musil si svůj byt v Praze zařídit na svůj náklad. Při odjezdu z USA prodali svůj domek ve Washingtonu i jeho zařízení, takže nyní nastala starost, jak svůj příští nový domov vypravit. Toša odjel do USA napřed v únoru 1947, aby tam vše potřebné zařídil a aby nastoupil své nové místo u Spojených národů. Byl nejprve zaměstnán v oddělení sociálních věd, potom v informačním oddělení a nakonec se zase vrátil do sekce sociálních věd. Když byl činný v oddělení informačním, účastnil se také sjezdu pro otázky informací v Ženěvě roku 1948. Těšili jsme se tehdy, že snad mu bude možno zajet si i za námi, ale povinnosti úřední mu to nedovolily. Naše naděje byla zklamána.

V roce 1946 obnovil jsem zase Sociologickou revui. Věnoval jsem v tomto novém ročníku pietní vzpomínky všem spolupracovníkům tohoto periodika, kteří se stali nešťastnými oběťmi nacistické zvěle a krutosti v koncentračních táborech, a ocenil jsem jejich životní práci. Byli to O. Butter, B. Václavek, B. Zwicker, MUDr. M. Křivý, Blažek. Odkazují k tomu číslu, abych zde nemusil opakovat, co tam je napsáno o těchto z nejlepších mých přátel.

V období 1946-47 vydal jsem několik svých drobných prací, v nichž jsem se snažil vypořádat se s některými problémy, které tehdy zajímaly mou mysl. Byly to tyto práce: Úkol vědy a umění v životě (Praha, 1946), Kultura a politika, (Brno, 1946, totéž slovensky v Bratislavě, 1947), Problém lidu (Praha, 1947), Výchova k rodičovství (Brno, 1947), Jak se dívat sociologicky na život (Brno, 1947). Tuto poslední studii jsem přeložil do francouzštiny a poslal jsem ji redaktorovi Cahiers internationaux de sociologie prof. G. Gurwitschovi z pařížské Sorbonny, který ji otiskl v Cahiers r. 1949. V polské sociologické revui Przegląd socjologiczny jsem uveřejnil delší studii Sociologie inteligence a jiná polská vědecká revue Życie nauki otiskla ze Sociologické revue můj článek Na obranu sociologie. Její redaktor dr. Lesnodowski mě téhož roku navštívil zde v Brně a strávili jsme spolu a dr. Kolajou pěkné debatní odpoledne. Má knížka Dnešní krize rodinného života dočkala se 3. vydání v Praze r. 1947, a moje Sociologie dětství vydání 3. (1946) a vydání 4. (1948). Také Eliška, jejíž knížky o rytmicích těšily se u učitelstva velké oblibě, byla vyzvána, aby připravila nové vydání svých knížek. Učinila tak a knížky konečně po ně-

kterých nesnázích, poněvadž o jejich vydání byl spor mezi ministerstvem školství, ministerstvem informací a ČOS, byly tištěny, ale v poslední chvíli před jejich rozesláním na knihupecký trh, bylo jejich rozšiřování zastaveno (pro zmínku o Masarykovi v jedné dětské říkance). Také příznačné pro poměry té doby.

Roku 1946 dostalo se mi uznání za vědeckou práci tím, že jsem byl jmenován řádným členem České akademie věd a umění. K mému jmenování mělo dojít již dvakrát před tím. Poprvé jsem dobrovolně ustoupil prof. Foustkovi, jenž mě o to velmi naléhavě prosil. (Dopis o tom je uložen v mé korespondenci.) Po druhé mi psal prof. Fr. Krejčí, že mě hodlá navrhnout za člena Akademie (to bylo r. 1934), abych mu poslal své curriculum a výčet své vědecké činnosti. Upozornil mě ovšem předem, že výsledek je nejistý, poněvadž Foustka a Kádner se připojili ke Gallově klice. (Týž Foustka, jemuž jsem dobrovolně ustoupil.) A také skutečně nedošlo k mému jmenování tehdy, jmenován byl prof. Král, ač mladší a s daleko menší vědeckou prací než já. Dovedl si získat Gallovu kliku i její souputníky. Něco podobného se mi stalo už několik let předtím v Královské učené společnosti nauk. Tehdy mi psal její generální tajemník prof. Janko, že má úmysl navrhnout mě za člena, abych mu poslal své curriculum. Poněvadž však už předtím byli jmenováni lidé mnohem mladší než já (např. J. L. Fischer), odmítl jsem s upozorněním právě na tuto okolnost a s poznámkou, že mám určité pochybnosti o zásadách, podle nichž jsou navrhováni členové této společnosti.

Rok 1952

Slyšel jsem mnohokrát: Vidíte, kam to dopracovala naše republika, když byla řízena filozofy jako Masaryk, Beneš? A poukazuje se na Mnichov, na okupaci apod. A nevidí se, že např. Polsko, Rakousko, Maďarsko, Rumunsko, Dánsko, Holandsko, Norsko aj. nebyly řízeny filozofy, že dokonce některé z nich dělaly politiku krajně loajální k Německu (např. polský ministerský předseda Beck) a že to dopracovali ke stejným koncům jako my, ne-li ještě k osudnějším (Polsko). A nevidí se to všechno kladné, co bylo vytvořeno v 1. republice za moudrého vedení Masarykova a Benešova. A že příčiny našeho ztroskotání byly docela mimo naši vinu a mimo naši sílu.

Snad větším právem by se mohlo říci, kam se to dopracovalo v dnešním světě a v dnešních státech, když technici řídí, či usilují řídit svět. S technikou založenou na přírodních vědách se nevystačí. Vedle techniky materiální a organické je i technika vztahů mezilidských a meziskupinových založená na duchovních vědách. Vedle technického vzdělání je i vzdělání liberální. Technici přírodní vyznají se znamenitě v organizování hmoty a bytostí organických, ale ve světě psychickém a sociálním přichází ve hru ještě jiní činitelé materiální a organiční. Totiž činitelé racio-

nální a především činitelé iracionální. Organizovat lidské jedince a jejich vztahy a organizovat vztahy meziskupinové, na to se nevystačí se znalostí přírodních věd a technik na nich založených. A jestliže se ti, kdo jsou zvyklí počítat jen s tím, co se dá počítat, změřit, zvážit, krátce s hledisky a měřidly kvantitativními, odváží organizovat lidské jedince a skupiny, jako by to bylo zboží nebo živočišné bytosti, pak ovšem dochází v lidských i sociálních oblastech života k nesmírnému utrpení, k nesmírným škodám a rozvratům. Místo aby se organizovalo, dezorganizuje se. Hitler, Mussolini i Stalin byli obklopeni stovkami technických specialistů, kteří – jsouce snad výbornými technickými specialisty – byli diletanty, ne-li ignoranty v otázkách psychického a sociálního dění.

Technika materiálně (komunikačně) sjednotila svět, ale rozvrátila jeho kulturní jednotu. A bez kulturní jednoty vytvářené společným jádrem poznatků čerpaných z věd liberálních, psychologie, sociologie, historie, literatur, filozofie, etiky, kulturní jednotu světa je nemožná. Žádná z otázek palčivých pro svět jako je např. otázka světového míru, bezpečnosti a svobody, hospodářské stability, stejné spravedlnosti pro všechny pod spravedlivými zákony, odstranění meziskupinových (mezirasových, mezikonfesionálních, mezilidských, mezistátních, napětí) atd., nemůže být rozřešena pouze na základě znalosti věd přírodních. Neboť to jsou všechno problémy vyrůstající nikoli z oborů přírodovědných a jejich technologií, nýbrž z oblastí mezilidských vztahů a především ovšem z oné oblasti, kterou Aristoteles ve svém širokém pojetí nazval „Politikou“.

Vladimír má v poslední době velké starosti. Potravinářské oddělení při Vysoké škole zemědělské, na němž on je jediným profesorem toho oboru a vůbec jediným v republice a jediným expertem pro tyto otázky, má být přeneseno do Prahy. Celá tato věc byla již několikrát „ventilována“. Brzy se mluvilo o přenesení do Prahy, brzy o přenesení do Olomouce a nyní zase je na pořadí Praha. Podařilo se sice přesvědčit úřední činitele, že Brno je místo nejvhodnější, poněvadž je tu dokonale zařízený ústav i náležité místnosti, ale v posledních dnech (10. června) přijel z Prahy jakýsi ruský profesor, který jim všechny osnovy a plány autoritativně naprosto změnil a rozhodl zase pro Prahu. A nikdo se neodvážil mu odporovat. To by znamenalo pro Kyzlinkovy stěhování do Prahy a úplnou změnu v našem životě. Oni sice chtějí, abychom se s nimi stěhovali i my ale my se pro to nemůžeme rozhodnout. Bylo by sice možné i takové řešení, že by Kyzlinkovi bydlili v Brně a Vladimír by tam jen dojížděl, jako tam už nyní dojíždí jednou za měsíc na přednášky. Ovšem pak by tam musil pobýt aspoň 3 – 4 dny, a to zase nechťejí připustit jeho rodiče a žádají, aby se tam Dana stěhovala s ním, že Vladimír nemůže být tak dlouho odkázán na závodní kuchyni. Vladimír se totiž i nyní, poněvadž chodíval pozdě na oběd, někdy až ve 4 neb 5 hodin, někdy i později, rozhodl, že na oběd půjde do závodní kuchyně, kterou mají při škole a kde je stravování dosti slušné,

a teprve na večeri chodí domů. Tolik práce má v ústavě. Věnuje se jí s bezpříkladnou svědomitostí a pílí, takže mu téměř nezbyvá času na jiné zájmy životní. Ale aspoň kdyby se mohlo pracovat v klidu a bez stálého znepokojování ze strany úřadů, jež tím přeorganizováváním škol a jejich přemísťováním, mnohdy naprosto neúčelným, neúsporným a nevhodným, sledují cíle, jimž normální rozum nemůže dobře porozumět. Např. vědecký ústav, který dobře fungoval v Mostě a měl znamenitou výkonnost, přenesl se do Hradce Králové, kde proň teprve musí být budovány místnosti. A ty jsou budovány a zařizovány tak neodborně a nedbale, že nakonec se ústav pro své účely naprosto nehodí a stamiliony jsou prostě vyhozeny do vzduchu. To už vypadá jako záměrná sabotáž. V odborných časopisech se píše o důležitosti a významu výzkumnictví, ale prakticky se výzkumným ústavům kladou v cestu různé překážky, podlamuje a ochromuje se jejich práce a výkonnost (odnímá se jim nezbytný pomocný personál, čas pracovníků se promarní zbytečnými schůzemi, debatami, stálým měněním osnov a plánů atd.). Vysoké školy krátce nemají klidu k vědecké práci, která žádá i vnějších příznivých podmínek, možnost vnitřního soustředění a pracovní kontinuity.

A tak jsme nyní zase ve starostech, jak to bude po prázdninách, kde se Kyzlinkovi ocitnou. Ale netřeba se snad znepokojovat předčasně. Dnes je vše ve stálém pohybu, ve stálé proměně. Je ovšem pohyb a pohyb. Je pohyb, který znamená zdravý vývoj a je pohyb, který znamená rušení zdárného vývoje. Je pravda, že zákon vývoje je zákonem všeho dění. Ale neméně je zákonem všeho dění směřování, ke klidu, stabilizaci, rovnováze, harmonii – k silokřivkám, silotvarům, organismům, formám, sociálním útvarům. To nutno mít na paměti, aby se správně rozeznávalo mezi pohybem a pohybem. Organismus i sociální útvar, když se konsolidoval, potřebuje rovnováhu, klid, aby mohl fungovat a tvořit.

Situace, která by vznikla stěhováním do Prahy, je ztěžována i tím, že tu máme svůj domek a že jsme koneckonců na Brno již zvyklí, že jsme k tomu domku, který si vyžádal tolik naší práce a obětí, a k té naší zahrádce přilnuli i určitými pouty citovými. A pak je ještě jedna otázka. Kdož ví – při dnešní nejistotě všeho trvání – jak dlouho se to potravinářské oddělení v Praze udrží? A tak zatím vyčkat, neukvapovat se!

Eliška i já, Dana i děti nemohou se smířit s tím, že by se měli stěhovat do Prahy. Ten náš brněnský patriotismus je příliš silný. Já sám jsem dříve sice po Praze toužil, ale pro penzisty je už lépe neměnit příliš organizaci a obvyklý chod jejich života.